

DİÇOD

DİSİPLİNLERARASI ÇOCUK HAKLARI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yıl/Year:3 Sayı/Issue:5 Bahar/Spring 2023

e-ISSN: 2757-9107

DİSİPLİNLERARASI ÇOCUK HAKLARI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Interdisciplinary Research on Children's Rights

DERGİNİN SAHİBİ

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

SAYI EDITÖRÜ

Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY

TÜRKÇE DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY

YABANCI DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

EDITÖRLER KURULU

Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Belma TUĞRUL

İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ

YERDELEN

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Emine Efe ÖZEL

Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ERATA

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖNEN

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Selma KARATEPE

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL

Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Önder KUTLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Claudia MAIER-HÖFER

Evangelische Hochschule Darmstadt

Prof. Dr. Rebekka Bending

Hochschule für angewandte Pädagogik

Doç. Dr. Aliye BULUT

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üni.

Doç. Dr. Ashlan ARDIÇ ÇOBANER

Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Handan ÖZCAN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN

Bayburt Üniversitesi

Doç. Dr. Filiz Tufan EMİNİ

KURTULUŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY

Giresun Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Özge METİN ASLAN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Doç. Dr. Özkan SAPSAĞLAM

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Seydi Ahmet SATICI

Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Yalçın KANBAY

Artvin Çoruh Üniversitesi

Assoc. Prof. Ana Cristina BACIU

Babeş-Bolyai University, Romania

Dr. Sarah COOMBS

University of Suffolk, England

Dr. Ana JOVIĆ

Lazić Faculty of Law Osijek, Josip Juraj

Strossmayer University, Croatia

Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK

Bursa Uludağ Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Burcu KÜÇÜK BİÇER

Gazi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Esmeray ALACADAĞLI
Bayburt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat ARTUÇ
Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ERİKLİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Aykut Can DEMİREL
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Canan DURAL TASOUJİ
Mersin Üniversitesi

Dr. Fatih GÜLER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Harika UÇAR
Gazi Üniversitesi

Dr. Seda ÇARIKÇI
Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Oktay TATLICIOĞLU
Dicle Üniversitesi

SEKRETERYA

Arş. Gör. Abdullah DİRİKOÇ

KAPAK TASARIMI

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ

Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

Dergimiz ASOS Index tarafından taranmaktadır.

İletişim: dicod.editor@gmail.com

Yıl: 3 Sayı: 5

e-ISSN: 2757-9107

YAYIN POLİTİKASI

1. Eğitim, sağlık, hukuk, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, iletişim, teknoloji, mimarlık, sanat, spor, iktisat, edebiyat, dil başta olmak üzere çocuk hakları ve çocukluk kültürü ile ilgili konular derginin kapsamını oluşturmaktadır.
2. Makale değerlendirme sürecinin tüm aşamaları Dergipark sistemi üzerinden yürütülmektedir. Başvuru sürecinden itibaren tüm aşamalarda gerekli belgelerin iletilmesi, yazışmaların sağlanması, bilgilendirmelerin yapılması için tüm taraflar sadece bu sistemden yararlanacaktır.
3. Dergiye gönderilecek aday makaleler için yazarların benzerlik raporlarını aşağıdaki belgelerle birlikte iletmeleri gerekmektedir. Benzerlik oranı %20'den fazla olan çalışmalar herhangi bir işleme gerek kalmaksızın yazara iade edilir.
4. Dergiye gönderilen çalışmalarla ilgili değerlendirme sürecinin başlatılabilmesi için ilk işlem ön incelemenin gerçekleştirilmesidir. Bu incelemede çalışmanın yayın politikasında belirtilen koşulları sağlayıp sağlamadığı belirlenir. Bu aşamadan geçemeyen çalışmalar reddedilir.
5. Dergiye sunulan tüm çalışmalar çift kör hakem sistemi ile değerlendirilir. Hakem değerlendirmelerinin çelişmesi veya yetersiz bulunması halinde Yayın Kurulu ek hakem değerlendirmelerine başvurabilirler.
6. Hakemler tarafından düzeltme istenen çalışmalar, yazarlar tarafından gözden geçirildikten sonra aynı hakemlerin incelemesine yeniden sunulur. Bu aşamada hakemler tarafından yeterli bulunmayan çalışmalar reddedilir.
7. Dergide yayımlanacak çalışmalarla ilgili nihai karar Yayın Kuruluna aittir.
8. Makale değerlendirme süreci en fazla iki ayda tamamlanır.

HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe
Eğitimi

Dr. Öğr. Üyesi Veli KUTAY

Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe
ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

**Dr. Öğr. Üyesi Fatma Hürrem
SÜNNEY**

Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim
Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik
Danışmanlık ABD

**Dr. Öğr. Üyesi Binnur
YILDIRIM HACİBRAHİMOĞLU**

Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel
Eğitim Bölümü Zihinsel Engelliler Eğitimi
ABD

Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ

Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi Ebelik Bölümü

Doç. Dr. Yasemin Mamur IŞIKÇI

Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü

Doç. Dr. Ayça KARTAL

Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Semih SÜTÇÜ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal
Hizmet Bölümü

**Öğr. Gör. Dr. Aykut Can
DEMİREL**

Muğla Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet
ve Danışmanlık Bölümü

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi

Çocuk Hikâye Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Unsurları: Ayşegül Serisi Örneği

Damla HAREKET, Hakan DÜNDAR.1-30

Türkiye’de Çocuk Koruma Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

Merve BAŞAR.....31-49

Derleme Makalesi

Türkiye’de Çocukların Eğitim Hakkı

Hicran ATATANIR50-63

Çocuk Hakları İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Çocuk Youtube Kanalları

Gizem ÖZCAN64-72

CONTENTS

Research Article

Gender Elements in Children's Story Books: Example of Aysegul Series

Damla HAREKET, Hakan DÜNDAR.1-30

Analysis of Postgraduate Thesis on Child Protection in Turkey

Merve BAŞAR.....31-49

Review Article

Children's Right to Education in Turkey

Hicran ATATANIR50-63

Child YouTube Channels in terms of Child Rights Violation and Child Abuse

Gizem ÖZCAN64-72

SUNUŐ

2021 yılında yayın hayatına başlayan Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi, Mart 2023 sayısıyla karşınızdadır. Dergimizin bu sayısında da çocuk hakları alanında, farklı disiplinlerden makaleler yer almaktadır.

Damla HAREKET ve Hakan DÜNDAR tarafından kaleme alınan ilk makalede çocuk hikâye kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurları Ayşegül Kitap Serisi örneği üzerinden analiz edilmiştir.

Merve BAŞAR'ın yazdığı ikinci makalede Türkiye'de çocuk koruma üzerine yapılan tezlerin doküman analizi yapılmıştır.

Hicran ATATANIR tarafından kaleme alınan üçüncü makalede Türkiye'de eğitim hakkının tarihsel, kavramsal ve hukuksal çerçevesi ele alınmıştır.

Gizem ÖZCAN'ın kaleme aldığı son makalede ise çocuk YouTube kanalları çocuk hakları ve çocuk istismarı açısından irdelenmiştir.

Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da çocuk hakları ile ilgili farklı çalışmalarını bilimsel ilkeler çerçevesinde akademik alana taşımaya devam edecektir. Bu amaçla, gelecek olan yeni çalışmalarını büyük bir titizlikle değerlendirerek yayıma kazandıracaktır.

Derginin yayın hayatını sürdürmesine kalemleri ve emekleri ile destek olan yazarlarımıza hakemlerimize ve editörlerimize teşekkürlerimi sunar, siz değerli okuyucularımıza iyi okumalar dilerim.

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

Dergisi Sahibi

PRESENTATION

Launched in 2021, the Journal of Interdisciplinary Research on Children's Rights is now its third year with this March 2023 issue. In this issue, you could find articles from different disciplines in the field of children's rights.

In the first article written by Damla HAREKET and Hakan DÜNDAR, gender elements in children's storybooks are analyzed through the example of Ayşegül book series.

In the second article written by Merve BAŞAR, a document analysis of theses on child protection in Turkey was introduced.

The third article by Hicran ATATANIR analyzes the historical, conceptual and legal framework of the right to education in Turkey.

In the last article written by Gizem ÖZCAN, children's youtube channels are analyzed in terms of children's rights and child abuse.

The Interdisciplinary Journal of Child Rights Research will continue to carry different studies on children's rights to the academic field within the framework of scientific principles. For this purpose, our journal will continue elaborately evaluate and publish further studies.

I would like to thank our authors, referees and editors who support the journal with their pens and efforts, and wish you, our esteemed readers, a good reading.

Assoc. Prof. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

Journal Owner

Çocuk Hikâye Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Unsurları: Ayşegül Serisi Örneği*

Damla HAREKET¹

Prof. Dr. Hakan DÜNDAR²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 01/03/2023

Makale Kabul Tarihi : 30/03/2023

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal Cinsiyet,
Ayşegül Serisi, Eşitlik,
Toplumsal Cinsiyet Eğitimi,
Çocuk Kitapları

ÖZET

Bu çalışmada, Ayşegül Serisinde yer alan çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme biçimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada, seride yer alan altmış öykü kitabı çeşitli toplumsal cinsiyet alanları ekseninde incelenmiştir. Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak dizayn edilen bu çalışma, betimsel desene sahiptir. Doküman incelemesi tekniği ile elde edilen bu çalışmanın verileri, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda seride yer alan hikâye kitabı içerikleri; cinsiyet dağılımı, meslek tercihi, renklendirme eğilimi, oyun ve oyuncak tercihi, bulunulan mekânlar, fiziksel görünüm özellikleri, aile içi roller, bilişsel yeterlikler ve akademik başarı, boş zaman değerlendirme faaliyetleri, sergilenen duygusal temelli davranışlar ve mizaç özellikleri, psikomotor yeterlikler, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri, üslup biçimleri ve liderlik özellikleri sergileme alanları açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda seride yer alan kitaplarda; aile içi roller, cinsiyet dağılımı, renk tercihi, oyun ve oyuncak tercihi, bulunulan mekân türleri, fiziksel görünüm, mizaç özellikleri ve psikomotor yeterlikler açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik içeriklerin yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan seride; bilişsel yeterlikler ve akademik başarı, boş zaman değerlendirme etkinlikleri, sanatsal ve sportif faaliyet tercihleri, üslup biçimleri ve yöneticilik özellikleri sergileme konuları açısından toplumsal cinsiyet eşitliği veya eşitsizliği yönünde değerlendirilebilecek içerik unsurlarına sahip olmayan kitapların da olduğu görülmüştür. Ayrıca seride yer alan bazı kitaplarda, yalnızca meslek tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğini işaret eden içerik unsurlarının olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, seride yer alan kitaplara dayalı toplumsal cinsiyet eğitimlerinin gerçekleştirilmesine, farklı araştırma süreçlerinin tasarlanmasına ve kitapların farklı uluslararası kültürel perspektiflerle incelenmesine yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

* Bu çalışma birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığındaki yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: damlahareket@gmail.com, ORCID: 000-0002-8977-682X

² Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, e-posta: hdundar06@gmail.com, ORCID: 000-0002-4208-6936

Gender Elements in Children's Story Books: Example of Aysegül Series**ARTICLE INFORMATION**

Submission Date : 01/03/2023

Accepted Date : 30/03/2023

Keywords:

Gender, Equality, Aysegül Series, Gender Education, Child Books

ABSTRACT

In this research, it is aimed to determine the ways in which gender representation are included in the children's books in the Ayşegül Series. In this context, sixty children's storybooks in the series were examined in the axis of various gender fields. This research, which was designed in accordance with the qualitative research approach, has a descriptive survey design. The data of this research, which was obtained by the document analysis technique, were analyzed with the descriptive analysis method. In this context, the contents of the storybooks in the series were examined in terms of some areas such as gender distribution, choice of occupation, tendency to color, choice of games and toys, places, physical appearance characteristics, family roles, cognitive competencies and academic achievement, leisure activities, exhibited emotional-based behaviors and temperament features, psychomotor competencies, artistic and sportive exhibiting preferences for participation in activities, styles and leadership characteristics. As a result of the research, it has been determined that the content of gender equality in the books is intense in some areas, for instance family roles, gender distribution, color preference, choice of games and toys, types of places, physical appearance, temperament characteristics and psychomotor competencies. On the other hand, it has also been observed that there are books in the series that do not have content elements that can be evaluated in terms of gender equality or inequality in terms of cognitive competencies and academic achievement, leisure activities, artistic and sportive activity preferences, styles and managerial characteristics. In addition, in some books, it has been observed that there are only content elements that point to gender inequality in terms of occupational preferences. Based on the results of the research, various suggestions have been developed for the realization of gender education based on the books in the series, the design of different research processes, and the examination of the books from different international cultural perspectives.

1. Giriş

Çocuk kitapları gerek formal gerekse informal eğitim ortamlarında çocuk eğitime yönelik işe koşulan temel eğitim araçlarının başında gelmektedir. Ancak her çocuk kitabının, çocuk eğitime uygun olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim çocuk edebiyatının ve bu alan altında çocuklara yönelik olarak tasarlanan tüm eser türlerinin özel bir uzmanlık alanı çerçevesinde ele alınıyor olması, bu konudaki çalışmaların hassasiyet derecesini bizlere çok net bir biçimde göstermektedir. Özellikle farkındalık oluşturulması sürecinde duyuşsal ve deneyimsel yönü bilişsel kapsamındaki öğrenme içeriklerinden daha ön planda tutulması gereken belirli konu alanları söz konusu olduğunda, çocuk kitaplarından beklenen niteliksel beklentilerin düzeyi daha da yükselmektedir. Bu konu alanlarından bir tanesi de hiç şüphesiz toplumsal cinsiyettir. Dolayısıyla erken çocukluk döneminden itibaren çocukların temel bilgi kaynakları arasında olduğunu ifade edebileceğimiz çocuk edebiyatı ürünlerinin ve hatta ders kitaplarının, bu noktada toplumsal cinsiyet konusuna ilişkin gerekli içerik hassasiyetine sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet normlarına maruz kalan insanlar, içinde yer aldıkları toplumsal yaşamın akışına ve zamana göre hareket etme eğilimindedirler. Kültürel bir birikimin sonucu olarak toplumsal cinsiyet, hem kadın hem de erkek bireylerin hayatı anlamlandırmasında önemli bir misyonu yerine getirir. Toplumsal hayat açısından bu denli önemli olan bir olgunun da, edebi ürünlere yansımaması mümkün değildir. Bu nedenle kadınlığa ve erkekliğe ilişkin toplumsal cinsiyet rolleri edebiyat aracılığıyla eserlere yansır. (Demir, 2022). Nitekim ilgili literatürde bu konunun üzerinde

dikkatle durulduğu ve gerek çocuk kitaplarının gerekse de akademik ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içerikleri nasıl yansıttığına yönelik çeşitli araştırmaların olduğu görülmektedir.

Temellioğlu ve Küçükturan (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 4.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellerde, karakterlerin cinsiyet dağılımı, aile içi sorumluluklar başta olmak üzere çeşitli toplumsal cinsiyet alanları açısından eşitsizlik vurgusu ortaya koyan içeriklere yer verilmiş olduğu görülmüştür. Emir, Baysan, Koyunoğlu ve Yükselen (2022) tarafından resimli öykü kitaplarının incelendiği bir araştırmada, kadın ve erkek karakterlerin meslek tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik içerik unsurlarına yer verildiği tespit etmişlerdir. Özcivanoğlu (2022) tarafından gerçekleştirilen öykü kitapları incelemesinde, karakterlerin cinsiyet dağılımlarında bir dengenin gözetilmediği, erkeklerin kadınlara göre daha çeşitli mesleklerde, kadınların ise genellikle ev ve çocuk bakımı ile ilgili işlerde gösterildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Başkan Takaoğlu (2021) ise fizik ders kitaplarını incelediği çalışmasında, kitaplardaki cinsiyet dağılımında erkeklerin ağırlıkta olduğu, birçok mesleğin erkeklere özgü olarak gösterildiği, ev dışı işlerde ve ev geçimini sağlayan kişilerin erkekler olarak gösterildiği, kadınların ise meslek grupları içerisinde daha pasif olarak yer aldığı sonucuna varmıştır. Benzer şekilde Kırbaşoğlu Kılıç ve Eyüp (2011) çalışmalarında, 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında, oransal olarak erkek figürlere kadınlardan daha fazla yer verildiğini, erkeklerin çeşitli meslek gruplarında yer alabilirken kadınların sadece belirli mesleklerde yer alabildikleri, aile içi rollerde ise kadın figürlerinin oransal olarak daha fazla yer aldığı, erkeklerin ev geçimini sağlayan ve güç gerektiren işlerle özdeşleştirildikleri, kişilik olarak kadınların erkeklerden daha duygusal, erkeklerin ise kadınlardan daha mantıklı düşünen varlıklar olarak sunulduğu sonucuna varmışlardır. Sarıtaş ve Şahin (2018) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ise hayat bilgisi ders kitapları içerisinde kadınların çoğunlukla ev içi ortamlarda (çocuklarla ve mutfakla bağlantılı alanlarda), erkeklerinse daha çok güç gerektiren alanlarda gösterildikleri ve meslek gruplarında da bu doğrultuda erkeklerin daha çeşitli meslekleri icra ettikleri ve kadınların mesleklerinde ise toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının dışına çıkılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sönmez ve Dikmenli (2021) ilkökul sosyal bilgiler ders kitabını inceledikleri araştırmalarında, kız ve erkek çocuklarının oyun ve oyuncak tercihlerinde cinsiyetçi anlayışların hâkim olduğunu, kadınların daha çok ev içerisinde çocuk bakımıyla ilgilenen rollerde gösterilerek erkeklerin çoğunlukla ev dışı ortamlardaki işlerle ilişkili biçimde meslek seçimlerinde cinsiyetçi kalıp yargıların dışına çıkılmadığını tespit etmişlerdir.

Bu araştırma kapsamında da gerçek yaşam deneyimlerinden kesitler sunması, dünyada ve ülkemizde nesiller boyu ilgi görmüş, birçok dile çevrilerek çocuklara okutulmuş ve hâlihazırda okunmaya devam ediliyor olması sebebiyle Ayşegül Serisi'ndeki öykü kitapları, toplumsal cinsiyet unsurlarını içermeye biçimleri açısından incelenmiştir. Nitekim alan yazında toplumsal cinsiyet ile ilgili çeşitli disiplinlere ait araştırmalar bulunmasına rağmen ilgili seride yer alan kitapların toplumsal cinsiyet unsurları açısından incelendiği bir araştırmayla karşılaşılmamıştır. Araştırmanın önemi ve özgünlüğü açısından bu durum dikkate değerdir. Ayrıca kız çocuklarının ve kadınların ayrımcılığın negatif yüzü ile daha yoğun şekilde karşı karşıya kaldıkları göz önüne alındığında da bir kız karakterin maceralarının konu edildiği bir kitap serisindeki öykü kitaplarının toplumsal cinsiyet unsurları açısından incelenmesi, ilgili alan yazına sağlayacağı düşünülen özgün katkı dolayısıyla da önemli görülmektedir. Araştırma kapsamında, Ayşegül Serisi'nde yer alan altmış çocuk öykü kitabında, aile içi rollerin temsili, renklendirmeler ve renk tercihleri, oyun ve oyuncak tercihleri, bilişsel yeterlikler ve akademik başarı profilleri, yöneticilik ve liderlik özelliklerine sahiplik, katılım gösterilen boş zaman etkinlik türleri, üslup ve söylem biçimleri, cinsiyet dağılımları, yansıtılan duygusal temelli davranış örüntüleri, fiziksel özellikler ve görünüm, bulunulan mekânlar, psikomotor kabiliyetler ve yeterlik profilleri, meslek icraları ve tercihleri, mizaç özellikleri ile sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri konu alanlarına ilişkin toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumlarının belirlenmesi problemi üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma kapsamında, bir kız çocuğunun çeşitli konulardaki serüvenlerini konu edinen ve toplam 60 çocuk öykü kitabından oluşan Ayşegül Serisi içerisindeki çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu ana amaç altında araştırmada şu alt amaçlara cevap aranmıştır:

- 1- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, kullanılan renkler ve renk tercihleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 2- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin icra ettikleri meslekler ve meslek tercihleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 3- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin cinsiyet dağılımları hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 4- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin sıklıkla buldukları mekânlar ve mekân tercihleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 5- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterler tarafından oynanan oyunlar, oyuncaklar ve oyun tercihleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 6- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterler tarafından katılım gösterilen sanatsal ve sportif faaliyetlere ve katılım tercihleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 7- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterce sergilenen bilişsel yeterlikler ve akademik başarı profili açısından toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 8- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterler tarafından sergilenen mizaç özellikleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 9- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterler tarafından sergilenen duygusal temelli davranışlar hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 10- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin boş zaman değerlendirme etkinlikleri ve tercihleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 11- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin fiziksel özellikleri ve görünüşleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 12- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin psiko-motor kabiliyetler ve yeterlikler hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
- 13- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin üslup ve söylem biçimleri hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?

14- Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtmaya hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?

Ayşegül Serisi içerisindeki öykü kitaplarında, karakterlerin aile yaşantısında sergiledikleri roller ve yerine getirilen sorumluluklar hususunda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve/veya eşitsizliğini çağrıştıran içeriklere yer verilme durumu nasıldır?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Yaklaşımı

Ayşegül Serisinde yer alan çocuk hikâye kitaplarında, toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş olan bu araştırma nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımının, daha az sayıda kişi ve durum üzerinde çok daha fazla ve detaylı bilgi edinilmesinin, verilerin tek tek okunması ve araştırma bulgularının, çeşitli kod ve kategoriler ile sunulmasının gerekli olduğu araştırmalarda tercih edilebilecek bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir. (Patton, 2014; Merriam, 2015). Araştırma kapsamında, seri içerisinde yer alan çocuk hikâye kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurlarının ne şekilde yer aldığı (var olan şekli ile) belirlenmesi yoluna gidilmiş, bu doğrultuda da betimsel desende bir çalışma yürütülmüştür. Creswell (2014) betimsel tarama desenine sahip araştırmalarda ele alınan nesnenin, bireyin veya bir olayın kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu kapsamda araştırmanın çerçevesi, seri içerisinde yer alan çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumlarının mevcut hâlleri ile ortaya çıkartılması ile sınırlı tutulmuştur.

2.2. Araştırma Grubu

Bu araştırma kapsamında, Ayşegül Serisi içerisinde yer alan toplam altmış çocuk kitabı incelenmiştir. Araştırmada incelenen serinin belirlenmesinde, amaçlı örneklem yaklaşımı benimsenmiştir. Büyüköztürk ve diğerleri (2011) tarafından, gözlem birimlerinin belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşması isteminde kullanılacak bir yöntem olarak tarif edilmiştir. Bu noktada, ilgili kitap serisinin incelenmesine karar verilmesi aşamasında, ulusal ve uluslararası çerçevede toplumsal cinsiyet konu alanına uygunluk kriteri göz önünde bulundurulmuş, çocuk kitaplarının ana karakteri, olay örgüsü, konusu, mesajı, mekânları, görsel ve diğer unsurları açısından ilgili konu ile ilişkili zengin bir içerik sunması kriterleri esas alınmıştır. Bu ölçütler doğrultusunda da bir kız karakterin çeşitli maceralarını konu edinen çocuk hikâyelerinden oluşan Ayşegül Serisi içerisinde yer alan çocuk öyküleri toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumları açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

Kitap serisi ile ilgili ayrıntılı bilgilere bakıldığında serinin ilk kitabının, “Martine Çiftlikte” ismi ile yazar Gilbert Delahaye tarafından kaleme alınmış ve Marcel Marlier tarafından da görselleştirilerek Casterman Yayınevi tarafından 1954 yılında Belçika’da Fransızca olarak yayımlanmış olduğu görülmektedir. Orijinal adı *Martine* olan çocuk kitabı serisinin ana kahramanı ise her ülkede farklı bir adla yayımlanırken, Türkiye’de “Ayşegül” adıyla yayımlanmıştır. 1965 yılında ülkemizde yayınlanmaya başlanan Ayşegül serisinin ilk kitapları arasında; “Ayşegül Okulda, Ayşegül Sirk Cambazı, Ayşegül Seyahatte, Ayşegül Hayvanat Bahçesindedir” isimli kitaplar yer almaktadır. 1997 yılına kadar 46 kitap sayısına ulaşan serinin, Gilbert Delahaye’ nin ölümü üzerine yazarlığı Marcel Marlier’ nin oğlu Jean Louis tarafından devam ettirilmiştir. Türkiye’ de serinin bugüne kadar Sümer, Yeni Sümer, Alpagut, Aksoy, Marsık ve Yapı Kredi Yayınları tarafından çeşitli basımları gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 60 kitaptan oluşan ve Yapı Kredi Yayıncılık tarafından basılmış en güncel versiyonu incelenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri, nitel veri toplama yöntemlerinden bir tanesi olan doküman incelemesi yöntemi ile edinilmiştir. Merriam (2015), nitel veri kaynaklarından dokümanların, gerek bilgilerin istikrarlı oluşunu sağlamaları gerekse etkiye kapalı biçimde nesnellik sergilemeleri dolayısıyla diğer nitel veri elde etme araçlarına nazaran daha tercih edilebilir olduklarına dikkat çekmiştir. Araştırma kapsamında da 60 çocuk hikâye kitabından oluşan ve uluslararası alanyazında tanınırlığı bulunan Ayşegül Serisi'ndeki kitaplar toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumları açısından incelenmiştir. Çocuk hikâye kitaplarındaki toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin verilerin edinilmesi amacıyla, araştırmacı tarafından "Toplumsal Cinsiyet Unsurları Kitap İnceleme Formu" geliştirilmiştir. Formun hazırlanması öncesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği konu alanına ilişkin ulusal ve uluslararası literatür ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda form kitap içerisindeki metin ve görsellerin; "aile içi rollerin temsili, renklendirmeler ve renk tercihleri, oyun ve oyuncak tercihleri, bilişsel yeterlikler ve akademik başarı profilleri, yöneticilik ve liderlik özelliklerine sahiplik, katılım gösterilen boş zaman etkinlik türleri, üslup ve söylem biçimleri, cinsiyet dağılımları, yansıtılan duygusal temelli davranış örüntüleri, fiziksel özellikler ve görünüm, bulunulan mekânlar, psikomotor kabiliyetler ve yeterlik profilleri, meslek icraları ve tercihleri, mizaç özellikleri ile sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri" konu başlıkları altında incelenmesine olanak sağlayacak biçimde hazırlanmıştır. Daha sonra hazırlanan inceleme formu, çocuk hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi alanında bilimsel çalışmaları bulunan iki uzman tarafından incelenmiş ve analizler öncesinde son şekline kavuşturulmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında, Ayşegül Serisinde yer alan 60 hikâye kitabı toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından incelenmiştir. Seride yer alan kitaplar, araştırmacı tarafından geliştirilen toplumsal cinsiyet unsurları kitap inceleme formu kullanılarak incelenmiştir. İnceleme formu, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen literatür incelemesinin ardından geliştirilmiş, toplumsal cinsiyet eğitimi ve çocuk kitapları alanında uzmanlaşmış bir alan uzmanı tarafından kontrol edilerek esas incelemelere hazır hâle getirilmiştir. Toplumsal cinsiyet alanlarına göre hazırlanmış form doğrultusunda incelenen hikâye kitapları, verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türü olarak tarif edilmiş olan betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu noktada kitapların incelenmesi sürecinde ve bu işlem sonrasında herhangi bir yeni kategori oluşturma yoluna gidilmemiştir. Form yardımıyla gerçekleştirilen incelemeler neticesinde edinilen veriler, bulgular bölümünde her bir toplumsal cinsiyet alanına ait ayrı başlık altında ayrıntılı olarak sunulmuştur. Veriler, serideki kitaplarda görülme sıklıkları açısından sayısal olarak görünür kılınmış ve ayrıca kitaplarda tespit edilen cinsiyet eşitliği ve/veya ayrımcılığı içerikli örnek söylem kesitleri ve görseller ile de desteklenmiştir. Toplumsal cinsiyet alanları doğrultusunda kategorik hâle getirilen veriler, yine toplumsal cinsiyet eğitimi ve çocuk hakları alanında uzman iki araştırmacı tarafından kontrol edilmiş, verilerin geçerlik ve güvenilirlik düzeylerinin en üst düzeye çıkartılmasına gayret edilmiştir. Creswell'e göre (2014), araştırma verilerinin asıl araştırmacı dışında bağımsız araştırmacıların perspektiflerinden incelenmesi sayesinde, gerçekleştirilen nitel araştırmanın bütününe yönelik geçerliliğin artırılacağı ifade edilmiştir. Bu hususla beraber, seride yer alan tüm kitapların ve güncel basımlarının incelenmiş olması ile araştırma kapsamında gerçekleştirilen veri analizi işlemlerinin geçerlik ve güvenilirliğinin tesisine uygun hareket edilmiş olduğu değerlendirilebilir.

3. Bulgular

Bu bölümde Ayşegül Serisinde yer alan 60 hikâye kitabı, toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumlarının tespiti amacıyla kitap inceleme formu kullanılarak incelenmiş ve ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Bulguların hangi toplumsal cinsiyet unsurlarına göre sunulmuş olduğu aşağıda ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

- Aile İçi Roller Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

- Bilişsel Yeterlikler ve Akademik Başarı Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Boş Zaman Değerlendirme Etkinlikleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Cinsiyet Dağılımı Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Duygusal Temelli Davranışlar Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Fiziksel Özellikler ve Görünümlerde Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Mekân Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Meslek Tercihleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Mizaç Özellikleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Oyun ve Oyuncak Tercihleri Noktasında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Psikomotor Kabiliyetler ve Yeterlikler Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Sanatsal ve Sportif Faaliyetlere Katılım Tercihleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Renk Tercihleri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Üslup ve Söylem Biçimleri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu
- Yöneticilik ve Liderlik Özelliklerini Yansıtırma Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

3.1. Aile İçi Roller Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında aile içi roller açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki aile içi rollere dayalı toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyecek nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 1'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 1. Aile içi roller açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	31
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	2
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	27

Tablo 1 incelendiğinde, kitap serisi içerisinde aile içi rollere dayalı (alışveriş yapmak, temizlik yapmak, çocuk bakımı vb.) davranışlar açısından cinsiyet eşitliği vurgusuna sahip kitap içeriklerinin haylice fazla olduğu görülmektedir. Seri içerisinde, aile içi roller açısından cinsiyet eşitsizliği vurgusuna

sahip kitap içeriklerinin çok az sayıda olduğu da bu noktada önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca seri içerisinde, aile içi rollere dayalı toplumsal cinsiyet eşitliği veya eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen içeriklere sahip kitapların da yoğunlukta olduğu görülmektedir. Aile içi rollere dayalı toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Şekil 1: Çocuklarla ilgilenen baba figürü (Kitap: Yılbaşı Sürprizi)

Şekil 2: Birlikte yemek hazırlayan kız ve erkek figürü (Kitap: Ev İşlerini Kardeşler Yapıyor)

Şekil 1

Şekil 2

Şekil 1 ve Şekil 2 incelendiğinde, çocukları ile ilgilenmekte olan bir baba figürü ve mutfak ortamında birlikte iş bölümü yapmış olan farklı cinsiyetlere sahip çocuk figürleri görülmektedir. İlgili görsel içerikler, aile içi roller ve sorumluluklar kapsamındaki toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik örnek durumları sergilemektedir.

3.2. Bilişsel Yeterlikler ve Akademik Başarı Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında bilişsel yeterlikler ve akademik başarı açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki bilişsel yeterlikler ve akademik başarı konusundaki toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 2'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 2. Bilişsel yeterlikler ve akademik başarı açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	16
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	-
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	44

Tablo 2 incelendiğinde, bilişsel yeterlikler ve akademik başarıya dayalı toplumsal cinsiyet eşitliği veya eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen içeriklere sahip kitapların seri içerisinde çok büyük bir bölümü temsil ettiği görülmektedir. Yine Tablo 2'e bakıldığında, seride bilişsel yeterlikler ve akademik başarı açısından cinsiyet eşitliği vurgusuna sahip belirli sayıda kitabın bulunduğu, diğer taraftan bu konu açısından cinsiyet eşitsizliği durumuna örnek teşkil edecek içerikte bir kitabın yer almadığı anlaşılmaktadır. Bilişsel yeterlikler ve akademik başarı açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 3: Tahtada ders anlatan kız çocuk figürü (Kitap: Yaşasın! Okul Açılıyor)

Şekil 4: Bilimsel faaliyette bulunan kız çocuk figürü (Kitap: Doğayı Koruyor)

Araştırma Makalesi

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 3 ve Şekil 4 incelendiğinde, bir kız çocuğu figürünün arkadaşlarına ders anlatırken resmedildiği ve ayrıca yine farklı kız çocuğu figürlerinin böcek bilimiyle ilgili araştırma yaptıkları görülmektedir. İlgili görsellerin ve bunlarla birlikte yer verilen sözel ifadelerin, bilişsel yeterlikler ve akademik başarı açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik örnek durumları temsil ettiği söylenebilir.

3.1. Boş Zaman Değerlendirme Etkinlikleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin boş zamanlarını değerlendirme etkinliklerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki boş zamanlarını değerlendirme etkinliklerine dayalı toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyecek nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 3'te detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	9
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	6
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	45

Tablo 3 incelendiğinde, boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliği veya eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen içeriklere sahip kitapların seri içerisinde çok büyük bir bölümü temsil ettiği görülmektedir. Seri içerisinde incelenen kitaplarda boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından eşitlik vurgusuna sahip kitaplar olmakla birlikte boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren kitaplarında olduğu görülmektedir. Boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

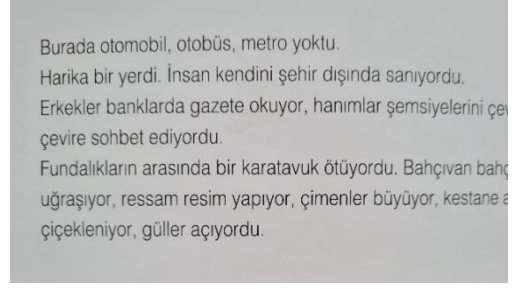
Şekil 5: Aşçılık okulunda kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Küçük Aşçılar)

Şekil 6: Boş zaman değerlendirme etkinliklerini ifade eden metin (Kitap: Arkadaşlarıyla Parkta)

Araştırma Makalesi

Şekil 5

Şekil 6

Şekil 5 incelendiğinde, aşçılık okulunda kız ve erkek çocukların bir arada ilk derse hazırlık yaptıkları görülmektedir. Bununla birlikte yer verilen sözel ifade kız ve erkek çocuk arasındaki diyalog boş zaman değerlendirme etkinlikleri kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dikkat çekmektedir. Şekil 6' da yer verilen sözel ifade entelektüel gelişim kapsamında gazete okuma etkinliğinin erkek figüründe boş zaman değerlendirme etkinliği olarak sunulması cinsiyet eşitsizliği kapsamında ele alınabilir.

3.1. Cinsiyet Dağılımı Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında cinsiyet dağılımı açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki cinsiyet dağılımı toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyecek nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 4'te detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 4. Cinsiyet dağılımı açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	54
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	3
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	3

Tablo 4 incelendiğinde, cinsiyet dağılımı açısından toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusuna sahip kitap içeriklerinin belirgin bir fazlalık gösterdiği görülmektedir. Seri içerisinde, cinsiyet dağılımı açısından eşitsizlik vurgusuna sahip kitaplar olmakla birlikte cinsiyet dağılımı açısından toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünden ele alınabilecek kitaplarda olduğu görülmektedir. Cinsiyet dağılımı açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Şekil 7: Yelken kulübünde eğitim gören kız ve erkek çocuğu figürü (Kitap: Yelken Açıyor)

Şekil 8: Gösteri izleyen kız çocuğu/kadın ve erkek çocuğu/erkek figürü (Kitap: Çiçek Şenliğinde)

Şekil 7

Şekil 8

Şekil 7 ve Şekil 8 cinsiyet dağılımı açısından incelendiğinde, kadın/kız çocuğu ve erkek/erkek çocuğu sayılarının cinsiyet eşitliğine işaret eder nitelikte konumlandırıldığı görülmektedir. Bu noktada ilgili görsellerin, cinsiyet dağılımı açısından seri içerisinde yer alan kitapların tamamına yakınındaki durumu örnekler nitelikte toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusuna sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Duygusal Temelli Davranışlar Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'ndeki çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin duygusal hâlleri (cesur, korkak, saldırgan, endişeli vb.) toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki duygusal temelli davranışlar toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyecek nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 5'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 5. Duygusal temelli davranışlar açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	12
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	3
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	45

Tablo 5 incelendiğinde, duygusal temelli davranışlar açısından toplumsal cinsiyet eşitliği veya eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen içeriklere sahip kitapların seri içerisinde çok büyük bir bölümü temsil ettiği görülmektedir. Seri içerisinde incelenen kitaplarda duygusal temelli davranışlar açısından eşitlik vurgusuna sahip kitaplar bulunmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğini içeren çok az sayıda kitabın da olduğu görülmektedir. Duygusal temelli davranışlar açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 9: Korku duygusunu sergileyen erkek çocuğu figürü (Kitap: Evin Hayaleti)

Şekil 10: Köpektan korkan kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Akıllı Köpek)

Şekil 9

Şekil 10

Şekil 9 ve Şekil 10 incelendiğinde, kız çocuklarına/kadınlara daha çok atfedilen bir duygu durumu olarak korku hissinin, erkek bir çocuk karakteri tarafından sergilendiği görülmektedir. İlgili görsellerde de duygusal davranışlar noktasındaki toplumsal cinsiyet eşitliğine örnek olabilecek seri içerisindeki kitaplarda yer alan durum örneklerinden bazıları görülmektedir.

3.1. Fiziksel Özellikler ve Görünümlerde Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'ndeki çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin fiziksel özellikleri ve görünümünde toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin fiziksel özellik ve görünümü toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyecek nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 6'da detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 6. Fiziksel özellikler ve görünümünde toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	43
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	17
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	-

Tablo 6 incelendiğinde, seri içerisinde yer alan karakterlerin fiziksel özellikleri ve görünümünde (kıyafetler, aksesuarlar, stil vb.) toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgusuna sahip kitap içeriklerinin büyük çoğunlukta olduğu görülmektedir. Yine Tablo 6'ya bakıldığında, karakterlerin fiziksel özellikleri ve görünümünde (kıyafetler, aksesuarlar, stil vb.) toplumsal cinsiyet eşitsizliği vurgusuna sahip belirli sayıda kitabın bulunduğu görülmekle birlikte seri içerisindeki kitaplar incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde içeriğe sahip olmayan kitapların olmaması bu noktada önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Fiziksel özellikler ve görünümünde toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Şekil 11: Kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Şehre Taşınıyor)

Şekil 12: Kız çocuğu/kadın ve erkek çocuğu/erkek figürü (Kitap: Fındık Kayıp)

Şekil 11

Şekil 12

Şekil 11 ve 12 incelendiğinde, pantolon/şort giymek yetişkin erkek/erkek çocuklarına özgü görülürken kız çocuklarının da pantolonla/ şortla, kız ve erkek çocuklarını benzer şapka modelleriyle resmedildiği görülmektedir. Kitap serisi içerisindeki çok sayıda kitapta da olduğu gibi kız çocuklarının kısa/ uzun, dağınık/toplu saç stiliyle resmedilmiş olması toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapıldığını göstermektedir. Bu noktada resmedilen karakterlerin kıyafetleri, aksesuar kullanımları, stilleri vb. toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik örnek durumları sergilemektedir. Diğer taraftan Şekil 12 incelendiğinde, yaşlı kadın figürlerinde görüldüğü gibi serideki kitapların birçoğunda yaşlı kadın karakterlerinin etekle, kısa ya da toplu saçla resmedilmiş olması toplumsal cinsiyet eşitsizliği noktasında dikkat çekmektedir.

3.1. Mekân Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

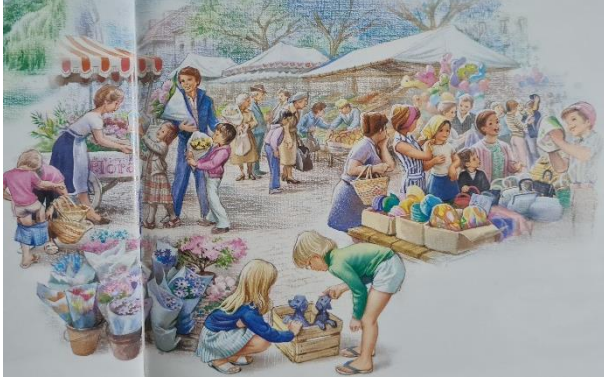
Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin buldukları mekân bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin buldukları mekân bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyecek nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 7'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 7. Mekân bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	36
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	-
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	24

Tablo 7 incelendiğinde, seri içerisinde yer alan karakterlerin buldukları mekân bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik değerlendirilebilen kitapların yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Yine Tablo 7'ye bakıldığında, seride yer alan karakterlerin buldukları mekân bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve eşitsizliğine yönelik içeriklere sahip olmayan belirli sayıda kitabın bulunduğu, diğer taraftan bu konu açısından cinsiyet eşitsizliği durumuna örnek teşkil edecek içerikte bir kitabın yer almadığı anlaşılmaktadır. Mekân Bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 13: Pazar yerinde kadın/ kız çocuğu ve erkek/ erkek çocuğu figürü (Kitap: *Anneler Günü Çiçeği*)

Şekil 14: At yarışı seyreden kadın ve erkek figürü (Kitap: Ata Biniyor)

Şekil 13

Şekil 14

Şekil 13 ve 14 incelendiğinde, farklı ortamlarda birlikte bulunan farklı cinsiyetlere sahip çocuk ve yetişkin figürleri görülmektedir. İlgili görsel içerikler, karakterin buldukları mekân bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik örnek durumları sergilemektedir. Özellikle erkeklere atfedilen at yarışlarına katılma ve izlemekten hoşlanma özelliği Şekil 14'e kadın figürlerinin yerleştirilmesiyle toplumsal cinsiyet eşitliğine bir örnek teşkil etmektedir. İncelenen resimlerde olduğu gibi serideki diğer kitaplarda da cinsiyet eşitliği vurgusuna sahip kitap içeriklerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

3.1. Meslek Tercihleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin meslek tercihleri noktasında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumuna ait bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin meslek tercihleri toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 8'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 8. Meslek tercihleri açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	22
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	29
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	9

Tablo 8 incelendiğinde, seri içerisinde yer alan karakterlerin meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği vurgusuna sahip kitap içeriklerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. İncelenen seri içerisinde, meslek tercihi açısından az sayıda toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde içeriğe sahip olmayan kitap olması önemli bir bulgu olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği içeriğine sahip olan belirli miktarda kitap olduğu da görülmektedir. Meslek tercihi bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 15: Kadın hostes figürü (Kitap: Uçağa Biniyor)

Şekil 16: Kadın savaşçı figürü (Kitap: Prenses ile Şövalye)

Şekil 16

Şekil 16

Şekil 15 incelendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yönünde içeriğe sahip kitapları temsil eden görselde uçuş hostesliği mesleği yapan bir kadın figürü görülmektedir. Şekil 16 incelendiğinde ise toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden serideki kitapları temsil eden görselde sıklıkla erkeklere atfedilen savaşçılık yeteneğinin bir kadın figüre atfedildiği görülmektedir.

3.1. Mizaç Özellikleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterler tarafından sergilenen mizaç özelliklerinin (dağınık, alıngan, hayalperest, vefalı, komik vb.) toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin mizaç özellikleri toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 9'da detaylı olarak sunulmuştur:

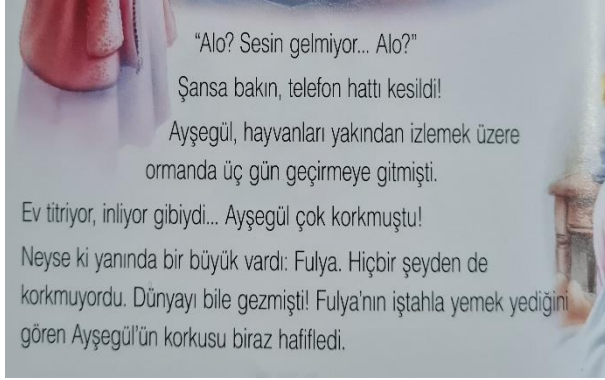
Tablo 9. Mizaç özellikleri açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	30
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	8
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	22

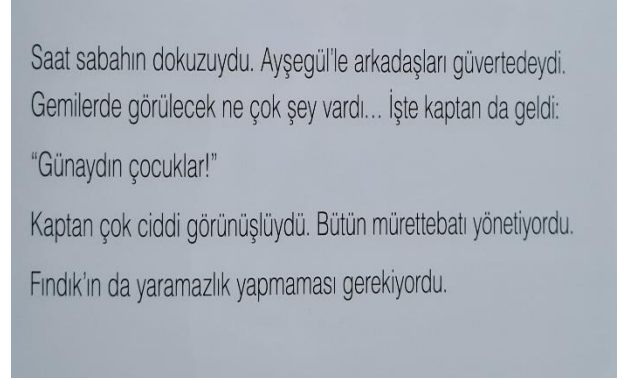
Tablo 9 incelendiğinde, seri içerisinde bulunan kitapların çoğunluğunda karakterlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik mizaç özelliklerine (dağınık, alıngan, hayalperest, vefalı, komik vb.) sahip olduğu görünmekle birlikte seri içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde mizaç özelliği içeriğine sahip olmayan kitaplarında belirli bir çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Yine Tablo 9'a bakıldığında, seride yer alan karakterlerin mizaç özellikleri açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliği içeriğine sahip az sayıda kitaba yer verildiği görülmektedir. Mizaç özelliği bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 17: Toplumsal cinsiyet eşitliğine örnek içerik metni (Kitap: Nuh'un Gemisi)

Şekil 18: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine örnek içerik metni (Kitap: Amerika'ya Vapurla Yolculuk)

Şekil 17

Şekil 18

Şekil 17 incelendiğinde, ana karakterimiz olan kız çocuğu korku yaşarken yanındaki yetişkin kadının hiçbir şeyden korkmadığı ve Dünya'yı yalnız dolaştığı vurgusuyla toplumsal cinsiyet eşitliğine örnek teşkil edecek bir durum ele alınmıştır. Şekil 18 incelendiğinde ağırlıklı olarak mizaç özelliği olarak erkeklerle özleştirilen ciddiyet unsuru, bir erkek kaptanın mizaç özelliği olarak ele alınmıştır ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik örnek bir durum olarak incelenmiştir.

3.1. Oyun ve Oyuncak Tercihleri Noktasında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterler tarafından tercih edilen oyuncak ve oyunların toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulguları ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin tercih ettikleri oyuncak ve oyunların toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 10'da detaylı olarak sunulmuştur:

Tablo 10. Oyun ve oyuncak tercihleri açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	43
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	6
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	11

Tablo 10 incelendiğinde, seri içerisinde bulunan kitapların büyük bir çoğunluğunda karakterlerin seçmiş oldukları oyun ve oyuncak seçimleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olduğu görülmektedir. Seri içerisinde, karakterlerin seçmiş olduğu oyun ve oyuncak tercihlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünden değerlendirilebilecek az sayıda kitap olduğu görülmekle beraber toplumsal cinsiyet eşitsizliği unsurlarını barındıran çok az sayıda kitap olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oyun ve oyuncak tercihleri bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 19: Futbol oynayan kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Okulda Bir Gün)

Şekil 20: Oyuncak bebeği ile kız çocuk figürü (Kitap: Doğum Günü Bebeği)

Araştırma Makalesi

Şekil 19

Şekil 20

Şekil 19 incelendiğinde, kız ve erkek çocuk figürlerinin aynı oyun alanında ve aynı oyunu oynarken resmedildiği görülmektedir. İlgili görsel, yaygın olarak erkek/ erkek çocukları tarafından tercih edildiği kabul edilen futbol oyununda, erkek çocuklarla birlikte kız çocuklarının da oyuna dâhil olmasıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik örnek bir unsur kabul edilmektedir. Diğer taraftan Şekil 20’ de görsel olarak ve “...bütün oyuncak bebekler, kendilerini çok seven küçük kızları sever!” ifadesiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliğine örnek olabilecek unsurlara yer verilmiştir.

3.1. Psikomotor Kabiliyetler ve Yeterlikler Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi’nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin psikomotor kabiliyetleri ve yeterlikleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin psikomotor kabiliyetleri ve yeterlikleri toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 11’de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 11. Psikomotor kabiliyetler ve yeterlikler açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	40
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	2
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	18

Tablo 11 incelendiğinde, seri içerisinde bulunan kitapların büyük bölümünde karakterlerin psikomotor kabiliyetleri ve yeterlikleri yönünde toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun içeriklere yer verildiği, bununla birlikte bazı kitapların ise toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde içeriğe sahip olmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan seri içerisinde yer alan kitaplarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği unsurlarına çok az yer verildiği görülmektedir. Psikomotor kabiliyetler ve yeterlikler bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 21: Tekerlek tamiri yapan kız çocuğu figürü (Kitap: Bisiklete Binmeyi Öğreniyor)

Şekil 22: Atış yapan erkek çocuk figürü (Kitap: Lunaparkta Eğleniyor)

Şekil 21

Şekil 22

Sıklıkla erkek bireylere atfedilen tamir yapabilme kabiliyetinin Şekil 21’de bir kız çocuğu üzerinden resmedilmiş olması, bu noktada toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan Şekil 22’ de, sadece erkek bireyler tarafından bir aracın kullanımının resmedilmiş olduğu görülmektedir. İlgili resmin, kullanılan araç ve bununla ilişkili olabilecek hususlar ile birlikte ele alındığında, bu hususta toplumsal cinsiyet eşitsizliğini işaret ettiği belirtilebilir.

3.1. Sanatsal ve Sportif Faaliyetlere Katılım Tercihleri Açısından Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi’nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 12’de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 12. Sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	21
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	6
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	33

Tablo 12 incelendiğinde, seri içerisinde karakterlerin sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde içeriğe sahip olmayan kitap sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde örnek içeriğe sahip kitapların olduğu tespit edilmesine rağmen seri içerisinde sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliği unsurlarını içerisinde barındıran az sayıda kitabın olduğu da görülmektedir. Sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 23: Kayak yarışını yapan kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Kayak Yapıyor)

Şekil 24: Heykel yapan kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Kuşları Keşfediyor)

Şekil 23

Şekil 24

Şekil 23 ve 24 incelendiğinde, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım sağlayan kız ve erkek çocuk figürlerinin bir arada olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ilgili görseller, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik örnek durumları sergilemektedir.

3.1. Renk Tercihleri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterin çizimlerinde kullanılan renklerde toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin çizimlerinde kullanılan renkler toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 13'de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 13. Renk tercihleri bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	5
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	7
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	3
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	-

Tablo 13 incelendiğinde, seride yer alan kitapların tamamına yakının renklendirilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusuna sahip olduğu görülmektedir. Seri içerisinde renklendirilen karakterlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak nitelendirilebilecek çok az sayıda kitabın olduğu görülmektedir. Yine Tablo 13'e bakıldığında, seri içerisindeki kitapların renklendirilmesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde içeriğe sahip olmayan kitaplarında olması önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Karakter çizimlerinde tercih edilen renkler bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

Şekil 25: Kadın ve erkek figürü (Kitap: Müzikle Tanışıyor)

Şekil 26: Kız ve erkek çocuk figürü (Kitap: Arkadaşı Serçeyle)

Şekil 25

Şekil 26

Toplum içerisinde sıklıkla pembe rengin kadınlar ve kız çocukları tarafından; mavi rengin ise erkekler ve erkek çocukları tarafından tercih edildiği kabul edilmekle birlikte Şekil 25'te aynı kare içerisinde kadın ve erkek figüründe pembe rengin kullanıldığı görülmektedir. Şekil 26'da ise sıklıkla erkeklerin tercih ettiği renk olan mavi, bir kız çocuğunun elbisesinde kullanılırken erkek çocuğu figürlerinde pembe rengin tercih edildiği görülmektedir. İncelenen resimler, toplumsal cinsiyet eşitliğine örnek teşkil etmektedir.

3.1. Üslup ve Söylem Biçimleri Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin üslup ve söylem biçimleri bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin üslup ve söylem biçimleri toplumsal cinsiyet unsurlarına ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 14'te detaylı olarak sunulmuştur:

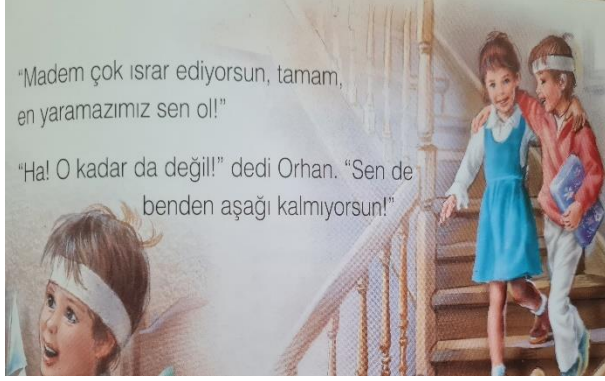
Tablo 14. Üslup ve söylem biçimleri bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	2
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	1
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	57

Tablo 14 incelendiğinde, seri içerisindeki kitapların tamamına yakınında karakterlerin üslup ve söylem biçimleri toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen nitelikte birlikte yalnızca bir kitapta toplumsal cinsiyet eşitliği niteliğine sahip üslup ve söylem biçimlerine yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yok denecek kadar az bir kitapta karakterlerin kullanmış olduğu üslup ve söylemde toplumsal cinsiyet eşitsizliği tespit edilmiştir. Üslup ve söylem biçimleri bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda sunulmuştur:

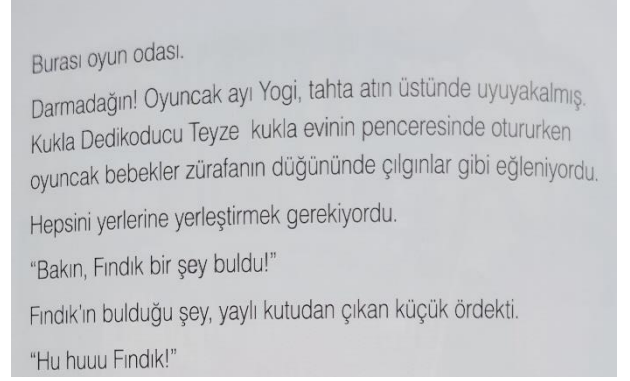
Şekil 27: İki çocuk arasında geçen konuşma (Kitap: *Kardeşimi Çok Seviyorum*)

Şekil 28: Bir kuklayı betimleyen ifade (Kitap: *Ev İşlerini Kardeşler Yapıyor*)

Şekil 27

"Madem çok ısrar ediyorsun, tamam, en yaramazımız sen ol!"
 "Ha! O kadar da değil!" dedi Orhan. "Sen de benden aşağı kalmıyorsun!"

Şekil 28

Burası oyun odası.
 Darmadağın! Oyuncak ayı Yogi, tahta atın üstünde uyuyakalmış.
 Kukla Dedikoducu Teyze kukla evinin penceresinde otururken
 oyuncak bebekler zürafanın düğününde çılgınlar gibi eğleniyordu.
 Hepsini yerlerine yerleştirmek gerekiyordu.
 "Bakin, Fındık bir şey buldu!"
 Fındık'ın bulduğu şey, yaylı kutudan çıkan küçük ördekti.
 "Hu huuu Fındık!"

Şekil 27 incelendiğinde, ana karakter Ayşegül ve kardeşi Orhan'ın karşılıklı konuşmalarında birbirlerine karşı kullandıkları dilsel ifadeye yer verildiği görülmektedir. Çocukların cinsiyet ayrımı yapmaksızın yaramaz olarak nitelendirilmesi toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun bir örnek olarak kabul edilebilir. Ağırlıklı olarak kadınlara ait bir özellik olarak kabul edilen dedikodu yapma özelliği "Kukla Dedikoducu Teyze" ifadesiyle Şekil 28'de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine örnek bir ifadedir.

3.1. Yöneticilik ve Liderlik Özelliklerini Yansıtma Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Unsurlarına Yer Verilme Durumu

Bu başlık altında, Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin yöneticilik ve liderlik özellikleri bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik bulgular ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda, seride yer alan kitaplardaki karakterlerin yöneticilik ve liderlik özelliklerine ilişkin eşitlikçi, eşitsizlik ve her iki doğrultuda değerlendirilemeyen nitelikteki içeriklere sahip kitaplara ait sayısal veriler Tablo 15' de detaylı olarak sunulmuştur.

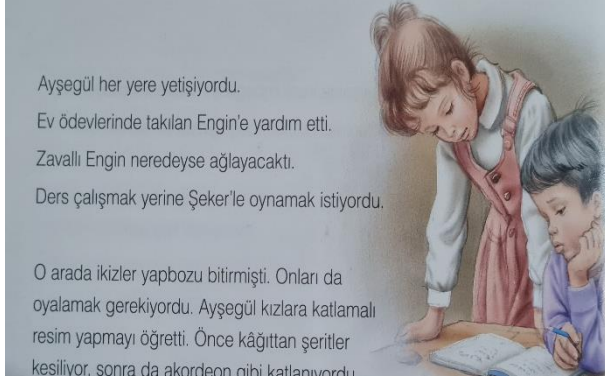
Tablo 15. Yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtma bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumuna ait sayısal bulgular

Görsel ve İfade Niteliği	n
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçeriğine Sahip Kitaplar	18
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği İçeriğine Sahip Kitaplar	-
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği Yönünde İçeriğe Sahip Olmayan Kitaplar	42

Tablo 15 incelendiğinde, serinin büyük bir çoğunluğunda karakterlerin yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtması bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde içeriğe sahip olmayan kitaplardan oluştuğu görülmektedir. Seri içerisinde, yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtması bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini vurgulayan kitabın olmaması önemli bir bulgu olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında örnekler içeren belirli sayıda kitap bulunduğu görülmektedir. Yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtma bağlamında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumu açısından toplumsal cinsiyet unsurlarına yönelik yukarıda sunulan bulgular ile ilişkili kitaplarda yer alan bazı içerik örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 29: Erkek çocuğuna ödevlerinde yardımcı olan kız çocuğu figürü (Kitap: Bebek Bakıyor)

Şekil 30: Yüzme öğreten kız çocuğu figürü (Kitap: Yüzme Öğreniyor)

Şekil 29

Şekil 10

Şekil 29 ve Şekil 30 incelendiğinde, kız çocuklarının öğretici konumda olduğu görsellere ve o görselleri destekleyen ifadelere yer verildiği görülmektedir. İncelenen resimler, seri içerisindeki kitaplarda yer alan karakterlerin yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtmaya yönünden toplumsal cinsiyet eşitliğini destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

4. Sonuç ve Tartışma

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında cinsiyet dağılımı açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların 54 tanesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini işaret edecek şekilde farklı cinsiyette karakterlere benzer oranda yer verildiği, 3 tanesinde cinsiyet dağılımında eşitsizlik olduğu ve 3 tanesinde de eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında birçok araştırmada, incelenen kitaplarda erkek figürlerine kadınlara oranla daha sık yer verildiği ya da kadın figürlere hiç yer verilmediği durumlar olduğu tespit edilmiştir (Batmaz, 2021; Demirel, 2010; Dündar, 2021; Kırbasoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011). Temellioğlu ve Küçükturan (2022) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise incelenen ders kitaplarında erkeklere oranla kadın ve kız çocuğu figürüne daha fazla yer verildiği buna rağmen figürlerin cinsiyet rollerinde kalıp yargılar dışına çıkılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda literatürdeki birçok araştırmanın aksine, seride yer alan çocuk kitaplarında cinsiyet dağılımı konusunda eşitlikçi bir yaklaşımın benimsenmiş olduğunu söylemek mümkün olabilir. Bu bağlamda incelenmiş çocuk kitaplarının, cinsiyet eşitliği farkındalığının oluşturulabilmesi adına okutulması faydalı olabilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında aile içi roller açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların 31 tanesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini işaret eden (birlikte yemek yapma, ev temizleme ve çocuklarla ilgilenme vb.) unsurlarının olduğu görülmüştür. Kitapların 27 tanesinde eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı, 2 kitapta ise cinsiyet eşitsizliği yönünde değerlendirilebilecek içeriğin yer aldığı görülmüştür. Kaynak ve Aktaş (2017) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, kitaplarda aile içi roller noktasında kadınların yemek hazırlama, ev temizleme, çocuklarla ilgilenme ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları erkeklerden daha fazla üstlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çeşitli araştırmalarda da benzer şekilde hikâye kitaplarında kadınların çoğunlukla pasif karakterler olarak konumlandırıldıkları ve aile içi roller konusunda belirli davranışlarla (yemek yapmak, temizlik vb.) daha çok ilişkilendirildikleri sonucuna ulaşıldığı görülmüştür (Bal ve Reyhanoğlu, 2022; Özcivanoğlu, 2022; Temellioğlu ve Küçükturan, 2022). Bu noktada literatürdeki birçok araştırmanın aksine, serinin aile içi roller konusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren unsurlarının ön planda tutulmuş olduğu söylenebilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında meslek tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda serideki 29 kitapta meslek tercihleri açısından cinsiyet eşitsizliği yönünde

değerlendirilebilecek içeriğe yer verildiği görülmüştür. Seride yer alan 22 kitapta ise cinsiyet eşitliği yönünde değerlendirilecek içeriklerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yer alan birçok araştırmada da benzer şekilde çocuk kitaplarında ve ders kitaplarında erkeklerin daha çeşitli meslek gruplarında kadınların ise ev hanımı, hemşire ve öğretmen gibi kadına yönelik kalıplaşmış belli meslek gruplarında gösterildiği sonucuna varılmıştır (Batmaz, 2021; Kaynak ve Aktaş, 2017; Sarıtaş ve Şahin, 2018; Temellioğlu ve Küçükturan, 2022). Bu noktada seride yer alan kitapların, meslek tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik içeriklere daha çok sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda gerçekleştirilecek toplumsal cinsiyet eğitimi süreçlerinde, meslek tercihlerinin eşitlikçi ve eşitsizlik yönlerinin seride yer alan kitaplarla ele alınarak vurgulanmasının mümkün olduğu söylenebilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin buldukları mekân bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda serideki kitapların büyük çoğunluğunda (n:36) cinsiyet eşitliği yönünde içeriklerin yer aldığı ve seride mekânsal açıdan eşitsizlik bağlamında içeriğe sahip kitapların olmadığı görülmekle birlikte 24 kitapta ise eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yer alan bazı çalışmalarda ise bu araştırmada edinilen bulgularla paralel olmayan nitelikte, kadınların çoğunlukla ev içi mekânlarda, erkeklerin ise dış mekânlardaki ortamlarda gösterildiği sonucuna ulaşıldığı görülmüştür (Başkan Takaoğlu, 2021; Batmaz, 2021). Benzer şekilde Davarcı ve Zengin (2021), ders kitaplarında kadınlara dış mekânlarda (mecliste, savaş meydanında, gemi ve araba gibi mekânlarda vb.) yer verilme durumunun çok az olduğu veya hiç yer verilmediğini belirtmişlerdir. Bu noktada seride yer alan kitapların, mekânsal bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki içeriklere daha çok sahip olduğu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik kalıp yargıların kırılmasında bir eğitim aracı olarak serideki kitapların kullanılabilirliği söylenebilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin mizaç özellikleri açısından (dağmık, alingan, hayalperest, vefalı, komik vb.) toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan 30 kitapta cinsiyet eşitliği, 22 kitapta eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı bunun yanı sıra az sayıda da olsa (n:8) cinsiyet eşitsizliğine yönelik içeriğe sahip kitapların olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında yer alan çeşitli araştırmalarda, ders ve öykü kitaplarında kadın karakterlerin çoğunlukla daha zayıf kişilik özellikleriyle (heyecanlı, kararsız, dedikoducu, çaresiz, korkak vb.), erkeklerin ise kadınlara göre daha güçlü karakter özelliklerine sahip bireyler olarak ele alındığı sonucuna varılmıştır (Emir, Baysan, Koyunoğlu ve Yükselen, 2022; Kırbaoğlu Kılıç ve Eyüp, 2011; Özcivanoğlu, 2022). Benzer şekilde Kaynak ve Aktaş (2017), inceledikleri hikâye ve masal kitaplarında erkek karakterlerin kadınlara göre daha özgüvenli/özdenetimli, cesur/güçlü vb. özelliklere sahip bireyler olarak yansıtıldığını tespit etmişlerdir. Bu noktada seride yer alan kitapların, mizaç özellikleri açısından ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyet eşitliği içeriğine sahip olduğu ve bu yönde gerçekleştirilecek farkındalık çalışmalarında seride yer alan kitaplardan yararlanılabileceğini söylemek mümkündür.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında bilişsel yeterlilikler ve akademik başarı açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların çok büyük bir bölümünde (n:44) eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı, 16 kitapta cinsiyet eşitliği unsurlarına yer verildiği görülmüştür. Bunu yanı sıra seride, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini vurgulayacak unsurların yer aldığı kitap olmadığı tespit edilmiştir. Davarcı ve Zengin (2021) tarafından incelenen ders kitaplarındaki görsellerde, erkeklerin kadınlara göre daha aktif ve başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dündar (2021) tarafından gerçekleştirilen sosyal bilgiler ders kitapları incelemesinde de bilim ve edebiyat alanında ağırlıklı olarak erkeklerin söz sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda seride yer alan kitapların, bilişsel yeterlilikler ve akademik başarı açısından toplumsal cinsiyet eşitliği içeriğine sahip olduğu söylenebilir. Sonuç olarak toplumda yerleşmiş

cinsiyetçi bilişsel yeterlikler ve akademik başarı yaklaşımlarının değiştirilebilmesi için, seride yer alan kitapların kullanılması bu yöndeki kalıp yargıları zayıflatmakta yahut kırmakta faydalı olabilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların çok büyük çoğunluğunda (n:45) eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı, 9 kitapta cinsiyet eşitliği ve 6 kitapta ise cinsiyet eşitsizliği içeriğine yer verildiği tespit edilmiştir. Kitiş Çınar (2013) tarafından incelenen Türkçe ders kitaplarında yer alan görsellerde, kadın ve erkek figürlerinin sokakta yürürken, alışveriş mekânlarında, tiyatro, kafeterya ve lokanta gibi mekânlarda gösterildiği fakat kadınların daha çok alışverişe gitmiş veya alışverişten dönüyorken; erkeklerin iş çantalarıyla işten çıkmış halde sokakta resmedildiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde incelenmiş kitaplarda yer alan erkek figürlerin ise gazete ve kitap okuduğu, kadınların ise sohbet ettiği, temizlik yaptığı sonucuna ulaşılmıştır (Sarıtaş ve Şahin, 2018; Kaynak ve Aktaş, 2017). Bu noktada seride yer alan kitaplarda, boş zaman değerlendirme etkinlikleri açısından cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliği yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin duygusal temelli davranışları açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların 45 tanesinde eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı, 12 tanesinde toplumsal cinsiyet unsurlarının bulunduğu ve 3 tanesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği unsurlarının yer aldığı kitapların olduğu tespit edilmiştir. Batmaz (2021) incelemiş olduğu resimli çocuk kitaplarında, kadın karakterlerin erkeklere oranla daha yardımsever, hayalperest, cesur, telaşlı, önyargılı, kıskanç ve çekingen özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada literatürdeki bazı araştırmaların aksine, seride yer alan kitapların bir kısmında duygusal temelli davranışlar açısından toplumsal cinsiyet eşitliği içerene yer verilmiş olduğu söylenebilir. Bu bağlamda seride yer alan kitaplar, bireylerin duygusal olarak gelişimlerinin desteklenmesi için kullanılabilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin, fiziksel özellikleri ve görünüşleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içerikleri bulundurma durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride, toplumsal cinsiyet eşitliği unsuruna sahip 43 tane kitap, toplumsal cinsiyet eşitsizliği içeriğine sahip 17 tane kitap bulunduğu görülmüştür. Kaynak ve Aktaş (2017) çalışmalarında, incelenen kitaplardaki kadın karakterlerin kıyafet tercihlerini pantolondan çok elbise, etek ve benzeri; aksesuar tercihlerinde ise en fazla toka, çanta ve gözlük tercih ettiklerini erkeklerin ise aksesuar olarak sadece çanta ve gözlük tercih ettiklerini, ayakkabı tercihinde kadınların daha çeşitli seçenekleri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Davarcı ve Zengin (2021) tarafından yapılan kitap incelemesinde ise sadece kadın ve sadece erkek bireylerin tercih ettiği kıyafetler olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada birçok araştırmanın tersine seride incelenen kitaplardaki karakterler fiziksel özellikler ve görünüşler yönünden toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki özellikleriyle ön planda tutulduğu söylenebilir. Bu açıdan serideki birçok kitabın fiziksel özellikler ve görünüşler yönünden cinsiyet eşitliği bağlamında önemli birer örnek olarak kullanılması mümkün olabilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin, psikomotor kabiliyetleri ve yetenekleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içerikleri bulundurma durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların büyük bölümünde (n:40) cinsiyet eşitliği unsuruna yer verilirken 2 kitapta eşitsizlik bağlamında ele alınabilecek kitapların olduğu bununla beraber 18 kitapta eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı tespit edilmiştir. Alanyazında yer alan çeşitli araştırmalarda, kitaplarda ağırlıklı olarak erkeklerin ev dışı ortamlarda ve güç gerektiren işleri yaptıkları tespit edilmiştir (Dündar, 2021; Özdemir ve Balcı Karaboğa, 2019). İncelenen çalışmaların aksine Ayşegül Serisi'nde yer alan kitaplarda karakterler psikomotor kabiliyetler ve yetenekler açısından toplumsal cinsiyet eşitliği içerisine sahip olduğu ve bu doğrultuda yapılacak olan eğitimlerde seride yer alan kitapların kullanılacağı söylenebilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içerikleri bulundurma durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride, 33 kitapta eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı, 21 kitabın toplumsal cinsiyet eşitliği içeriğine ve 6 kitabın ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği içeriğine sahip olduğu görülmüştür. Başkan Takaoğlu (2021) tarafından incelenen ders kitaplarında, spor ve diğer kamusal faaliyetlerde erkeklerin kadınlara göre daha aktif ve ön planda olduğu sonucuna varılmıştır. Özdemir ve Balcı Karaboğa (2019) tarafından incelenen ders kitaplarında ise *kültürel ve sanatsal faaliyetlerde kız ve erkek çocuk figürlere eşit oranda yer aldığı tespit edilmiştir*. İncelenen Ayşegül Serisi'nde de ağırlıklı olarak kız ve erkek çocuk figürlerinin, sanatsal ve sportif faaliyetlerde birlikte gösterimiyle beraber kalıplaşmış cinsiyet algısının tersine karakterlerin eşitlikçi bir şekilde ele alındığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda gerçekleştirilecek toplumsal cinsiyet eğitimi süreçlerinde, kız ve erkek çocukların sanatsal ve sportif faaliyetlere katılım tercihlerini çeşitlendirebilmek ve onları cesaretlendirmek için seride yer alan kitapların bir kısmı kullanılabilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin çizimlerinde kullanılan renk tercihlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların çok büyük bir bölümünde (n:57) karakter çizimlerinde kullanılan renklerin cinsiyet eşitliğine dikkat edilerek, çok az sayıdaki kitabın (n:3) renklendirilmesinde ise cinsiyet eşitsizliği unsurlarına yer verildiği tespit edilmiştir. Kaynak ve Aktaş (2017) tarafından yapılan çalışmada, kitaplarda yer alan kadın karakterlerin renklendirilmesinde ağırlıklı olarak kırmızı, yeşil, mor, mavi renklerinin kullanıldığını ve pembe rengin oran olarak diğer renklerden az kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Davarcı ve Zengin (2021) tarafından yapılan çalışmada ise incelenen kitaplardaki kadın ve erkek figürlerinin gösterimlerinde kullanılan renklerin cinsiyetçi olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada literatürdeki bazı araştırmalarda olduğu gibi seride yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin çizimlerinde kullanılan renk tercihlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat edildiği söylenebilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında karakterlerin, kullanmış oldukları üslup ve söylem biçimleri bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içerikleri bulundurma durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride, kitapların tamamına yakınında (n:57) karakterlerin üslup ve söylem biçimleri toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen nitelikte olduğu, karakterlerin kullanmış oldukları üslup ve söylem biçimleri bağlamında 2 kitapta cinsiyet eşitliği ve 1 kitapta cinsiyet eşitsizliği içeriğine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yer alan çeşitli araştırmalarda, ağırlıklı olarak eril cinsiyeti yücelten söylemlere yer verildiği ve toplum hayatını şekillendiren, topluma yol gösteren söylemlerin erkeklerle özdeşleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır (Bal ve Reyhanoğlu, 2022; Yücel Çetin ve Mangır, 2021). Benzer şekilde incelenmiş bir başka çalışmada da incelenen ders kitaplarında "bilim adamı", "insanoğlu" gibi eril söylemlere ağırlıklı olarak yer verildiği tespit edilmiştir (Asan, 2010). Bu noktada seride yer alan kitapların üslup ve söylem biçimleri bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içerikleri bulundurmadığı söylenebilir. Bu bağlamda okuyuculara cinsiyet eşitsizliği yönünde olumsuz bir örnek oluşturmayacağı söylenebilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında oyun ve oyuncak tercihleri noktasında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların 43 tanesinde toplumsal cinsiyet eşitliği unsuruna yer verildiği, 6 tanesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yönünden içeriğe yer verildiği görülmüştür. Bununla birlikte 11 kitabın toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği yönünde değerlendirilemeyen nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Emeksiz ve Bay (2022), tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda çocukların oyunlarda; oyun kuralları ve rol/karakter tercihlerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına sahip olmadıkları; ancak oyuncak/materyal tercihlerinde kalıp yargılarına sahip oldukları belirlenmiştir. Oyuncak tercihi yönünden bakıldığında; kız çocuklarının en fazla bebeklerle oynamayı, erkek çocuklarının ise kamyon gibi araba türünde oyuncaklarla oynamayı

tercih ettiklerinin gözlenmiş olması nedeniyle toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına sahip oldukları görülmüştür. Bir başka araştırma sonucunda ise, kız ve erkek çocukların oyuncak seçimlerinin farklılaştığı ve çocukların toplumsal cinsiyetlerine uygun seçimlerde buldukları belirlenmiştir (Yağan Güder ve Alabay, 2016). Bu bağlamda incelenen kitap serisinde yer alan kitapların büyük çoğunluğunda oyun ve oyuncak tercihleri noktasında toplumsal cinsiyet eşitliği unsurlarının ön planda olduğu söylenebilir ve bu seride eşitsizlik unsurlarının yer aldığı az sayıda kitapla birlikte toplumsal cinsiyet farkındalığı eğitimlerinde karşılaştırmalı olarak kullanılabilir.

Araştırmada Ayşegül Serisi'nde yer alan çocuk kitaplarında yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtmaya bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve/veya eşitsizliğine yönelik içeriklere yer verilme durumları incelenmiştir. İnceleme sonucunda seride yer alan kitapların 18 tanesinde toplumsal cinsiyet eşitliği unsuruna yer verildiği, 42 tanesinde yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtmaya bağlamında eşitlik ve eşitsizlik yönünde değerlendirilebilecek bir içeriğin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Ünelöz (2017) tarafından çocuk romanlarının incelendiği araştırmada, romanlarda liderlik özelliklerinin erkek karakterler üzerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekler nitelikte daha çok gösterildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın aksine incelenen kitap serisinde yer alan karakterlerin yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtmaya bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğini destekler şekilde ele alındığı söylenebilir. Bu bağlamda serideki kitaplar, bireylerin yöneticilik ve liderlik özelliklerini yansıtmaya konusundaki kalıp yargılarını yıkabilmeleri açısından olumlu örnekleri içermesinden kaynaklı bireyleri cesaretlendirmek için kullanılabilir.

5. Öneriler

Araştırma sonuçları doğrultusunda geliştirilen önerileri şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Araştırmada incelenen kitap serisi dışında, ülkemizde yayımlanmakta olan farklı çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumları ayrıntılı olarak incelenebilir.
- Farklı kültürel dinamiklerden beslenen ve ülkemiz kültüründen beslenen çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet unsurları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
- İncelenen kitap serisinden süreç içerisinde yararlanılacağı toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimine dayalı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet unsurlarına yer verilme durumlarının tespitine yönelik standartlaştırılmış bir kitap değerlendirme formu geliştirilebilir.
- Yayınevi tarafından basımı gerçekleştirilen kitaplara ilişkin bilimsel araştırma veya rapor sonuçları (toplumsal cinsiyet eğitime uygunluk, insan hakları eğitime uygunluk vb.) kitap künyelerine eklenebilir.
- Seride yer alan kitapları okumuş ve/veya eğitim amaçlı yararlanmış olan çocuklarla, ebeveynlerle ve eğitimcilerle seride yer alan kitaplara yönelik tespitlerin yapılacağı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Seride yer alan kitaplardaki toplumsal cinsiyet unsurlarının algılanış biçimlerinin, serinin yayımlandığı farklı ülkelerden katılımcılarla belirleneceği çoklu durum araştırmaları gerçekleştirilebilir.
- Seride yer alan kitapların farklı konu alanları açısından inceleneceği araştırmalar yürütülebilir.

Kaynakça

- Asan, H.T. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2, 65-74.
- Başkan Takaoğlu, Z. (2021). Fizik ders kitaplarında yer alan resimlerin toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *SEFAD*, 46, 355-378.
- Bal, M. H. ve Reyhanoğlu, G. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında Âşık Şevki Halıcı'nın hikâyelerinde kadın. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, 899-924.
- Batmaz, Ö. (2021). Resimli çocuk kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğine bir bakış. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-18.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2011). Bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi
- Creswell, J. W. (2014). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (4th edition). Sage Publication.
- Davarcı, Y. ve Zengin, Z. S. (2021). Din dersi ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet üzerine bir analiz. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 283-300.
- Demirel, E. (2010). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.
- Demir, R. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında çözümlenen bir hikâye: "Şahmeran'ın Bacakları". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 191-214.
- Dündar, S. (2021). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın.
- Emeksiz, B. M. ve Bay, D. N. (2022). Okul öncesi dönem çocuklarının oyunlarında toplumsal cinsiyet algısının incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 7(2), 29-61.
- Emir, M., Baysan, M.P., Koyunoğlu, E. ve Yükselen, A. (2022). 3-6 yaş resimli öykü kitaplarındaki kadın ve erkek karakterlerin mesleki açıdan incelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 77-90
- Kaynak, D. ve Aktaş, E. (2017). Okul öncesi hikâye ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri. *Ekev Akademi Dergisi*. 21 (72), 67-85.
- Kırbaçoğlu Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3).
- Kitiş Çınar, E. (2013). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Denizli.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, E. ve Balcı Karaboğa, A. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781.
- Özcivanoglu, S. (2022). Sait Faik'in öykülerinde toplumsal cinsiyet. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(24), 72-94.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Sarıtaş, E. ve Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 463-477

Sönmez, K. ve Dikmenli, Y. (2021). İlkokul sosyal bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 10(1), 434-458.

Temellioğlu, Ş. H. ve Küçükturan, A.G. (2022). Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 679-698.

Ünelöz, G. (2017). Ödüllü çocuk romanlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

Yağan Güder, S. ve Alabay, E. (2016). 3-6 yaş arasındaki çocukların oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 91-111.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Extended Summary

In this research, it is aimed to determine the ways in which gender elements are included in the children's books in the Ayşegül Series. In this context, sixty children's storybooks in the series were examined in the axis of various gender fields. Towards the main purpose, following research questions were pursued:

- 1- How did the books reflect gender representation regarding;
 - a. the colors used for characters,
 - b. the occupations and career choices of the characters,
 - c. appearance of the characters by gender,
 - d. places where the characters appeared,
 - e. the games played by the characters, toys and game preferences,
 - f. artistic and sportive activities participated by the characters,
 - g. cognitive skills and intelligence reflected by the characters (e.g. academic achievement),
 - h. temperament characteristics displayed by the characters,
 - i. emotional-based behaviors exhibited by the characters,
 - j. leisure activities and preferences of the characters,
 - k. management and leadership characteristics of the characters,
 - l. roles and responsibilities of the characters in family life

Based on the qualitative research approach, this research was designed as a descriptive study. Data was obtained by the document analysis technique, analyzed with the descriptive analysis method. Contents of the storybooks in the series were examined in terms of factors representing gender roles and gender profile. It has been determined that gender equality was reflected in some areas, for instance family roles, gender distribution, color preference, choice of games and toys, types of places, physical appearance, temperament characteristics and psychomotor competencies. On the other hand, there were books in the series that do not have content elements that can be evaluated in terms of gender equality or inequality in terms of cognitive competencies and academic achievement, leisure activities, artistic and sportive activity preferences, styles and managerial characteristics. In addition, in some books, it has been observed that there are only content elements that point to gender inequality in terms of occupational preferences.

Based on the results of the research, the following recommendations could be presented:

- Apart from the series examined in the research, the cases of including gender elements in different children's books published in our country can be examined in detail.
- Gender elements in children's books fed by different cultural dynamics and our country's culture can be examined comparatively.
- The researches based on gender education can be carried out in which the examined book series will be used in the process.
- A standardized book evaluation form can be developed to determine whether gender elements are included in children's books.
- Scientific research or report results (suitability for gender education, compliance with human rights education, etc.) regarding the books published by the publisher can be added to the book tags.

Araştırma Makalesi

- Studies can be conducted with children, parents and educators who have read the books in the series and/or benefited from them for educational purposes, to make determinations about the books in the series.
- Multiple case studies can be conducted to determine the perceptions of gender elements in the books in the series with participants from different countries where the series was published.
- Studies can be conducted to examine the books in the series in terms of different subject areas.

Türkiye’de Çocuk Koruma Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

Merve BAŞAR¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 14/03/2023

Makale Kabul Tarihi : 30/03/2023

Anahtar Kelimeler:

Çocuk Koruma, Çocuk Koruma Sistemi, Lisansüstü Tezler, Doküman Analizi, Nitel Araştırma

ÖZET

Çocuk koruma hizmetleri, çocuk refahı alanında gerçekleştirilen politika ve hizmetleri kapsar. Korunma ihtiyacı bulunan çocuk, her türlü risk ve ihmal istismarla karşı karşıya olan çocuğu ifade ederken devletlerin bu çocukları koruma sorumlulukları vardır. Ancak çocuk koruma sistemi, yalnızca doğrudan herhangi bir risk sonucu sisteme dâhil olan çocukları değil riskle buluşma ihtimali bulunan tüm çocukları korumayı hedefler.

Bu çalışmanın amacı, Çocuk Koruma alanında yazılmış lisansüstü tezlere dair bir inceleme yaparak konuya ilişkin bir bakış açısı geliştirebilmek ve alana katkı sağlamaktır. Nitel araştırma modelinde tasarlanan çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın grubu amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Çalışmada ölçüt; YÖK Ulusal Tez Merkezinde bulunan çocuk koruma alanındaki erişime açık yüksek lisans ve doktora tezleridir. Veri toplama sürecinde YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “çocuk koruma”, “çocuk koruma kanunu”, “5395” ve “çocukların korunması” anahtar kelimeleriyle arama yapılmıştır. Arama sonucunda toplam 37 tez çalışmasına ulaşılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanındaki tez çalışmaları bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. Çalışmanın seçilme ölçütlerine uygun olan toplam 37 tez incelenmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre; çocuk koruma alanında yazılan tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu, en fazla tezin 2021 yılında yazıldığı, incelenen tezlerin 19 tanesinin literatür taraması yönteminin kullanıldığı ve kalan 18 tezin 8 tanesinin nicel, 6 tanesinin nitel ve 4 tanesinin karma yöntemle yapıldığı görülmektedir. Çocuk koruma alanında yazılan tezlerin büyük çoğunluğunun sosyal hizmet anabilim dalında olduğu, yazılan tezlerin konu olarak en fazla çocuk koruma sisteminin tarihsel sürecine odaklandığı, tezlerin büyük bir çoğunluğunun örneklemini meslek elemanlarının oluşturduğu, tezlerin bulgularından elde edilen en önemli sonuç ve önerilerinin mevzuat düzenleme ve politika oluşturulması gerektiği olduğu görülmüştür. Bu çalışma, yapılan çalışmalardan yola çıkılarak konunun çalışılmamış yönlerini ve çalışma alanlarını tespit ederek çocuk koruma alanında yapılacak olan çalışmalara bir yol haritası sunmayı ve destekleyici olabilmeyi hedeflemektedir.

¹ Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, bmmerve.98@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3651-2222

Analysis of Postgraduate Thesis on Child Protection in Turkey**ARTICLE INFORMATION**

Submission Date : 14/03/2023

Accepted Date : 30/03/2023

Keywords:

Child protection, Child protection system, postgraduate thesis, document analysis, Qualitative research

ABSTRACT

Child protection services include policies and services carried out in the field of child welfare. A child who need protection is one who is at risk and is subject to various forms of abuse and neglect. States have a responsibility to protect children in this situation. However, the child protection system aims to protect not only the children who are directly involved in the system as a result of any risk, but also all children who are likely to encounter the risk.

The aim of this study is to provide a perspective on the subject and contribute to the field of child protection by making an examination of the postgraduate theses in the field of child protection. In this research, which was designed according to the qualitative research method, the document analysis method was used in the process of obtaining and interpreting the data. The sample of the study was determined by criterion sampling, which is one of the purposive sampling methods. In this context, open-access master's and doctoral theses on child protection registered in the Higher Education Council Thesis Documentation Center (YOK-Tez) were included in the study. During the data scanning process, a search was made in the database of YOK-Tez with the keywords "child protection", "child protection law", "5395" and "child protection" in the "scan category". As a result of the database search, a total of 37 theses were found. A total of 37 theses, which were suitable for the research selection criteria, were examined.

According to the research results, most of the theses written in the field of child protection were master's theses, the most thesis was written in 2021, 19 of the examined theses did not use any research method, 8 of the remaining 18 theses were written with quantitative method, the most thesis was written in the social work department in the field of child protection. It has been seen that the theses written mostly focus on the historical process of the child protection system, the majority of the theses choose the sample as professional staff, and the most important conclusions and suggestions obtained from the findings of the theses are the need for legislative regulation and policy formation. Based on the findings, the less studied aspects of the subject and study areas are addressed for further research.

1. Giriş

Tüm çocukların çocuk olmaları sebebi ile korunma ihtiyaçları vardır. Ancak bazı koşullar ve özellikler çocukların öncelikli olarak korunmasını gerektirebilir. Çocuğa ve çocukluğa yüklenen değerler tarih içerisinde geçirdiği değişimler devletlerin çocuk koruma politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Çocukların aile içerisinde bakımının ve güvenliğinin sağlanması düşüncesi yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşümlerin sonuçlarında devletlerin çocuk korumada sorumluluk almasına sebep olmuştur.

Geçmiş yıllarda çocuğa dair tanımlamalar yetişkin bakış açısıyla ve çocuğun gelişimsel özellikleri dikkate alınmadan yetişkinliğin tersini ifade eder şekilde yapılmıştır (Akbaş ve Atasü-Topçuoğlu, 2009). 16. yüzyılda çocukluğa dair düşünceler başlamıştır. 17. Yüzyılda çocukların masumiyetine ve kırılganlığına vurgu yapılmış ancak çocukluk kavramına dair kapsayıcı bir bakış açısı gelişmemiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte çocukların yaşadıkları zorlukların görünür olması ve insan hakları alanında yaşanan gelişmeler ile çocukluk tanımlarında gelişimsel özellikler dikkate alınarak çocuklara yönelik politikaların geliştirilmesini sağlamıştır (Sağlam ve Aral, 2016). 19. Yüzyılda devletlerin

çocukları korumadaki görevlerine dikkat çekilerek çocuk koruma alanında yasa yapma yetkisi dile getirilmiştir. Çocuklar yaşanan tüm zorluklardan en fazla etkilenen grup olmaktadır. Temel ihtiyaçlara ve haklara ulaşmakta yaşanan zorluklar, aile desteğinden ve bakımından yoksun kalma, sosyal risklere açık olmak çocukların korunmasını gerektiren durumlar olarak karışımıza çıkmaktadır. Ülkelerin sağlık, eğitim, ekonomi, siyasi ve toplumsal birçok sisteminin bir sonucu ve sorunu olarak korunma ihtiyacı bulunan çocuk olgusu ortaya çıkmaktadır (Yolcuoğlu, 2009).

Çocuk koruma sistemi, çocuk koruma alanında çocuğun yararını hedefleyen her türlü hizmeti kapsamaktadır. Çocuk koruma sistemi, çocuğun fiziksel, psikolojik, duygusal ve zihinsel açıdan en iyi şekilde gelişebilmesi için ihtiyaç duyduğu koşulları sağlamayı hedefler. Ebeveyn kaybı veya terki, her türlü ihmal istismar riski çocukların çocuk koruma sistemine doğrudan dâhil olmasını sağlarken çocuk koruma sistemi herhangi bir risk altında bulunmayan ancak bulunma ihtimali olan çocukları da korumayı hedefler. Çocuk koruma sistemi tanımla, önle ve müdahale et süreçlerini kapsamaktadır. Öncelik çocukları etkileyebilecek olası riskleri değerlendirip tanımlayabilmek ve çocukların risklerle buluşmaması için koruyucu politika ve hizmetlerin üretilmesidir. Müdahale düzeyindeki hizmetler ise riskle buluşmuş çocukları desteklemek ve iyileştirici hizmetlerle buluşturmayı hedefler (Bilgin, 2020).

Korunma ihtiyacı bulunan çocuklara yönelik hizmetlerin hem ülkemizde hem de Avrupa ülkelerinde inanç ve hayırseverlik temelli faaliyetler sürdüren kurumlar tarafından üstlenildiği bilinmektedir. Ülkemizde çocuk koruma alanındaki gelişmeler Tanzimat'ın etkisiyle resmi bir işleyiş kazanmıştır. Mithad Paşa tarafından açılan ve yetiştirme yurtlarının başlangıcı kabul edilen İslahhaneler bu alanda hizmet vermiştir. İslahhanelerde verilen kurum bakımı meslek eğitimi de içerecek şekilde kapsamlı hazırlanmıştır. Yine korunma ihtiyacı bulunan çocuklara bakım vermek amacıyla darüleytamlar kurulmuştur. Darüleytamlarda da bakım, yetiştirme, mesleki eğitim hizmetleri bulunmaktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Savaşları sonrasında ebeveynlerini kaybeden çocuklar için darüleytamlar önemli koruma merkezleri olmuştur. Ancak ekonomik sıkıntılar, bakılan çocuk sayısının fazlalığı ve darüleytamlarla ilgili olumsuz eleştiriler kurumların kapanmasına sebep olmuştur. Darüleceza, Darulhayr-i Ali gibi devlet etkili kurumlar çocuk bakımında roller üstlenmiştir. Ancak bu kurumlar ıslahhaneler ve darüleytamlar kadar yaygınlaşmamışlardır. Himaye-i Etfal Derneği gibi hayırseverlik temelli kuruluşlar da çocuklara bakım hizmeti sunmuştur. Bu kurumlara çeşitli devlet insanları destek vererek devletin çocuk koruma alanında görev almasını sağlamıştır. 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve 1957 yılında 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çocuk korumayı daha sınırlı ve dolaylı ele alırken 1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu çocuk korumayı doğrudan ve devletin etkinliğini görünür kılar şekilde ele almaktadır. Yetiştirme yurtları 1949 yılında 5387 sayılı yasaya dayanarak açılmıştır. 1983 yılında 2828 sayılı kanun yürürlüğe girene kadar yetiştirme yurtları MEB'e bağlı kalmıştır. 1983 yılında SHÇEK'in kurulması ile yetiştirme yurtları SHÇEK'e bağlanmıştır. Yurt tipi bakım hizmetleri özellikle çocukların yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının dikkate alındığı çocukların psikolojik, sosyal, duygusal vb. gelişimleri için uygun ortam ve koşullar sağlamadığı gerekçesiyle sıklıkla eleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda çocukların yalnızca ebeveyn bakımından yoksun olmaları halinde korunmaya ihtiyaç oldukları anlayışı gelişerek çocukların farklı ihmal, istismar, yoksunluk durumlarında da korunması gerektiği anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Böylelikle yeni bir kanunun gerekliliğinden yola çıkılarak 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun korunma ihtiyacı bulunan çocuklar için uygulanabilecek tedbir kararlarını (bakım, barınma, eğitim, danışmanlık, sağlık) tanımlamış, bu kararları uygulamadan sorumlu bakanlıklara doğrudan görevler vermiştir (Elmacı, 2022; Özdemir, 2019; Turgut, 2018).

Ülkemizde çocuk koruma sisteminde çocuklara yönelik geliştirilen bakım odaklı hizmet modelleri şu şekilde sıralanabilir: çocuğa ailesi ve hısımları tarafından bakımının sağlanması, kurum tarafından bakımının sağlanması, evlat edindirme ve koruyucu aile. Çocuğun ailesi ve hısımları yanında bakımı ve korunması yöntemine göre 2828 sayılı kanuna dayanarak aynı ve nakdi destek sağlanarak çocukların ailesi yanında bakımının sağlanması amaçlanmaktadır. Korunma ihtiyacı bulunan çocuklar için sosyal incelemeler yapılmakta ve çocuğun aile ortamında korunmasının mümkün bulunması

halinde, kuruma yerleşmek için sıra bekleyen çocuklar ve yaş süreleri dolduğu için kurum bakımından ayrılan ancak hâlâ korunma ihtiyacı devam eden çocuklar bu destekten yararlanmaktadır.

Evlat edinme, ebeveyn kaybı yaşayan veya aile koşullarının çocuk için uygun olmaması durumunda çocuğun, evlat edinme koşullarını sağlayan farklı bir aileye mahkeme kararı ile devamlı dâhil olmasını ifade eder. Evlat edinme sonucunda, çocuk evlat edinenin soyadını alarak onun velayetine girer ve onun mirasçısı olur. Koruyucu aile bakım yöntemi aile temelli bakım hizmetlerinden olup çocuğun birincil bakım vereni tarafından bakım hizmetinin sağlanamaması, yetersiz ve isteksiz olmaları durumlarında biyolojik aile dışında bir ailenin yanında ücretli veya gönüllü olarak bakım hizmeti sunulmasıdır. Kurum bakımı modeli en eski ve çocuk için alternatif başka bir yöntem olmadığı takdirde devreye sokulur. Yurt tipi bakım merkezlerine getirilen eleştirilerle birlikte ev tipi bakım kurumları oluşturulmuştur (Yazıcı, 2014; Sulamacı, 2020).

Ülkemizde çocuklara yönelik bakım odaklı hizmetlerde yurt tipi kurumlardan ev tipi kurumlara geçiş olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Böylelikle kurum bakımında bulunan çocuklara aile ortamına yakın bir ortamın oluşturulması çocukların kişilik gelişimleri için oldukça önemlidir. Bu kurumlarda çocuklara yönelik eğitim alan sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi gibi meslek elemanlarının sayılarının artırılması çocuklara sunulan hizmetlerin kalitesi açısından önem teşkil etmektedir (Yıldırım, 2017). Korunma ihtiyacı bulunan çocuklarla çalışan meslek elemanlarının eğitim alanlarına ve meslek tanımlarına uygun görevleri yerine getirmesi çocuklara yönelik hizmetlerin etkinliği açısından oldukça önemlidir. Çocuklar için yazılan sosyal inceleme raporlarının tek yetkili meslek grubu olan sosyal hizmet uzmanları tarafından yazılması çocukla ilgili ilk müdahale dâhil olmak üzere her türlü aşamada önem teşkil etmektedir. Tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik izleme ve değerlendirme mekanizmasının oluşturulması tedbir kararlarının amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlayabilir (Yaman ve Tuncay, 2020). Çocuk koruma sisteminin en iyi şekilde işleyebilmesi için mevzuata, politikalara ve kurumlara yönelik gelişmelerle birlikte çocuk koruma sisteminin en önemli aktörleri olan çocuk ve aileye yönelik hizmetler de sunulmalıdır. Bu çalışmalar tüm çocukların risklerle buluşmasını önleyici ve aileyi güçlendirmeyi hedef almalıdır (Karakuş ve Tekin, 2012). Çocuk koruma sisteminde yapılan gelişmelerin tüm çocukları kapsayıcı ve tutarlı olması önemlidir. Çocuk Koruma Kanunu ve hâlen yürürlükte bulunan SHÇEK Kanununun uygulayıcılara yarattığı pek çok çelişki bulunmaktadır. Bu durum ülkemizin nitelikli bir çocuk koruma sistemine sahip olması önünde engelleyici bir unsur olabilmektedir. Ülkelerin çocuk koruma sistemlerinde yapılan değişikliklerde bütüne bakılarak, önceki uygulamalarla uyumlu ve kafa karışıklığı yaratmaması gerekmektedir (Karataş, 2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemine yönelik yasal mevzuat ve politikaların gelişmiş ülkelere göre geç ve yavaş yapıldığı, kurumlar arası birliğin sağlanamadığı görülmektedir. Ülkemizde çocuk koruma sistemine dair yasal mevzuat ve politikalarda sık sık değişimlerin olduğu, bu değişimlerin hizmetlere yansımada problemler yaşanabildiği, koordine ve etkin politikaların henüz oluşmadığı bilinmektedir. Çocuk koruma sistemi henüz tüm çocukların yararının gözetildiği, haklarının tam teslim edildiği ve katılımının sağlandığı şekline ulaşamamıştır (Buz ve Ayyıldız, 2020). Bu çalışmanın amacı, çocuk koruma alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi, tezlere yönelik eğilimlerin ortaya konularak konunun çalışılmamış yönlerinin ve alanın ihtiyaçlarını belirlenmesi ve bu alanda yapılacak çalışmalara yol gösterici olabilmesidir.

2. Yöntem

Bu bölümde çalışmanın amacı, deseni, grubu, verilerin tarama süreci, verilerin toplanması ve sınırlılıklarına dair bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Çalışmanın Amacı

Ebeveyn bakımından yoksun olunması, barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi temel haklara erişilememesi, suça sürüklenmiş olunması, göçmen/sığınmacı durumunda olunması, şiddetin en az bir türüne uğrama ihtimalinin bulunması çocukların korunma ihtiyacı bulunan çocuk kapsamında değerlendirilmesini ifade ederken esasında tüm çocukların, çocuk olması sebebiyle korunma ihtiyacı bulunmaktadır. Korunma ihtiyacı sosyal bir risktir. Bu risk, başlangıçta sadece korunma ihtiyacı bulunan

kişinin kendisini ilgilendirirken, ilerleyen süreçlerde ihtiyacın derecesine bağlı olarak, kişinin aile üyelerini, çevresini ve kurumları ilgilendirmektedir. Bu nedenle ki devletlerin çocuk koruma sistemlerinin işlevselliği çok önemlidir (Turgut, 2018).

Bu çalışmanın amacı, Çocuk Koruma alanında hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlerle incelenerek bundan sonra yapılacak çalışmalara yeni bir bakış açısı getirebilmesi ve çocuk koruma alanının ihtiyaçlarının belirlenmesine katkı sağlamaktır.

2.2. Çalışma Deseni

Türkiye’de çocuk koruma ile ilgili yapılmış araştırmaların derinlemesine incelemesini amaçlayan bu çalışma nitel araştırma modeli içerisinde bulunan doküman analizi yöntemine göre tasarlanmıştır. Çalışılan konuya dair matbu ve internet tabanlı dokümanların bilimsel temellere dayanarak analiz edilmesine doküman analizi denilir. Bir doküman analizinde takip edilmesi gereken birtakım aşamalar bulunmaktadır. Bunlar; analizi yapılacak dokümanı bulma, dokümanın özgünlüğünü kontrol etme, dokümanı anlama, dokümanı derinlemesine inceleme, inceleme sonucunda dokümana dair oluşan bilgiyi kullanma, raporlama ve yayınlama şeklinde sıralanmaktadır. Araştırmacının doküman analizi yapılacak konuya hâkimiyeti yapılan dokümanların anlaşılabilirliği açısından önemli olup bu durum araştırmanın güvenilirliği için son derece önemlidir (Kıral, 2020).

2.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın örnekleme amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Bu çalışmada ölçüt; YÖK Ulusal Tez Merkezinde çocuk koruma alanında yazılmış erişim izni bulunan yüksek lisans ve doktora tezleridir.

Çalışma kapsamında çocuk koruma alanında yazılmış ve YÖK Ulusal Tez Merkezine kayıtlı 37 tez incelenmiştir.

2.4. Verilerin Tarama Süreci

Veri tarama sürecinde YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “tarama kategorisinde” “çocuk koruma”, “çocuk koruma kanunu”, “5395” ve “çocukların korunması” anahtar kelimeleriyle arama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda “çocuk koruma” anahtar kelimesiyle yapılan aramada 30 tane tez, “çocuk koruma kanunu” anahtar kelimesiyle yapılan aramada 8 tane tez, “çocukların korunması” anahtar kelimesiyle yapılan aramada 9 tez, “5395” anahtar kelimesiyle yapılan aramada 4 tez sıralanmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan toplam tez sayısı 51 olurken dört anahtar kelime aramasında da ortak bulunan tez sayısı 12’dir. Erişim izni bulunmayan tez sayısı 2’dir. Böylece tarama sonucunda toplam 37 tez çalışmasına ulaşılmıştır.

YÖK Ulusal Tez Merkezinde çalışmanın ölçütlerine uygun olan ve erişim izni bulunan 37 tane lisansüstü tezin çalışma kapsamında incelenmesine karar verilmiştir.

2.5. Verilerin Toplanması

YÖK Ulusal Tez Merkezinde bulunan çalışmanın ölçütüne uygun tezler, indirilerek bilgisayar ortamına kaydedilmiştir. Güvenirliği sağlayabilmek amacıyla indirilen tezler ile sisteme kayıtlı tezlerin sayı ve içeriklerinin doğruluğu kontrol edilmiştir. Farklı tarihlerde tez sayısında değişim olup olmadığı ve indirilen tezlerin kontrolü sağlandığından güvenilirliğini de artırmıştır. Makaleler, bildirimler ve kitaplar, araştırmada yer almamıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında seçilen tezlerin incelenebilmesi için tezlerin düzeyleri, yılları, yürütüldüğü bilim dalları, hangi illerde yapıldığı, konuları, yöntemleri, desenleri, tezin çalışma grubu, bulgularından elde edilen önemli sonuçları ve önerileri olmak üzere 10 başlıktan oluşan bir “Tez İnceleme Formu” oluşturulmuştur. Bu form oluşturulurken çocuk koruma alanı ile ilgili detaylı bir araştırma yapılmış ve incelemesi yapılacak tezler okunmuştur.

2.7. Çalışmanın Sınırlılıkları

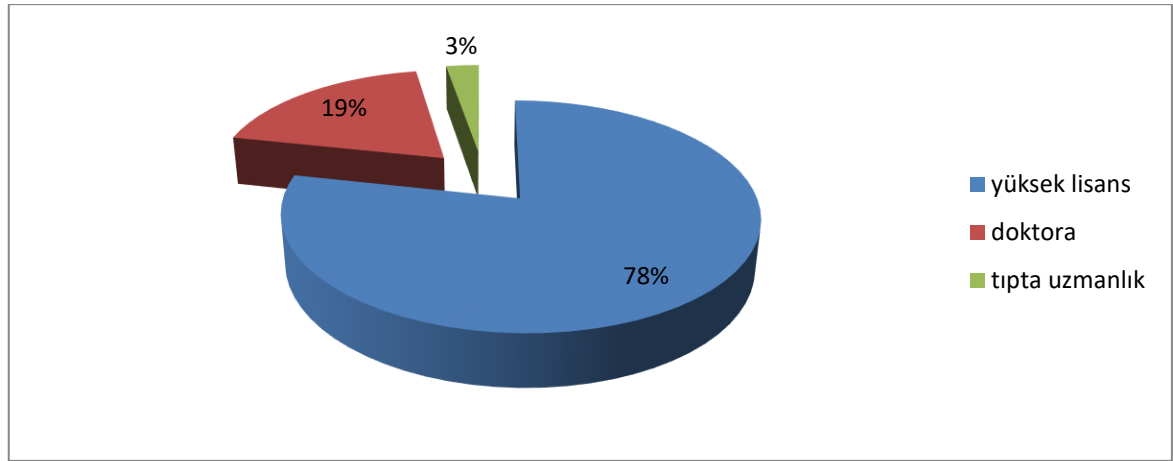
Bu çalışma YÖK Ulusal Tez Merkezinde erişim izni bulunan “çocuk koruma”, “çocuk koruma kanunu”, “çocukların korunması” ve “5395” kelimeleri ile tarama yapıldığı takdirde sıralanan 37 tane yüksek lisans ve doktora tezi ile sınırlıdır.

3. Bulgular

3.1. Lisansüstü Tezlerin Düzeyleri

Çalışmanın birinci alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin düzeylerine (yüksek lisans, tıpta uzmanlık ve doktora) göre dağılımları şekil 1’de verilmiştir.

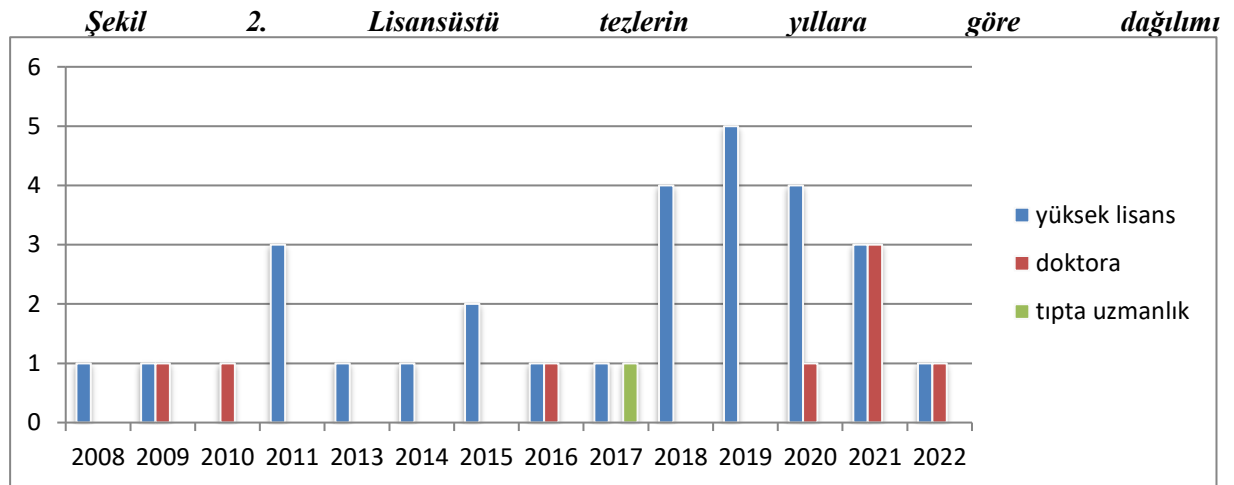
Şekil 1. Tezlerin düzeylerine göre dağılımı

Şekil 2’de görüldüğü üzere incelenen 37 çalışmanın 29’unun (%78) tanesinin yüksek lisans, 7’sinin (%19) doktora, birinin (%3) tıpta uzmanlık düzeyinde olduğu belirlenmiştir. İnceleme yapılan konuda yüksek lisans tezlerinin yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.

3.2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Çalışmanın ikinci alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin yıllara dağılımları şekil 2’de verilmiştir.

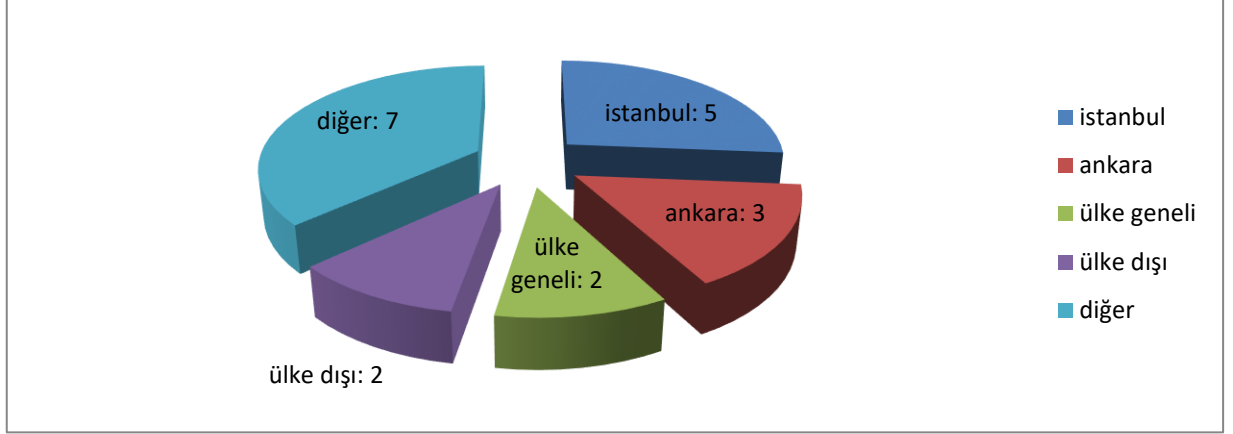

Şekil 2’de görüldüğü üzere 2018, 2019, 2020, 2021 yıllarında çocuk koruma alanında yapılan çalışmaların yoğunlaştığı belirlenmiştir. En fazla çalışma 2021 yılında yapılmış olup 3 tanesi yüksek lisans tezi 3 tanesi doktora tezi olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Lisansüstü Tezlerin İllere Göre Dağılımı

Çalışmanın üçüncü alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin illere göre dağılımları şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Lisansüstü tezlerin illere göre dağılımı

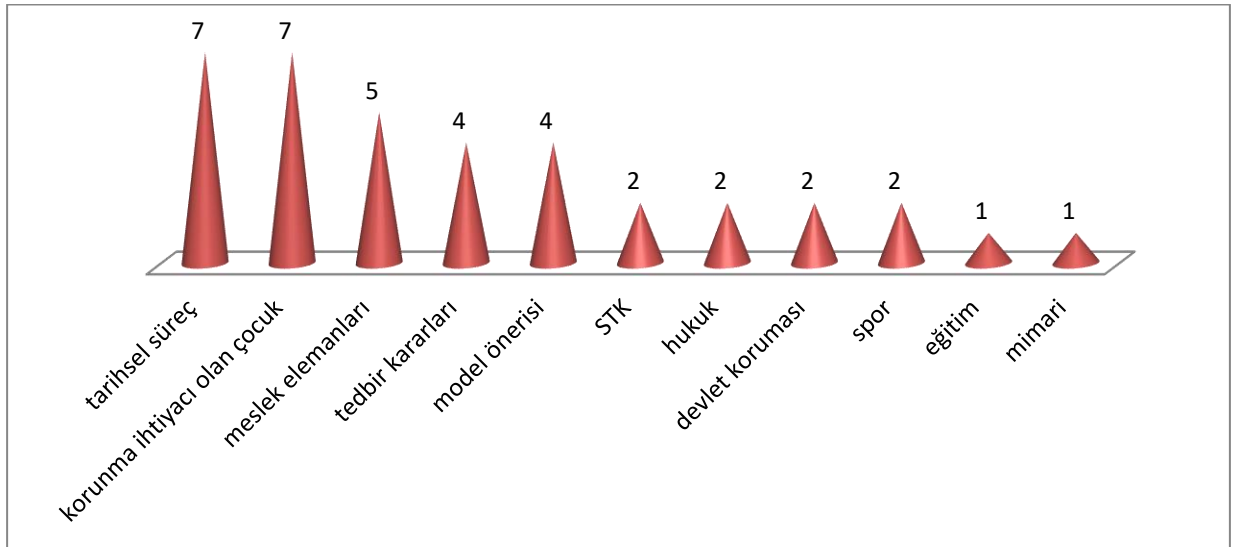

İncelenen 37 tezden 19 tanesinin çalışma grubu bulunmaktadır. Şekil 3'te görüldüğü üzere 5 tanesinin İstanbul ilinde, 3 tanesinin Ankara ilinde, 2 tanesinin ülke geneli, 2 tanesinin ülke dışı (Togo, Berlin), 7 tanesinin diğer illerinde (Afyonkarahisar, Kocaeli, Trabzon, İzmir, Manisa, Düzce-Zonguldak-Bolu bölgesinde, Tokat-Amasya, Samsun-Çorum bölgesinde) çalışıldığı belirlenmiştir. Çalışmaların İstanbul ve Ankara illerinde diğer illere göre yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

3.4. Lisansüstü Tezlerin Konuları

Çalışmanın dördüncü alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin araştırma konularına (tarihsel süreç, çocuk koruma sistemi model önerisi, STK, eğitim, hukuk, korunma ihtiyacı bulunan çocuklar, devlet koruması, meslek elemanları, tedbir kararları, spor, mimari) göre tezlerin dağılımları şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. Lisansüstü tezlerin araştırma konularına göre dağılımı

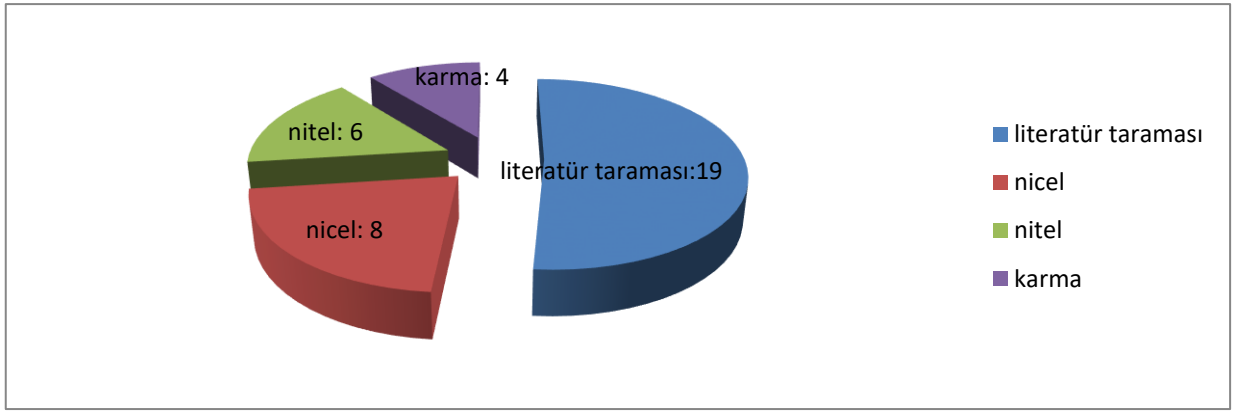
Şekil 4'te görüldüğü üzere; incelenen 37 tezden 7 tanesinin çocuk koruma sisteminin tarihsel sürecini, 7 tanesinin korunma ihtiyacı olan çocukları (ihmal-istismar mağduru, suça sürüklenen, mülteci

ve internet bağımlısı çocukları), 5 tanesinin meslek elemanlarını (Çocuk Koruma Kanununa dair meslek elemanlarının bilgi ve düşünceleri, meslek elemanlarının sosyal hizmete dair algıları, meslek elemanlarının ikincil travmatik stres düzeyleri), 4 tanesinin tedbir kararlarını (danışmanlık ve bakım tedbirleri), 4 tanesinin alternatif çocuk koruma sistemi model önerisini, 2 tanesinin çocuk koruma sisteminde STK'ların uygulamalarını, 2 tanesinin çocuk koruma politikalarının hukuki boyutunu, 2 tanesinin devlet koruması altında bulunan çocukları, 2 tanesinin sporcu çocukların çocuk koruma sistemindeki yerini, birinin çocuk koruma politikalarının eğitime yansımalarını, birinin çocuk koruma merkezlerinin mimari yapısını konu aldığı belirlenmiştir. Tezlerde konu olarak en fazla çocuk koruma sisteminin tarihsel süreci ve korunma ihtiyacı bulunan çocukların tercih edildiği anlaşılmaktadır.

3.5. Lisansüstü Tezlerin Yöntemleri

Çalışmanın beşinci alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre tezlerin dağılımları şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı

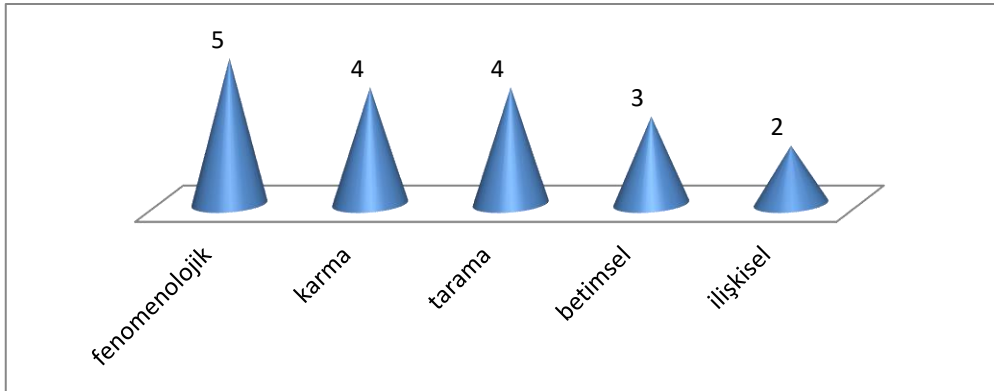

Şekil 5'te görüldüğü üzere incelenen 37 tezden 19 tanesinin bir konu hakkında derinlemesine bilgi vermeyi amaçlayan literatür taraması şeklinde olduğu; geriye kalan 18 tezden 8 tanesinin 2 doktora ve 6 yüksek lisans olmak üzere nicel, 6 tanesinin 5 yüksek lisans ve 1 doktora olmak üzere nitel, 4 tanesinin 2 doktora ve 2 yüksek lisans olmak üzere karma yöntemle tasarlandığı belirlenmiştir. Tezlerin büyük bir çoğunluğunun literatür taraması şeklinde tasarlandığı anlaşılmaktadır.

3.6. Lisansüstü Tezlerin Desenleri

Çalışmanın altıncı alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin araştırma desenlerine göre tezlerin dağılımları Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6. Lisansüstü tezlerin araştırma desenlerine göre dağılımı

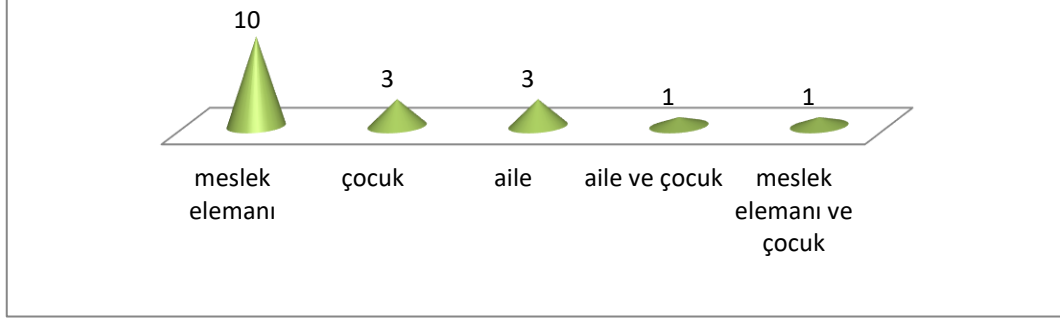

Şekil 6'da görüldüğü üzere bir yönteme göre tasarlanan 18 tezden 5 tanesinin fenomenolojik, 4 tanesinin karma, 4 tanesinin tarama, 3 tanesinin betimsel ve 2 tanesinin ilişkisel desene göre şekillendirildiği belirlenmiştir. Araştırmacıların tezlerde fenomenolojik deseni diğer araştırma desenlerine göre daha fazla tercih ettiği anlaşılmaktadır.

3.7. Lisansüstü Tezlerin Çalışma Grupları

Çalışmanın yedinci alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin çalışma grubuna göre tezlerin dağılımları şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7. Lisansüstü tezlerin çalışma gruplarına göre dağılımı

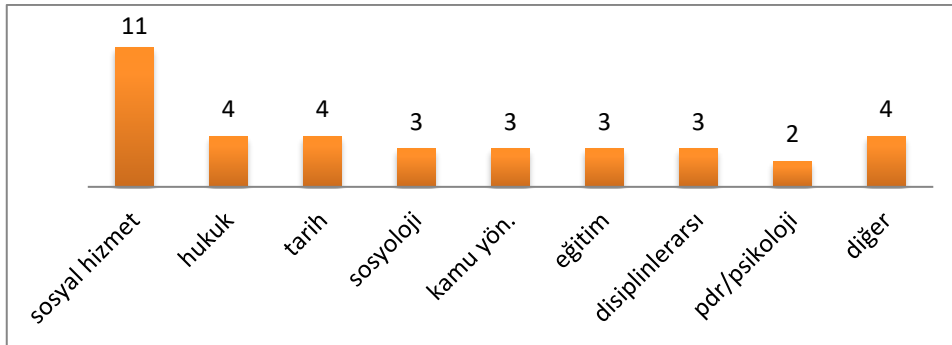

Şekil 7'de görüldüğü üzere bir yönteme göre tasarlanan 18 tezin 10 tanesinin çalışma grubunu çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanlarının (sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, rehberlik ve psikolojik danışmanlar, sosyologlar, çocuk gelişimciler, öğretmenler, okul yöneticileri), 3 tanesinin çalışma grubunu çocuk koruma sistemi içerisinde bulunan çocukların (danışmanlık tedbiri uygulanan, kurum bakımında bulunan çocuklar), 3 tanesinin çalışma grubunu ailelerin (çocuğu kurum bakımında bulunan, koruyucu aileler), birinin çalışma grubunu aile ve çocuğun (hastane tarafından cinsel istismar bildiri yapılan çocuk ve ailesi), birinin çalışma grubunu meslek elemanı ve çocuğun (kurum bakımındaki çocukların ve kurumda çalışan meslek elemanları) oluşturduğu belirlenmiştir. Araştırmacıların tezlerin büyük çoğunluğunda çalışma grubu olarak meslek elemanlarını tercih ettiği anlaşılmaktadır.

3.8. Lisansüstü Tezlerin Yürütüldüğü Bilim Dalları

Çalışmanın sekizinci alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin anabilim dalına göre dağılımları şekil 8'de verilmiştir.

Şekil 8. Lisansüstü tezlerin yürütüldüğü bilim dallarına göre dağılımı

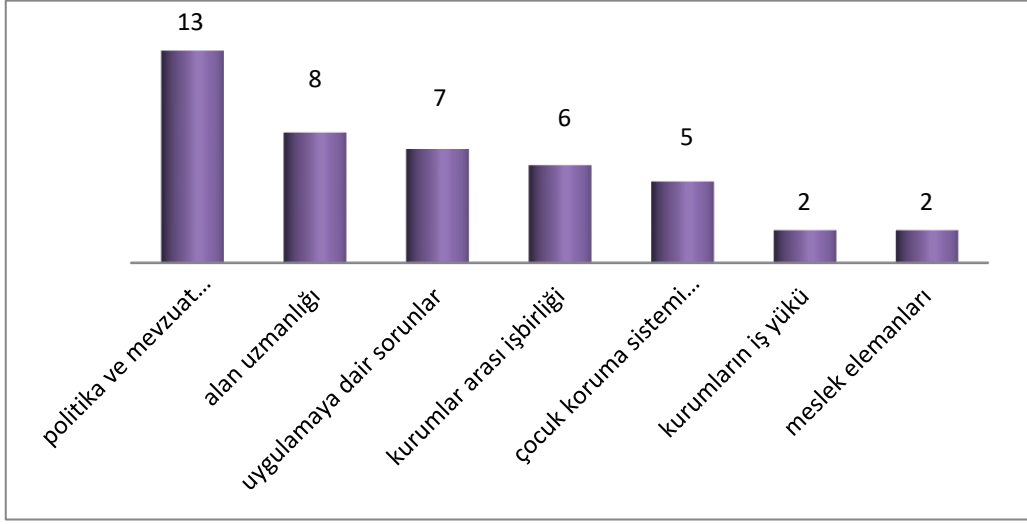
Şekil 8'de görüldüğü üzere, incelenen 37 tezin 3 doktora 8 yüksek lisans tezi olmak üzere 11 tezin sosyal hizmet anabilim dalında, 4 yüksek lisans tezinin hukuk anabilim dalında, 4 yüksek lisans tezinin tarih anabilim dalında, 3 yüksek lisans tezinin sosyoloji anabilim dalında, 3 yüksek lisans tezinin kamu yönetimi anabilim dalında, 2 doktora 1 yüksek lisans olmak üzere 3 tezin eğitim bilimleri anabilim dalında, 1 doktora 2 yüksek lisans olmak üzere 3 tezin disiplinlerarası (sosyal psikiyatri, göç

araştırmaları, adli bilimler) anabilim dallarında ve 4 yüksek lisans tezinin diğer anabilim dallarında (İslami bilimler, ÇEKO, kentsel tasarım, tıp) yürütüldüğü belirlenmiştir. Tezlerin büyük çoğunluğunun sosyal hizmet bilim dalında yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

3.9. Lisansüstü Tezlerin Bulgularından Elde Edilen Önemli Sonuçlar

Çalışmanın dokuzuncu alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin bulgularından elde edilen önemli sonuçlara göre dağılımları şekil 9’da verilmiştir.

Şekil 9. Lisansüstü tezlerin bulgularından elde edilen önemli sonuçlara göre dağılımı

Şekil 9’da görüldüğü üzere incelenen tezlerden 13 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre çocuk koruma sisteminde politika ve mevzuat yetersizliği olduğu sonucu belirlenmiştir. Buna göre; çocuk koruma kanununda çocukların göçmenlik durumunda (Aras, 2021), internet ortamında (Aslan, 2021) ve spor alanlarında (Metin, 2022) korunmasına dair yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Kanundaki “sosyal çalışma görevlisi” tanımı alanda çalışan meslek elemanlarının mesleki sınırlarını belirsizleştirmekte, rol karmaşalarına sebep olmakta ve çalışanlarının iş yüklerini arttırmaktadır (Demirbaş, 2021). Türkiye her ne kadar çocuk koruma sisteminde aile odaklı bir sistem geliştirmeyi hedeflese de aileye dair iyileştirici önlem ve faaliyetlerden ziyade çocuk koruma sistemine giren çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirildiği görülmektedir. Ülkemizde aile sistemlerinde değişiklik yaşayan ve bu sebeple bakımlarını büyükanne-baba, hala, teyze, amca, dayı gibi aile üyeleri tarafından üstlenilen oldukça fazla sayıda çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların da takiplerinin yapılabildiği bir mekanizmanın bulunmadığı görülmektedir (İzci, 2021). Çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanlarına göre, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunundaki “bakım tedbiri kararı” ile 2828 sayılı yasadaki “koruma kararı”nın çocuk birbirinden ayrılması gerekmektedir (Güneç, 2020). Evlat edinmeye dair yasal mevzuatın geliştirilmesi ve evlat edinme modelinin daha işlevsel kullanılması için politikalar üretilmesi gerekmektedir (Mısırlı, 2020). Çocukların afet, savaş, kaza gibi acil durumlarda korunmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir (Şavur, 2018). Çocuk koruma alanında faaliyet gösteren STK’lar güçlendirilmeli, denetleme standardizasyonu oluşturulmalı ve çocuk koruma alanında çalışan kurumlarla iletişimleri geliştirilmelidir (Öztürk, 2022; Boztilki, 2016). Çocukların suçla buluşmasını önleyici, çocuğu topluma kazandırmayı hedefleyen politikalar geliştirilmelidir (Çakır, 2013). Kurum bakımından faydalanmaya başlayan çocukların %70’i kurumu bırakmak istememektedir. Kurum olanakları, kurum çalışanlarından görülen sevgi ve ilgi çocuklar için kurum bakımını cazip kılabilir. Bu durum aile merkezli iyileştirici hizmetlerde yetersizlikler olduğunu göstermektedir (Yalçın, 2011).

İncelenen tezlerden 8 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre çocuk koruma alanının alan uzmanlığına ihtiyaç duyduğu sonucu belirlenmiştir. Mülteci çocukları koruma alanında faaliyet gösteren

STK'ların sosyal çalışmacı kadrosunda sosyal hizmet mezunu kimseleri istihdam etmedikleri ve bu durumun çocukların hak kayıpları yaşamasına sebep olduğu görülmüştür (Öztürk, 2022). Meslek elemanlarının süpervizyon alma durumlarının sınırlı olduğu ve kurumların süpervizyon faaliyetlerinden çoğunlukla meslek elemanlarının haberdar olmadığı görülmüştür. Çocukla çalışan ve görüşmeler yapan uzmanların bu konuda ayrıca uzmanlaşmış belli meslek alanlarından olması gerekmektedir (Demirbaş, 2021). Sosyal çalışma görevlilerinin koruma kararları konusunda uzmanlaşmaları gerekmektedir. Sosyal inceleme ve aile ziyaretlerine dair eğitim alınmamasına rağmen sosyal inceleme raporları yazıldığı görülmektedir (Gününç, 2020). Sosyal inceleme raporlarını yazmaya yetkin meslek grubu yalnızca sosyal hizmet uzmanlarıdır (Aldemir, 2011). 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda bulunan sosyal çalışma görevlisi çatı tanımının kaldırılarak her meslek elemanının kendi mesleki eğitimleri doğrultusunda hizmetler sunması sağlanmalıdır (Mısırlı, 2020; Aldemir, 2011). Çocuk koruma sistemi içerisine dâhil olan tüm kurum ve çalışanlarının yetkin kılınması ve eğitimlerinin standardizasyonunun sağlanması gerekmektedir (Şavur, 2018). Çocuk ihmal ve istismarı alanında çalışan meslek elemanlarının yetkinliğini arttıracak hizmetiçi eğitim, süpervizyon ve akademik düzeydeki eğitimin desteklenmesi gibi çalışmalar yapılmalıdır (Beter, 2010).

İncelenen tezlerden 7 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre uygulamaya dair sorunlar olduğu sonucu belirlenmiştir. Ülkemizde çocuk koruma sisteminde merkezi bir anlayışın olmaması çocukların kurumlar arası örselenmesine ve ikincil travmalar yaşamasına sebep olurken hizmet sunumunu ve çocukların izlenmesini zorlaştırmaktadır. Adalösenlere dair hizmetlerin daha sınırlı ve yetersiz olduğu görülmektedir (Demirbaş, 2021). Çocuğun kurum bakımına alınmasını gerektiren riskli ve acil bir durum olmaması halinde kurum bakımı kararı öncesinde sosyal inceleme raporu göz önünde bulundurularak sosyal çalışma görevlilerinin görüşleri dikkate alınmalıdır. Çocuk Koruma Kanununda tedbir kararının verilmesinde sosyal inceleme yapılmadan karar alma yetkisi yargıca verilmiştir. Bu uygulama, çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanları tarafından çocuk yararına görülmemekte ve çocuk kurum bakımına alındıktan sonra çocuğun yeniden aile ortamına dönüşü konusunda zorluklar yaşanmaktadır (İzci, 2021; Aldemir, 2011). Çocuklara dair danışmanlık tedbirinin önemini ve amacının hem uygulayıcılar hem de toplum tarafından tam olarak anlaşılabilmesi çocuk için birçok riski beraberinde getirmektedir. Çocuk Koruma Kanununda geçen tedbir kararlarının uygulanma aşaması ve sonuçlarına dair denetleme mekanizmaları geliştirilmesi gerekmektedir. Danışmanlık tedbirinin meslek elemanları tarafından fazla iş yükünden kaynaklı ek iş olarak algılanabildiği, uygulanabilmesi için düzenli takiplerin yapılamadığı, danışmanlık becerilerini geliştirecek eğitimlere ihtiyaç duyulduğu ve meslek elemanlarının mezun oldukları alanlar göz önünde bulundurularak vaka dağıtımı yapılmadığı görülmektedir (İzci, 2021; Soylu, 2019; Bağdat, 2016;). Çocuk ve ailelerin uzun vadeli danışmanlık ihtiyaçları karşılanamamaktadır (Paslı, 2009). Çocukları çocuk koruma sistemine dâhil olan ailelerin işlevselliğini arttırmak için hizmetlerin uygulanmadığı görülmüştür (Yolcuoğlu, 2009).

İncelenen tezlerden 6 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre çocuk koruma sistemine dâhil olan kurumlar arasında işbirliği sağlanamadığı sonucu belirlenmiştir. Çocuk koruma alanında çalışan kurumların birbirleriyle iletişim halinde olmaması ve eşgüdümlü hizmet yürütmemesi birçok sorunun temel nedeni olabilmektedir (Demirbaş, 2021; Şavur, 2018). Bu kurumlar arasında çocuğa dair daha iyi ve ortak bir hizmet geliştirmek amacıyla belirli sınırları bulunan bilgi paylaşımı bulunmamaktadır (İzci, 2021). Kurumların ve kurum çalışanların çocuk için hayati önem taşıyan danışmanlık tedbiri başta olmak üzere tedbir kararları ile ilgili bilgi ve sorumluluk sahibi olabilmeleri, işbirliği içerisinde danışmanlık tedbirlerinin uygulanmasını sağlamaları gerekmektedir (Bağdat, 2018). Okullar, çocuk koruma sistemine dâhil olan çocuklara dair hizmet verirken okul, çocuk ve diğer kurumlar arasındaki iletişimi ve işbirliğini sağlamakta zorlanmaktadırlar (Elmacı, 2016). Çocuklara yönelik ihmal ve istismar konusunda kurumlar arası işbirliği ve ortak sorumluluk bilinciyle hareket edilmelidir (Beter, 2010).

İncelenen tezlerden 5 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre çocuk koruma sistemi modelinin geliştirilmesi gerektiği sonucu belirlenmiştir. Çocuk evlerinde bulunan ev sorumluları ve bakıcı personellerin psikososyal destekli uygulamalar yapmakta yetersiz oldukları görülmüştür. Bu nedenle

çocuk evlerinde yoğun psikososyal destek hizmetlerinin verilmesi sağlanarak çocukların kişilik gelişimlerinin daha sağlıklı ilerlemesi sağlanmalıdır (İzci, 2021). Çocukların zamanlarının büyük bir çoğunluğunu geçirdikleri mekânlar dikkatlerini çekecek şekilde çocuk istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır (Yılmaz, 201). Ülkemizdeki kurumların çocuk koruma sisteminde ortak amaç ve hedefle hizmet sınırlarını çizmesi ve birlikte hareket edebilmek için bir mekanizma geliştirmesi gerekmektedir (Üner, 2020). Acil durumlarda çocuk korumaya yönelik Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin gerekliliklerine dayanarak bir izleme değerlendirme mekanizması oluşturulmalıdır (Şavur, 2018). Katılımcı meslek elemanlarına göre, danışmanlık tedbirinin daha etkin uygulanması için farklı bir birim altında danışmanlık alanında uzmanlaşan meslek elemanları tarafından verilmesi gerekmektedir (Bağdat, 2018).

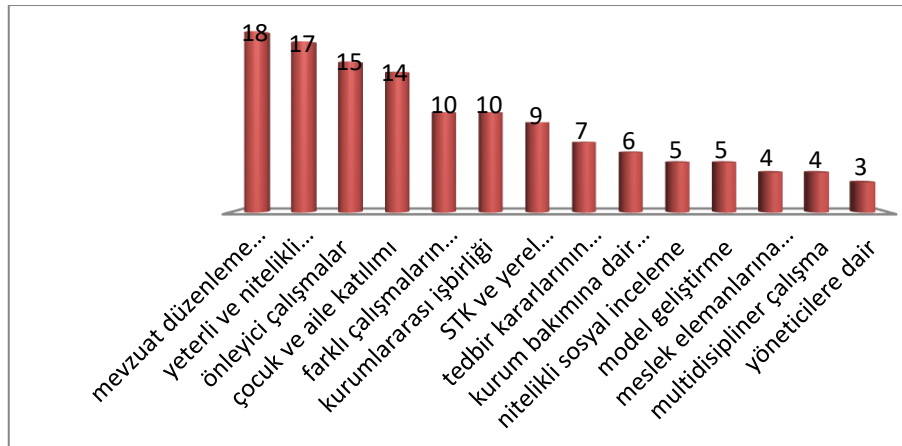
İncelenen tezlerden 2 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre kurumların iş yükünün fazla olduğu sonucu belirlenmiştir. Mülteci çocuklara yönelik yürütülen faaliyetlerin kamu kurumların iş yükünün fazla olmasından kaynaklı eş zamanlı yürütülemediği görülmektedir (Öztürk, 2022). Meslek elemanlarının stres kaynağı olarak tanımladığı iş yükü fazlalığı ve personel yetersizliği birçok sorunun ana sebebinin oluşturarak hizmet kalitesini düşürmektedir (Mısırlı, 2020).

İncelenen tezlerden 2 tanesinin bulgularının sonuçlarına göre meslek elemanlarını etkileyen olumsuz faktörler olduğu sonucu belirlenmiştir. Meslek elemanlarının travma sonrası stres bozukluğu ve temel empati düzeylerinin artmasını sıklıkla deneyimlemelerine karşın sosyal destek mekanizmalarına ulaşamadıkları görülmektedir (Demirbaş, 2021). Meslek elemanlarının üniversitede aldıkları eğitimleri yetersiz bulmalarının ve sağladıkları hizmetler sonrası olumlu ya da olumsuz geri dönüşler alamamalarının iş hayatlarını olumsuz etkiledikleri görülmektedir (Mısırlı, 202).

3.10. Lisansüstü Tezlerin Sonuçlarından Çıkan Öneriler

Çalışmanın onuncu alt amacına uygun olarak lisansüstü tezlerin sonuçlarından çıkan önerilere (mevzuat düzenleme ve geliştirme, yeterli ve nitelikli meslek elemanı, önleyici çalışmalar, çocuk ve aile katılımı, farklı çalışmaların yapılması, kurumlar arası işbirliği, STK ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, tedbir kararlarının uygulanması, kurum bakımına dair iyileştirme, nitelikli sosyal inceleme, model geliştirme, meslek elemanlarına dair, multidisipliner çalışma, yöneticilere dair) göre dağılımları şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10. Lisansüstü tezlerin sonuçlarından çıkan önerilere göre dağılımı

Şekil 10'a göre; incelenen tezlerin 18 tanesinin öneriler bölümünde çocuk koruma sisteminin daha etkin ve çocuğun yararı gözetilerek işleyebilmesi için mevzuat düzenleme ve geliştirmeye ihtiyaç olduğu söylenmektedir (Öztürk, 2022; Aslan, 2021; Aras, 2021; İzci, 2021; Güneneç, 2020; Üner, 2020; Mısırlı, 2020; Soylu, 2019; Gündoğdular, 2019; Kara, 2019; Şavur, 2018; Gbedey-Vogombia, 2018; Otyakmaz, 2018; Al-Athibanee, 2017; Boztilki, 2016; Elmacı, 2016; Çakır, 2013; Aldemir, 2011).

Araştırma Makalesi

İncelenen tezlerin 17 tanesinin öneriler bölümünde çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanlarının alanda uzmanlaşmalarının sağlanması ve yeterli sayıda meslek elemanının istihdam edilmesi önerilmektedir (Metin, 2022; Öztürk, 2022; Aslan, 2021; Demirbaş, 2021; Güneç, 2020; Mısırlı, 2020; Üner, 2020; Gündoğdular, 2019; Soylu, 2019; Yenişol, 2019; Şavur, 2018; Otyakmaz, 2018; Bağdat, 2018; Kırcı, 2017; Aldemir, 2011; Yalçın, 2011; Beter, 2010).

İncelenen tezlerin 15 tanesinin öneriler bölümünde çocukların çocuk koruma sistemine dahil olmamaları için önleyici çalışmalar yapılması önerilmektedir (Metin, 2022; Öztürk, 2022; Aslan, 2021; Aras, 2021; Demirbaş, 2021; Mısırlı, 2020; Soylu, 2019; Kara, 2019; Otyakmaz, 2018; Şavur, 2018; Kırcı, 2017; Elmacı, 2016; Güneş, 2015; Yalçın, 2011; Paslı, 2009).

İncelenen tezlerin 14 tanesinin öneriler bölümünde etkin bir çocuk koruma sistemi oluşturabilmek için çocuk ve aile katılımının desteklenmesi gerektiği ve buna yönelik hizmetler oluşturulması gerektiği önerilmektedir (Metin, 2022; Demirbaş, 2021; İzci, 2021; Üner, 2020; Mısırlı, 2020; Soylu, 2019; Kara, 2019; Şavur, 2018; Gbedey-Vogombia, 2018; Kırcı, 2017; Güneş, 2015; Yalçın, 2011; Peter, 2010).

İncelenen tezlerin 10 tanesinin öneriler bölümünde çocuk koruma alanında farklı çalışmaların yapılması önerilmektedir (İzci, 2021; Güneç, 2020; Gündoğdular, 2019; Kocabıyık, 2019; Soylu, 2019; Otyakmaz, 2018; Elmacı, 2016; Güneş, 2015; Çakır, 2013; Paslı, 2009).

İncelenen tezlerin 10 tanesinin öneriler bölümünde çocuk koruma alanında hizmet veren kurumların çocuğun üstün yararını gözeterek daha iyi hizmet anlayışıyla işbirliği sağlamaları önerilmektedir (Metin, 2022; Öztürk, 2022; Aras, 2021; Demirbaş, 2021; İzci, 2021; Mısırlı, 2020; Şavur, 2018; Elmacı, 2016; Güneş, 2015; Beter, 2010).

İncelenen tezlerin 9 tanesinin öneriler bölümünde STK ve yerel yönetimlerin güçlendirilerek çocuk koruma sisteminde daha fazla rol almasının sağlanması önerilmektedir (Öztürk, 2022; Aras, 2021; Demirbaş, 2021; İzci, 2021; Soylu, 2019; Şavur, 2018; Elmacı, 2016; Güneş, 2015; Beter, 2010).

İncelenen tezlerin 7 tanesinin öneriler bölümünde tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik izleme ve denetleme mekanizmasının geliştirilmesi önerilmektedir (İzci, 2021; Soylu, 2019; Yenişol, 2019; Şavur, 2018; Yalçın, 2011; Beter, 2010).

İncelenen tezlerin 6 tanesinin öneriler bölümünde çocuklara yatılı bakım sağlayan kurumlarının sayısının ve niteliğinin artırılması, çocuklara yönelik mekan tasarımları yapılması önerilmektedir (İzci, 2021; Yılmaz, 2021; Mısırlı, 2020; Yenişol, 2019; Aldemir, 2011; Yalçın, 2011).

İncelenen tezlerin 5 tanesinin öneriler bölümünde nitelikli sosyal incelemelerin yapılması, sosyal inceleme raporlarının tek yetkili meslek grubu olan sosyal hizmet uzmanları tarafından yazılması ve sosyal çalışma görevlisi çatı tanımının yarattığı karmaşayı engellemek için düzenlemeler yapılması önerilmektedir (İzci, 2021; Güneç, 2020; Mısırlı, 2020; Aldemir, 2011; Beter, 2010).

İncelenen tezlerin 5 tanesinin öneriler bölümünde çocuk koruma modelinin geliştirilmesi için okul sosyal hizmeti uygulamaya geçirilmesi, koruma altına alınan çocuklar için veri sistemi geliştirilmesi, göçmen ve refakatsiz çocuklar için politikalar geliştirilmesi önerilmektedir (Aras, 2021; İzci, 2021; Mısırlı, 2020; Soylu, 2019; Elmacı, 2016).

İncelenen tezlerin 4 tanesinde çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanlarının iş yüklerinin azaltılması, gizliliklerinin sağlanması ve psikolojik sağlamlıkları için destek mekanizmaları oluşturulması önerilmektedir (Öztürk, 2022; Demirbaş, 2021; Mısırlı, 2020; Yalçın, 2010).

İncelenen tezlerin 4 tanesinde multidisipliner çalışmaların çocuk koruma uygulamalarında desteklenmesi ve çocuk koruma kavramının çocukla çalışan her alanda karşılığının bulunmasının sağlanması önerilmektedir (Demirbaş, 2021; Mısırlı, 2020; Kırcı, 2017; Güneş, 2015).

İncelenen tezlerin 3 tanesinde kurum yöneticilerin çocuk koruma alanında eğitimlerinin, çalışma deneyimlerinin olması gerektiği önerilmektedir (Öztürk, 2022; Demirbaş, 2021; Mısırlı, 2020).

1. Sonuç ve Öneriler

Çocuk koruma sistemi, çocuğun gelişimini engelleyici faktörleri tespit etmeyi, bu faktörleri ortadan kaldırmak için önleyici politikalar geliştirmeyi ve çocuğun yararını gözeterek müdahaleler yürütebilmelidir. Yalnızca risklerle buluşan çocuklar değil tüm çocuklar için işbirlikçi, katılımcı ve korumacı politikalar ve hizmetler oluşturabilmelidir (Bilgin, 2020).

Çalışma sonucunda, çocuk koruma alanı ile ilgili yazılan lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Çocuk koruma alanında en fazla tezin 2021 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Son yıllarda göç, STK, internet bağımlılığı, spor gibi konularda çalışmaların yapıldığı anlaşılmaktadır.

İncelenen tezlerin 11 tanesi sosyal hizmet alanında yazılmıştır. Tezlerin 7 tanesinin konusu çocuk koruma sisteminin tarihsel sürecine yönelik iken 6 tanesi korunma ihtiyacı bulunan çocukları konu almaktadır. Araştırmacıların tezlerde çalışma grubu olarak; çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanlarını, çocuk koruma sistemi içerisinde bulunan çocukları, aileleri, aile ve çocuğu, meslek elemanı ve çocuğu seçtiği belirlenmiştir.

Tezlerin büyük çoğunluğunun bir konu hakkında derinlemesine bilgi vermeyi amaçlayan literatür taraması şeklinde olduğu, 8 araştırmanın nicel, 6 araştırmanın nitel ve 4 araştırmanın karma yöntemle yapıldığı belirlenmiştir. Bir yöntemle göre tasarlanan 18 tezden 5 tanesi fenomenolojik, 4 tanesi karma, 4 tanesi tarama, 3 tanesi betimsel ve 2 tanesi ilişki desene göre yapılandırıldığı belirlenmiştir.

Tezlerin bulgularının sonuçlarına göre; politika ve mevzuat yetersizliğinin olduğu, çocuk koruma alanının alan uzmanlığına ihtiyaç duyduğu, uygulamaya dair sorunların olduğu, çocuk koruma sistemine dâhil olan kurumlar arasında işbirliği sağlanamadığı, çocuk koruma sistemi modelinin geliştirilmesi gerektiği, kurumların iş yükünün fazla olduğu, meslek elemanlarını etkileyen olumsuz faktörler olduğu belirlenmiştir.

İncelenen tezlerde; mevzuat düzenleme ve geliştirmenin yapılması, yeterli ve nitelikli meslek elemanı istihdamının yapılması, çocukların risklerle buluşmasını önleyici çalışmaların yapılması, çocuk ve ailelerin çocuk koruma sistemine aktif katılımının sağlanması, çocuk koruma alanında farklı bilimsel çalışmaların yapılması, çocukların korunmasına yönelik sorumlulukları bulunan kurumların işbirliği içerisinde çalışmasını, çocuklara yönelik çalışmalar yürüten STK ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiği, Çocuk Koruma Kanuna göre uygulanan tedbir kararlarının sistemli bir şekilde uygulanması, kurum bakımına dair iyileştirmeler yapılması, nitelikli sosyal incelemelerin yapılması, çocuk koruma sistemine dair model geliştirilmesi, meslek elemanlarına dair iyileştirmeler yapılması, çocuk koruma alanında multidisipliner çalışmanın sağlanması ve yöneticilere dair iyileştirmeler önerilmektedir.

Yukarıda verilen sonuçlar ve literatür taraması doğrultusunda şu öneriler getirilebilir:

- Araştırmacılar tarafından görece daha az çalışılan nicel, nitel ve karma yöntemli araştırmaların sayısı arttırılabilir.
- Yoğunluk olarak İstanbul ve Ankara illerinde yoğunlaşan araştırmalar Türkiye'nin farklı illerinde çeşitlendirilebilir.
- Lisansüstü tezlerin konularına göre dağılımlarında en fazla çalışmanın tarihsel süreç özelinde olduğu görülmektedir. Buna göre, çocuk koruma ile ilgili araştırmalar genişletilip farklı konularda çalışmalar yapılabilir. Çocuk koruma alanında hizmet sunan kurumların faaliyetleri, evlat edinen/koruyucu ailelerin deneyimleri, çocuk koruma sisteminin çocukların gözünden değerlendirilmesi gibi farklı konular tercih edilebilir.
- Çalışılan grup olarak daha çok meslek elemanlarının olduğu görülen lisansüstü tezlerin çalışma gruplarının çeşitliliği artırılabilir. Çalışma gruplarına çocuklar, çocukların

ebeveynleri, koruyucu aileler vs. dâhil edilerek çocuk koruma sisteminin farklı açılardan değerlendirilmesi yapılabilir.

- Çocuk koruma alanında yazılan tezlerin bulgularından çıkan sonuçlar ve öneriler dikkate alınarak çocuk koruma alanında çalışan uzmanların niteliği ve niceliği artırılabilir, yasal düzenlemeler yapılarak mevzuat ve politikalar geliştirilebilir, araştırmacılar tarafından önerilen çocuk koruma modelleri dikkate alınarak çocuk koruma sistemi geliştirilebilir.

Çocuk koruma sistemi ile ilgili Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerle sınırlı kalınmayarak, yurt dışı lisansüstü tez, makale, rapor vb. çalışmalar da incelenerek araştırmalar karşılaştırılabilir veya genişletilebilir.

Kaynakça

Akbaş, E. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu ve eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 20 (1), 95-103.

Bilgin, Ö. (2020). Çocuk Koruma Hizmetlerinde Çocuk İhbar ve Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(2), 26-37.

Buz, S. ve Ayyıldız, A.A. (2020). Çocuk refahı çalışanlarının farklı sosyal hizmet sunum modellerindeki deneyimleri: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dönemleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 524-553.

Elmacı, D. (2022). Milli Eğitim Bakanlığının Yetiştirme Yurtlarıyla İmtihani: Özel Eğitim ve Çocuk Koruma Alanından Tarihsel Deneyimler. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* 13 (2), 1067-1082.

Karakuş, Ö. ve Tekin, H. H. (2012). Çocuk koruma kanunu uyarınca haklarında danışmanlık tedbiri uygulanan çocukların özellikleri (Konya örneği). *Sosyal Çalışma Politikaları* 7 (29), 29-44.

Karataş, K. (2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 8(2), 7-20.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(15), 170-189.

Özdemir, M. (2019). *Planlı kalkınma döneminde (1963-2018) çocuk refahı alanında gerçekleştirilen sosyal hizmet çalışmaları ve uygulamaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet* 1(2), 43-56.

Sulamacı, F. (2020). *Türkiye’de çocuk evleri ile ilgili araştırmalara bir bakış: sistematik bir derleme çalışması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

Turgut, A. Ş. (2018). *Türkiye’deki kurum bakımında büyümüş bireylerin psikolojik dayanıklılık (yılmazlık) düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yaman, F. ve Tuncay, T. (2020). Ölümcül çocuk istismarları ve Türkiye çocuk koruma sistemine yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1370-1393.

Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4(2), 247-270.

Yıldırım, Ş. (2017). 2000'Lİ yıllarda çocuk koruma sistemi içinde bakım hizmetlerinin genel görünümü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 87-110.

Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi* 5(18), 43-58.

İncelenen Tezler

Al-Athibanee, M. W. A. (2017). *Uluslararası silahlı çatışmalarda kadın ve çocukların korunması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Aldemir, V. (2011). Çocuk koruma kanununun sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme uygulanmasına ilişkin bir değerlendirme (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aras, B. T. (2021). *Suriyeli göçmen çocukların 5395 sayılı çocuk koruma kanunu kapsamında değerlendirilmesi: Hatay örneği*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Aslan, A. (2021). *Siber sahanlıkta çocuk koruma*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bağdat, C. (2018). *5395 sayılı çocuk koruma kanunundaki danışmanlık tedbirinin sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi: Ankara örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Beter, Ö. (2010). *Türkiye'de ve İngiltere'de çocuk koruma sistemleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Boztilki, M. (2016). *Sivil toplum kuruluşlarının çocuk koruma uygulamalarındaki rolü ve dünyada kurum bakımına güncel yaklaşımlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çakır, M. (2013). *Suçta sürüklenen çocukların korunmasına yönelik politikalar ve Kocaeli ili verilerinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

Demirbaş, E. (2021). *Çocuk koruma kanunu kapsamında çocuklara yönelik psikososyal destek sağlayan uzmanların ikincil travmatik stres düzeyleri ve stresle baş etme stratejilerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, B. (2020). *Alman Çocuk Koruma Sisteminde Türkiyeli Ailelerin Kültür ve Göç Bağlamında Koruyucu Aile Olma Deneyimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Elmacı, D. (2016). *Koruma altındaki çocukların korunmasında okulun rolüne ilişkin öğretmenlerin, yöneticilerin ve alandaki uzmanların görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gbedey-Vogombia, G. M. B. (2018). *Togo'da çocuk koruma politikalarının uygulanmasına ilişkin engeller: Blitta'daki "herkes için eğitim politikası" örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gündoğdular, Z. S. (2019). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Türkiye çocuk koruma sistemi üzerindeki etkilerinin analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Güneç, M. (2020). *5395 sayılı çocuk koruma kanunu kapsamında sosyal çalışma görevlilerinin sosyal hizmet algılarının değerlendirilmesi (İstanbul örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Güneş, Ö. (2015). *5395 sayılı çocuk koruma kanunu kapsamında danışmanlık tedbiri uygulanan adölesanların depresyon düzeyleriyle ana baba tutumları ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İşeri, M. (2014). *Osmanlı çocuk koruma sistemi ve darüleytamlar (1851-1923)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

İzci, L. (2021). *Çocuk koruma politikalarının sembolik etkileşimcilik bakış açısıyla analizi: Türkiye, İngiltere, İsveç örnekleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Kara, E. G. (2019). *4857 sayılı iş kanununa göre çocuk işçi kavramı ve çocukların korunması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kırcı, G. S. (2017). *2015 Ocak-2016 Haziran tarihleri arasında Trabzon çocuk koruma ve izlem merkezine başvuran çocuğun cinsel istismarı olgularının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi, Trabzon.

Kocabıyık, M. O. (2019). *Cumhuriyet dönemi çocuk koruma politikaları (1923-1950)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Köse, Ü. (2008). *İslam hukuku açısından kimsesiz çocukların korunması ve bakımı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Metin, S.C. (2022). *Türk sporunda çocuk koruma programı uygulamalarının değerlendirilmesi*. Kütühy Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

Mısırlı, G. N. (2020). *Çocuk koruma sistemini kapsamında bakım tedbiri sürecinin nitel analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Otyakmaz, M. B. (2018). *Futbolda çocuk koruma uygulamalarına yönelik nitel bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, S. (2022). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Mülteci Çocuk Koruma Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Paslı, F. (2009). *Örseleme kuşkusıyla Gazi Üniversitesi çocuk koruma merkezi tarafından bildirimleri yapılan adli ve sosyal süreçlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye’de çocuk koruma politikaları ve sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Sanatasan, Ş. (2021). *Erken cumhuriyet dönemi Türkiye’de çocuğa gösterilen özen ve çocuk koruma politikaları (1923-1940)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Sarısoy, K. (2020). *Kurtuluş Savaşı yıllarında kimsesiz çocukların korunması ve yetimhaneler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Soylu, Z. V. (2019). *Türkiye’de çocuk koruma politikaları ve 2000 sonrası uygulanan yeni modeller* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Şavur, D. (2018). *Türkiye’de acil durumlarda çocuk koruma sisteminin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şeker, K. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e çocukların korunması ve çocuk esirgeme kurumu (1917-1981)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Üner, E. (2020). *Metropolitan alanlarda çocukların korunması, çocuk mahkemelerinin rolü ve bir model önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yalçın, A. (2011). *Çocuk koruma kanunu kapsamında korunmaya muhtaç çocukların gelecek kaygılarının incelenmesi (Afyonkarahisar örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Yeniyol, K. (2019). *Çocuk koruma kanununda yer alantebirlerin çocuk sağlığına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, B. G. (2021). *Çocuk koruma merkezlerinin mekânsal tasarım düzeninin kullanıcı algısı ile değerlendirilmesi: Türk Kızılay Bağcılar Çocuk Koruma Merkezi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Yolcuoğlu, İ. G. (2009). *Çocuk koruma sisteminde aileyle çalışmanın esasları: İstanbul örneğinde çocuk ve ailelerinin gereksinimler, güçlülük ve risk faktörleri açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Extended Abstract

All children need protection due to the characteristics of their developmental period. However, certain conditions and features may require primary protection of children. The changes in the historical process of the value attributed to the child and childhood have been shaped the child protection policies of the states. The idea of ensuring the care and safety of children in the family has led states to take responsibility for child protection as a result of the political and social transformations experienced.

Child protection services covers various psychosocial services in the field of child welfare. Certain conditions are needed in order for the child to develop physically, mentally, emotionally and psychologically in a healthy way and at a level compatible with his peers. These conditions can be social, psychological and economic. Child protection services include identifying the needs that cannot be met by the family or care providers, ensuring that the child continues his/her development in the best way, providing the appropriate care and protection, and protecting the child from all kinds of neglect and abuse.

The aim of this study is to provide a perspective on the subject and contribute to the field of child protection by making an examination of the postgraduate theses in the field of child protection. In this research, which was designed according to the qualitative research method, the document analysis method was used in the process of obtaining and interpreting the data. The sample of the study was determined by criterion sampling, which is one of the purposive sampling methods. In this context, open-access master's and doctoral theses on child protection registered in the Higher Education Council Thesis Documentation Center (YOK-Tez) were included in the study. During the data scanning process, a search was made in the database of YOK-Tez with the keywords "child protection", "child protection law", "5395" and "child protection" in the "scan category". As a result of the database search, a total of 37 theses were found. A total of 37 theses, which were suitable for the research selection criteria, were examined.

As a result of the research, it was seen that most of the postgraduate theses written on the field of child protection were at the master's level.

It is seen that the majority of the theses examined were written in the department of social work. 11 of the theses examined were written in the field of social work while 7 of the theses are about the historical process of the child protection system, 6 of them are about children in need of protection. The participant groups of the theses were mostly professional staff. The sample groups of theses designed according to a method consist of professional staff working in the field of child protection, children in the child protection system, families, family and children, professional staff and children.

The most theses in the field of child protection were made in 2021. In recent years, it was observed that more studies focused on migration, NGOs, internet addiction and sports.

It is seen that the majority of the studies are in the form of literature review aiming to provide in-depth information about a subject, 8 studies are quantitative, 6 researches are qualitative and 4 researches are mixed method. Out of 18 theses designed according to a method, 5 were phenomenological, 4 were mixed, 4 were scanning, 3 were descriptive and 2 were relational.

According to the results of the findings of the theses; It has been concluded that there is a lack of policy and legislation, the field of child protection needs field expertise, there are problems in practice, the lack of cooperation between the institutions involved in the child protection system, the need to develop a child protection system model, the workload of the institutions is high, and there are negative factors affecting the professionals.

According to the theses examined; regulation and development of legislation, sufficient and qualified professional staff, preventive studies, child and family participation, different studies, cooperation between institutions, strengthening of NGOs and local governments, implementation of precautionary decisions, improvement in institutional care, qualified social examination, model development, profession Multidisciplinary work on staff, improvements on managers are recommended.

In line with the results determined above and the literature review, the following suggestions can be made by the researcher:

- Researchers could choose different methodologies as it was indicated that the number of quantitative, qualitative and mixed method studies that are relatively less employed.
- Research areas could be diversified into different provinces of Turkey.
- According to the distribution of graduate theses according to their subjects, it is seen that the most studies were about the historical background of the subject. Accordingly, research on child protection can be expanded and studies can be focused on different subjects. Different topics such as the activities of institutions providing services in the field of child protection, the experiences of foster families, the evaluation of the child protection system from the eyes of children can be preferred.
- The diversity of the study groups of postgraduate theses, which are seen to have more professional staff as the working group, can be increased. Children, parents of children, foster families, etc. are included in the working groups. It is possible to evaluate the child protection system from different perspectives.
- Considering the results and recommendations of the findings of the theses written in the field of child protection, the quality and quantity of experts working in the field of child protection can be increased, legislation and policies can be developed by making legal arrangements, and a child protection system can be developed by taking into account the child protection models suggested by the researchers.

Türkiye’de Çocukların Eğitim Hakkı ***Hicran ATATANIR¹****MAKALE BİLGİSİ**

Makale Geliş Tarihi : 14/03/2023

Makale Kabul Tarihi : 30/03/2023

Anahtar Kelimeler:

Çocuk Hakları, Eğitim Hakkı, Toplumsal Eşitsizlikler.

ÖZET

Çocukluk insanın yaşama, yaşamını çevreleyen sistemlerle ve topluluklarla tanıştığı bir evredir. Bu evrede insan haklarının başlangıç noktalarından biri kabul edilen eğitim hakkı ile çocukların nasıl ilişkilendiği yalnızca onları değil tüm toplumu yakından ve doğrudan ilgilendiren bir olgudur. Türkiye özelinde çocukların eğitim hakkını tarihsel ve kavramsal bir çerçeve içerisinde ele almayı amaçlayan bu çalışmada geride bırakılan süreç hem ulusal hem de uluslararası dinamikleri ile birlikte incelenmektedir. Yapılan incelemede; çocukların eğitim hakkını ulusal ve uluslararası düzeyde ele alan önemli sayıda düzenlemenin bulunduğu ancak hakkın fiili kullanımı önündeki sosyoekonomik engellerin, derinleşen eşitsizliklerle birlikte kalıcılaşma eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır. Bu eşitsizliklerin çocukların eğitim hakkını kullanımını engeller düzeye gelmesi bir çocuğun okula aç gitmesi ile başlayan ve yakın geleceği doğrudan şekillendirecek etkiler barındıran sosyolojik bir kırılma olarak da okunabilir.

Children's Right to Education in Turkey**ARTICLE INFORMATION**

Submission Date : 14/03/2023

Accepted Date : 30/03/2023

Keywords:

Children's Rights, Right To Education, Social Inequalities.

ABSTRACT

Childhood is a developmental stage in that human beings become acquainted with life, the systems, and the communities surrounding them. At this stage, the way of children relate to the right to education, which is considered one of the starting points of human rights, both concerns them and the whole society. In this study, which aims to examine children's right to education in Turkey within a historical and conceptual framework, the historical process of the subject was analyzed together with both national and international dynamics. The study concluded that there were a significant number of regulations addressing children's right to education at the national and international level, but socioeconomic barriers to the exercise of rights tend to become permanent with deepening inequalities. When these inequalities reach a level that prevents children from exercising their right to education, beginning with a child's hunger, this could appear as a sociological impact that effects the near future.

* Bu çalışma yazarın “Çocukluk Olgusunun ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi” adlı makalesinde değindiği eğitim hakkına ilişkin bağımsız ve bütüncül bir çerçeve ortaya koyma ihtiyacından doğmuştur.

¹ Doç. Dr., Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Derneği Başkanı, hatatanir@gmail.com, ORCID: 0000 0002 0938 4245.

1. Giriş

İnsan yaşamının sağlıklı ve mutlu bir çocukluk dönemi ile başlaması evrensel insan haklarının başlangıç noktasını oluşturur. Bir çocuğun içine doğduğu sosyoekonomik koşullar, bu koşullar ile çevrenmiş olan aile ve toplum yapısı, bir ömür boyu yaşamını etkileyecek ve yön verecek belirleyicilerle yüklüdür. Léopold Senghor'un "insan hakları kahvaltıda başlar" cümlesiyle özetlediği gibi insanların haklarını kullanabilmesi de çocukluk dönemiyle başlayan bir süreçtir. Çocukların güne yeterli ve dengeli beslenerek, gelişimlerini destekleyecek sağlık ve barınma olanaklarına sahip olarak uyanabilmeleri, yaşadıkları toplumda insan haklarının hangi düzeyde erişilebilir olduğunu da yansıtan göstergelerdir. Bu haklar arasında eğitimin ise insan yaşamının hem bugününe hem de geleceğine yön veren belirleyici bir işlevi vardır. İngilizce eğitim kavramını karşılayan 'education' sözcüğünün Latince kökenleri olan 'educare' ve 'educere' sözcükleri eğitmek ve yol göstermek anlamları ile bu işleve işaret eder: "birinci çıkışa yönlendirmek" (Craft, 1984).

Eğitim her insanın hakkıdır ve bu hak tüm insanların eşit, özgür ve onurlu yaşamlar sürmesi ideali ile yaşam bulur. Eğitim hakkı; eşitsizliklerle, sosyoekonomik risklerle ve yoksunluklarla çevrenmiş bir çocuğun kendisini gerçekleştirebilmesi ve kaderini tayin edebilmesi için gerekli olanaklara erişiminde kilit rol oynar. Çocukların fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve kişilik gelişimleri açısından önem taşıyan okul öncesi dönemden itibaren eğitim hakkını etkili şekilde kullanabilmeleri devletlerin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi ile olanaklıdır.

Devletlerin çocukların eğitim hakkına yönelik izledikleri politikalar, sosyal yaşamda çocuğa verilen 'değer' ve çocukluk dönemine yüklenen 'işlev' ile bağlantılı olarak farklı dönemsel özellikler sergiler. Kısaca belirtmek gerekirse; ailelerin, kurumların ve bütün olarak toplumların sosyal yaşamda çocuğa verdiği değer, atfettiği önem ve öncelik güçlendikçe çocukların eğitime yönelik politikaların da kalıcılaşmaya ve kamusal alana taşınmaya başladığı görülür. Açılan eğitim kurumları ve yapılan mevzuat düzenlemeleri ile eğitim hakkının kurumsallaşması yönünde atılan adımlar eğitimin bir kamusal hizmete dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bugün ise eğitim hakkı, toplumsal yaşamın sosyolojik, ekonomik ve kültürel bir bileşeni olarak kabul edilmektedir.

Kuşkusuz toplumdan topluma farklılaşan bir seyir izleyen eğitim hakkının kurumsallaşmasında uluslararası gelişmeler de etkili olmuştur. Hak ve eşitlik arayışında insanlık tarihine yön veren ve dönüm noktası oluşturan bu gelişmeler arasında özellikle ulusal bağımsızlık mücadeleleri, iki dünya savaşı ve ardından Birleşmiş Milletlerin (BM) kuruluşu ile filizlenen evrensel insan hakları yaklaşımı öne çıkar. Çocukların hem ulusal hem uluslararası düzeyde eğitim hakkına sahip olmasında; yaşadıkları toplumlarda korunması, gözetilmesi ve gelişimleri her yönü ile desteklenmesi gereken bireyler olarak kabul görmelerinde hak temelli yaklaşımın belirleyici bir etkisi olduğu görülmektedir.

2. Çocuklar ve Hakları

Çocukların üstün yararını, duygularını, düşüncelerini, yaratıcılıklarını ve yapabilirliklerini esas alan bir dünyada çocuklar yetişkinlerin onları nasıl algılayıp tanımladığından bağımsız haklara ve özgürlüklere sahip bireylerdir. Tarih boyunca insanların yarına emanet ettiği en önemli değeri ve birikimi temsil eden çocuk, Tan'a göre (1989: 72); insanın kendi yok oluşunu yenme, yeniden yaşama, zamana karşı koyma yoludur. Çocuk her daim umudun taşıyıcısı ve insanın varlığını sürdürme yolundaki mücadelesinin simgesidir. Postman (1995: 8) ise çocuğu; özel bakım ve korunma biçimlerine ihtiyaç duyan, herhangi bir meslekî tecrübe ve yeteneğe henüz sahip bulunmayan insan olarak tanımlar. Hibbert'e göre (2004: 5) çocuğu tanımlamanın üç farklı yolu vardır. İlki; yaş aralığına ve bu yaş aralığında bulunanlara tanınan hukuki ehliyetlere göre (evlenmek, araba kullanmak, askerlik yapmak vb.) çocuğu tanımlamaktır. İkinci yol ise çocukları başkaları ile olan ilişkilere göre tanımlanmaktadır. Buna göre çocuklar ailelerinin ya da bakım verenlerin desteğine muhtaç oldukları sürece, başlı başına bir yetişkin gibi hareket edemezler ve çocukturlar. Son olarak çocuk, biyolojik olarak tanımlanabilir ve buna göre çocuk ergenlik çağından itibaren yetişkin olmaya başlar.

Derleme

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (BM, 1989). Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (EC, 1996) ile “Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” (EC, 2007) ise çocuğu on sekiz yaşın altındaki kişi olarak tanımlar. Benzer şekilde Çocuk Koruma Kanunu (Resmî Gazete, 15.07.2005) ile çocuk; “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır.

Bir insanın çocuk kabul edildiği yaşam evresinden yetişkinliğe doğru yol aldığı yıllara dek uzanan süreçte sahip olduğu haklar ise çocukluk evresini yetişkinlikten ayıran gereksinimlerle karakterizedir. Çocuk hakları, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi hakları tanımlayan evrensel bir kavramdır (Akyüz, 2000). Bu haklar, çocuğu kendi doğallığı içinde kabul etme, koruma ve üstün yararını gözetme amaçları temelinde şekillenen, sosyoekonomik güvenliğini sağlama esasına dayanan bir bağlam ihtiva eder.

Çocukluk döneminin özellikleri, gereksinimleri ve sorunları tarihsel olarak değişmektedir (Karataş, 2010: 52). Heywood (2003: 33) çocukluğu; insanın “doğa haline” en yakın olduğu dönem kabul ederken Rousseau’ya (2009: 39-171) göre çocukluk, “insanın maddi varlığından başka bir şey tanımadığı, ancak eşya ile olan ilişkilerine göre incelendiği çağdır.” Diğer yandan devlet ideolojileri genellikle çocukluğu kendine özgü bağımlılıklarıyla özel bir dönem olarak görüp okul çağı ile özdeşleştirirken, bazı toplumlarda ise beş-altı yaşını geçer geçmez yetişkin kabul edilen çocuklarla ve çocukluk algısıyla da karşılaşabilmektedir (Tan, 1993: 25). Çocukluk dönemine ilişkin toplumsal algının değişimi çocuk haklarının ve kapsamının zaman içerisinde farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Çocuk hakları alanında erken modern dönem boyunca yetişkinler dünyasında yer alsada marjinal bir figür gibi görülen, hatta minyatür yetişkinler kabul edilen çocukların zamanla hak sahibi bireyler olarak kabul edilmeye başlandığı görülür (Heywood, 2003).

Toplumsal yaşamda hakları ile birlikte varlık göstermeye başlayan çocukların, insan hakları kültürüne de yön verdiği ifade edilebilir. Her insanın doğuştan ve devredilemez haklara sahip olduğu bilinciyle yetişen her bir çocukla birlikte insan hakları anlayışının kökleri daha derinlere uzanmıştır. Çocuk hakları, istisnasız tüm çocukların haklarıdır. Bu haklar arasında özellikle eğitim hem çocuklar hem toplumlar hem de insan haklarının geleceği açısından güçlü bir işleve sahiptir. Bu işlevi görmek için tarihsel arka plana yakından bakılmasında yarar bulunmaktadır.

3. Çocukların Eğitim Hakkının Tarihsel Arka Planı

Eğitim insanlık tarihi kadar eski bir bilim olmakla birlikte bir kamu hizmeti olarak ilk defa 1789 Fransız devrimi ile birlikte, toplumda herkesin yararlanması gereken bir hak yaklaşımı ile öne çıkmıştır. Eski Yunan’da ise eğitim sınıfsal bir görünüm arz eder. Örneğin asillerin çocukları ile ilgilenen, onları gezdiren ve okula götüren kişiler kölelerdir ve bu kölelere ‘pedagog’ denmiştir (Aytaç, 2018). Asiller söylevde bulunmak, güzel konuşmak, sanat ve sporla ilgilenmek için gerekli zamanı tüm işlerini yapan kölelerin varlığı ile kazanmıştır. Asillerin çocukları için “hak” olarak görülen eğitim olanağının, halkın ve herkesin hakkına dönüşmesi hak ve özgürlük mücadelesinin bir ürünüdür.

Çocukların eğitimi konusunda Romalılar okul fikrini Eski Yunan’dan almış olmakla birlikte farklı bir çocukluk bilinci geliştirmişlerdir. Quitilian eğitim tartışmalarıyla ilgili bir pasajında, yetişkinleri asil Roma çocuklarının önünde arsız davranışlarda buldukları için eleştirirken, modern bir düşünceyle çocukların yetişkinlerin özellikle cinsel sınırlarından korunması gerektiğini vurgulamakla, sınırlı da olsa çocukluk dönemi açısından gözetilmesi gereken hassasiyete dair bir yaklaşım getirmektedir (Postman, 1995: 16-21).

Orta çağa gelindiğinde çocukluk dönemi; çocuğu yetişkinlerden ayıran özel ve doğal bir süreç olarak anlaşılmaktan yine uzak kalmıştır. Elkind’e göre (1987); orta çağda çocukların durumu ilk çağa kıyasla daha kötüdür ve çocuk imgesi serflik ideolojisiyle tutarlı olarak bir mal ya da köleden farksızdır (akt. Tan, 1993: 83). Antik çağdan on sekizinci yüzyıla dek çocukların eksik yetişkinler olarak

Derleme

görüldüğü Avrupa'da eğitim hakkının ihmal edildiği (Aytaç, 2018), yetersiz ve tamamen yetişkinlere bağımlı görüldükleri için çocukların yaşamlarının orta çağ dönemi yazarlarınca da önemsenmediği (Heywood 2003: 8) söylenebilir.

Orta çağı modern çağdan ayıran en çarpıcı farkın çocukluk dönemine dair ilgisizlik olduğunu belirten Ariés (1962) ise çocukluğu yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak ele alan çalışmaların yokluğuna dikkat çeker (akt. Tan, 1993: 76-78). Çocuğun bebeklik dönemi sona erer ermez yetişkin dünyasına ait bir varlık olarak algılandığını ileri süren Ariés'in (1962) aksine Pollack (1983) ve Hanawalt (1993) ise orta çağda çocuklarla ebeveynleri arasında karşılıklı ve sıcak bir ilişkinin varlığına işaret eder. DeMauss'a göre (1985) ise tarihte ne denli geriye gidersek çocuk bakım ve eğitiminin o kadar gerilediği, çocuk öldürme, terk, dövme, işkence ve cinsel istismar örneklerinin arttığı görülür (akt. Tan, 1993: 83).

Toplumun ve çağın normlarına göre çocukluk olgusuna yüklenen anlam ve işlevlerin değiştiği; Avrupa'da özellikle antik ve orta çağda çocukların korunup gözetilmesi gereken bir gelişim evresinde kabul edilmekten uzak kaldıkları söylenebilir. Nitekim Hıristiyanlık inancında ilk günahla ilişkilendirilmeleri nedeniyle çocukların yoksunluklarla çevrili yaşamlar sürdürdüğüne, fiziksel ve mental yetersizlikler yaşadıklarına işaret edenler de bulunmaktadır (Jütte, 2011). Örneğin İnal (2007: 21) olumsuz çocuk imgesini ilk günah temelinde meşrulaştıran kiliselerin çocukların lekeli, günahkâr kabul edilerek hor görülmesi üzerindeki etkisine dikkat çeker.

Osmanlı Devleti'nde ise doğumundan yürümeye başladığı süreye kadar geçen ve ilk çocukluk devri olarak kabul edilen dönemde çocuk babanın denetim ve velayeti altında iken anne çocuğun beslenmesi ve eğitimiyle ilgilidir (İmamoğlu, 2016: 581). Osmanlı aile yaşamında, çocuğun beslenmesi için sütannelik uygulamalarına rastlanır. Osmanlı hukuk sistemi içerisinde önemli bir yer edinmiş olan korunmaya muhtaç çocuklar ise bakımlarının yanı sıra eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan vakıflar aracılığı ile gözetilmiştir (Uluğtekin, 2001: 8).

On altıncı yüzyılda ise artık çocuk, gelişimi için eyleme geçilmesi gereken bir birey iken çocukluk dönemi ise okuma yazma öğrenimi ve okula gitme süreciyle ilişkilendirilmeye başlamıştır. Yetişkinliğin kazanılması gereken bir sosyal statü haline gelmesi okumayı öğrenmeyi, bunun için eğitime devam edilmesini ve belirli bir zaman ayrılmasını gerektirmiştir. Okur-yazarlığın yüksek ve sürekli bir değer gördüğü yerlerde okullar inşa edilmiş ve bununla birlikte çocukluk anlayışı hızla değişmiştir (Postman, 1995: 44-56). Bu gelişmeler çocukların sosyal statüsünde bir dönüm noktası oluşturmuş ve okul öğretimi çocukluğun özel doğasıyla özdeşleştirilmiştir. Çocuklar yaş grupları çerçevesinde eğitim kurumları ile ilişkilendirilmeye başlamış ve böylece çocukluk ilk kez önemi giderek artan ve gelişime daima açık bir dönem olarak ortaya çıkmıştır.

Çocukluğun özel bir dönem olarak ortaya çıkışında; Rönesans'la birlikte yaşanan kültürel ve düşünsel değişimin yanı sıra ekonominin tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın gelişmesi, aile yapısının ve işlevinin değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, boş zamanların artması, ebeveyn ve çocuk ilişkisinde duygusal bağın daha çok önem kazanması etkili olmuştur. Çocuklara özgü ve çocukluk dönemi odağında gelişen yaklaşım farklılığı ile artık çocuklar eğitimsizliğin, göçlerin, sanayileşmenin, şehirleşmenin olumsuz etkilerinden korunması gereken bir yaş grubu olarak kabul edilmeye başlamıştır. Eğitimleri, sağlık ve refahları ile ilgili alınan önlemler birbirini izlemiş ve yirminci yüzyıla gelindiğinde çocuk; toplumun geleceğini temsil eden bir potansiyel kabul edilmiştir. Bu yüzyıl aynı zamanda, filozofların, eğitimcilerin, psikologların ve hukukçuların çocukları incelemeleri, onların gelişimleri ve hakları konusunda fikirleri ileri sürmeleri dolayısıyla "çocuk yüzyılı" olarak da adlandırılmıştır (Akyüz, 2000: 61).

Yirminci yüzyılda çocukluk paradigması, çocukların yetişkinlerden farklı, özel ve öncelikli bir yaş grubu olduğu anlayışına evrilir. Biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak yetişkinlikten farklı gereksinim ve beklentilere sahip olduğu anlaşılan çocukluk evresi, bu yüzyılda, çocukların sadece çocuk oldukları için değerli olduğu gerçeği ile yeni bir boyuta taşınır. Artık çocuklar, evrensel hukuk ve sosyal devlet güvencesi altında insan haklarının özneli olarak toplumsal yaşamda yer almaya başlar. Çocuk

haklarının uluslararası hukuk güvencesi altına alınmaya başlaması ile eğitim de evrensel bir insan hakkı olarak kabul edilir.

3.1. Çocukların Eğitim Hakkının Uluslararası Dayanakları

İnsanın kendi kendisini yetiştirmesinin, yani eğitimin, birbirine bağlı iki basamağı vardır: İlki çocuğun içinde yetiştiği, insan başarılarının basamağıdır ki çocuk bu başarılarla form kazanır, yetiştirilir ve eğitilir. İkinci basamak ise yetişkinler ve onların kurumları tarafından bir amaca yöneltme basamağıdır (Kaynardağ, 1997: 56). Bu iki basamağın aşılması tarihsel olarak çocukları çevreleyen barış ve güven ortamı ile yakından ilgili olagelmıştır ki toplumlar kendi gelecekleri için gerekli hukuki ve kurumsal iradeyi ortaya koyabilsinler. Söz konusu irade ise iki dünya savaşının geride bırakılıp dünya barışının insanlık ailesi için vazgeçilmez öneminin kavranması ile ortaya çıkabilmiştir.

İkinci dünya savaşının çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisi karşısında Avrupa başta olmak üzere birçok ülkenin çocuklar konusunda daha hassas hareket etmeye başladığı ifade edilmektedir (Hamon, 2006; Gander ve Gardiner, 2010). Bilimsel alandaki ilerlemeler, insan hakları konusunda yapılan çalışmalar ve gelişimsel bakış açısının ortaya çıkmasıyla çocuğa ait tüm tanım ve kavramlar değişmiştir (Gander ve Gardiner, 2010: 33). Bu değişim; çocukluk dönemine ilişkin algının, çocuğun gelişimsel özelliklerini dikkate alan ve çocuk odağında yeniden tanımlanan kamusal politikalar ile genişlemesine olanak sağlamıştır. Ebeveynler dâhil yetişkinlerin ve devletlerin, geçmişte var olan; çocuğun mülkiyetine sahip oldukları yönündeki algı, çocuğun da birey olduğu yönündeki kabul ile birlikte dönüşmeye başlamıştır (Savaşçı, 2013: 39-40). Çocuğun statüsünün uluslararası hukuk tarafından tanınması çocukları koruma, bakım ve eğitim gereksinimlerini karşılama yükümlülüğünü hukuki bir boyuta taşırken, toplumlar da bu edimin ifasına dönük normlar belirleyerek ve kurumlar ihdas ederek çocuklar için sorumluluk almaya başlamıştır.

Milletler Cemiyeti'nin 1919 yılında kurulması ve Cemiyet Genel Kurulunca 26 Eylül 1924'de "Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi" nin kabulü ile çocuk hakları uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarının uluslararası bağlamda ilk kez temel alındığı bu bildiriye Türkiye de benimsemiş ve 1931 yılında bizzat M. Kemal Atatürk tarafından imzalanmıştır. Diğer yandan Türkiye'nin de katılımı ile Balkan ülkelerindeki çocuk koruma kuruluşlarının iş birliğinde 5-9 Nisan 1936 tarihleri arasında Birinci Balkan Kongresi, 1-7 Ekim 1938'de ise İkinci Balkan Kongresi toplanmış ve bu kongrelerde çocukların korunması, tıbbi koruma ve iş yaşı konularında çalışmalar yapılmıştır (Tiryakioğlu, 1991:3).

İlk Cenevre Bildirisi'nin ikinci dünya savaşı nedeniyle yaşama geçirilememesi üzerine 1948 yılında; "Bütün milletlere mensup erkek ve kadınların insanlığın yapısındaki en mükemmel şeyleri çocuğa vermesi gerektiği düşüncesi ile", "İkinci Çocuk Hakları Bildirisi" yayınlanmıştır. Bu Bildiride çocukların ırk, milliyet, din gibi hiçbir fark ve ayırım gözetilmeden tüm insan haklarına sahip olmaları, sağlık, eğitim, toplumsal güvenlik yoluyla sosyal refahlarının sağlanması ve emek sömürsüne karşı korunmalarına dair kararlar alınmıştır. Yine 1948 yılında kabul edilen ancak taraf devletler açısından hukuki bir bağlayıcılık arz etmeyen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile eğitimin insan kişiliğinin tam gelişimi ve insan haklarıyla özgürlüklerine saygının güçlendirilmesi temelinde herkesin sahip olduğu bir hak olduğu hüküm altına alınmıştır (m. 26).

BM Genel Kurulu 20 Kasım 1959 tarihinde ise "Çocuk Hakları Bildirisi"ni kabul etmiştir. On maddeden oluşan bu bildirinin önsözünde çocukların özel gözetim ve bakıma gereksinimleri olduğu, insanlığın çocuğa verebileceğinin en iyisini vermesi gerektiği ve mutlu çocukluk hususlarına değinilmiştir (BM, 1959). BM Genel Kurulu 1966 yılında ise taraf devletler açısından hukuken bağlayıcı iki ayrı sözleşme düzenlemesine giderek eğitim hakkının gereğinin ifasını hukuksal bir yükümlülük olarak tanımlamıştır. "Medeni ve Siyasi Haklar İlişkin Uluslararası Sözleşmesi" ve "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi" ile tüm çocuklara ayırım gözetmeden eşit haklar tanıyan hükümler kabul edilmiştir (BM, 1966). Diğer yandan BM'nin bir uzmanlık kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization: ILO) tarafından bir kişinin sağlığı, güvenliği veya ahlakı açısından tehlikeli olabilecek işleri üstlenmek için asgari yaşı 18 olarak belirleyen

Derleme

138 Sayılı Sözleşme 6 Haziran 1973 tarihinde kabul edilmiştir (ILO, 1973). Sonraki yıl ise “Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışmalarda Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildiri” (BM, 1974) ile olağanüstü koşullarda çocukların üstün yararını gözeten yeni bir düzenlemeye daha imza atılmıştır.

BM tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen “Çocuk Hakları Sözleşmesi” ise çocuk haklarının ulusal ve uluslararası düzeyde kabul görmesi açısından bir milat oluşturur (BM, 1989). Toplumsal yaşamda çocukların sosyal, ekonomik, politik, sivil ve kültürel aktörler olarak rollerini tanıyan bu önemli sözleşme, insan haklarının gelişimi açısından da bir dönüm noktasıdır. Sözleşme, çocukların cinsel istismar ve sömürüden korunmasının BM bünyesinde ele alındığı, en kapsamlı ve hukuki bağlayıcılığa haiz ilk uluslararası belgedir (Savaşçı, 2013: 41).

Diğer yandan çocukların eğitim hakkına eşit erişimi önündeki engeller de uluslararası sözleşmelerin konusu hâline gelmeye başlar. Kız çocuklarının tarihsel olarak ihlal edilen eğitim haklarının korunması açısından önem taşıyan ve BM’nin 19 Aralık 1979 tarihinde kabul ettiği “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” ile eğitim hakkının toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde kullanılabilmesi amaçlanır. Engelli çocukların eğitim hakkına eşit erişimi ve bu amaçla makul düzenleme yapılması noktasında “BM Engelli Hakları Sözleşmesi” (m. 7) önemli bir adım oluşturur. Çocukları hem suça karşı hem de ceza adalet sistemi içinde koruyabilme amacına yönelik atılan adımlarda da eğitim hakkı düzenlenir. BM Genel Kurulunca 1985 yılında kabul edilen Çocuk BM Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Asgari Standartlar (Beijing Kuralları), 1990 yılında kabul edilen Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları (Havana Kuralları) ve Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri) kapsamında muhtelif maddeler ile çocukların eğitim hakkını kullanabilmesine yönelik esaslara yer verilir (BM, 1985, 1990). Mülteci çocukların eğitim hakkı açısından ise “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme” (m. 4, 22, 24) temel eğitimde taraf devletlerin vatandaşları ile mülteciler arasında ayırım gözetmemesine yönelik maddeler içerir. Son olarak; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 1. Protokolü (m. 2, 5) ve Avrupa Sosyal Şartı (m. 7, 10, 15,17 vd.) ile de eğitim hakkını güvence altına almaya ve eşit erişimi sağlamaya yönelik düzenlemelere gidildiğini belirtmekte yarar görülmektedir.

Kısaca özetlenmeye çalışıldığı üzere uluslararası insan hakları hukukunda sağlam bir temele sahip bulunan eğitim hakkı kuşkusuz tüm hak sahiplerine devletlerinden bu haklara saygı gösterilmesini, korunmasını ve gerçekleştirilmesini talep etme hakkı da tanır. Bu bağlamda Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine ilişkin 13 Sayılı Genel Yorumdan hareketle devletlerin yükümlülüklerini elverişlilik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirlik olarak sıralamak mümkündür.

4. Türkiye’de Çocukların Eğitim Hakkı

Türk eğitim sisteminin genel amaçları üç ana başlık altında toplanabilir. Bu amaçlar: iyi bir yurttaş yetiştirmek, her yönüyle gelişmiş bireyler yetiştirmek ve bireyleri kendilerine uygun bir meslek sahibi yapmaktır (Binbir ve Arastaman, 2021: 5069). Diğer yandan Osmanlı döneminde çocukların eğitimi ve yetiştirilmeleri, on dokuzuncu yüzyıla dek devletin ilgilendiği ve politika geliştirdiği bir mesele olmamıştır (Araz, 2013: 100). Okay (1999) Tanzimat öncesi Osmanlı toplumunda çocukların küçük yetişkinler olarak görüldüğünü belirtir. Öztan (2009) ise çocukların Osmanlı toplumsal yaşamında müstakil bir konumları olmadığını söyler (akt. Araz, 2013:19-20). Diğer yandan 1847’den 1854’e dek İstanbul’da bulunan Fransız gezgin Jean-Henri Abdolonyme ise “La turquie actuelle” (1855: 28) adlı eserinde “Çocuklarını bundan daha fazla sevgi, özen ve şefkat içinde yaşatan bir memleket bilmiyorum.” tespitini bu sevgiyi “şaşırtıcı bir şekilde annelerden çok babalarda” gözlemiş olduğunu belirterek açıklar.

Araz (2013) İstanbul ve Batı Anadolu mahkeme kayıtlarına referansla kaleme aldığı “16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına: Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak” adlı kitabında Osmanlı dönemi tarihçilerinin sadece çocukları değil onlarla ilişkili olan aileleri ve toplumsal alanı genellikle görmezden geldiği, çocukluk tarihine gösterilen ilginin son derece zayıf olduğu tespitlerinde bulunur. Eğitimsizliğin, yoksulluğun, çocuk emeğinin, kız ya da erkek çocuk olmanın, çocuk yaşta yapılan

Derleme

evliliklerin toplumsal yapı ve yaşam üzerinde sosyal, politik ve ekonomik yansımalarını çocuklar temelinde anlatan Araz (2013); Osmanlıda çocukluğun sınırlarını fiziksel ve cinsel gelişimlerinin çizdiğini; bu sınırların ise Mecelle'ye göre kızlar için 9, erkekler için 12 yaş olarak kabul edildiğini belirtir.

Tanzimat öncesine dair Türkiye'de çocukların eğitim hakkına ilişkin çalışmalar sınırlıdır. Tanzimat dönemi ile birlikte çocuğu yalnızca ailenin ve ailevi ilişkilerin bir parçası olarak gören anlayış terk edilmeye başlamış ve çocuklar ilk kez devlet politikasının bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Modernleşme yönünde yeni bir devlet inşası sürecine girilen bu dönemde özellikle savaşlar nedeniyle yetim kalan, kimsesiz olan çocuk nüfusun artması ile derinleşen sorunların çözümü için hem çocukların yetiştirilip meslek sahibi olmaları hem de kurulan yeni fabrikaların çalışan gereksiniminin karşılanması amacıyla bazı adımlar atılmıştır. Osmanlı'da ilk kurumsal girişim olan 'İslahane', diğer adı ile Sanayi Mektebi'nin açılışı Mithat Paşa'nın öncülüğünde gerçekleşmiş ve bu adım günümüz yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları ve çocuk islahahlerine dek uzanmıştır (Akyüz, 2000:437-438).

Çocukları korumaya yönelik atılan bu adımları 1917 yılında iki önemli gelişme izlemiştir. İlk İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kuruluşu iken ikincisi ise Firüz Ağa'da ilk çocuk misafirhanesinin açılışıdır. Özellikle Atatürk'ün yakın ilgisi ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak varlığını sürdüren ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun temellerini oluşturan Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocukla ilgili ve kökleri Cumhuriyet öncesine giden en önemli kurumların başında gelmektedir (Karataş vd., 2004:17).

İlerleyen süreçte çocuk hakları konusunda uluslararası adımlara yenilerinin eklendiği görülür. 26 Haziran 1963 günü BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) Türkiye Milli Komisyonu 7'nci Genel Kurulunda kabul edilen Türk Çocuk Hakları Bildirisi'nde, 1961 Anayasası'nın 10,14, 35, 41, 43, 45, 48, 49 ve 50. maddeleri ile 1923 Cenevre, 1948 Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği ve 20 Ekim 1959 BM Çocuk Hakları Bildirilerinin ışığı altında Türk çocuğunun hakları saptanmış ve kamuoyuna sunulması kararlaştırılmıştır. Kabul edilen maddeler arasında eğitim hakkı öne çıkmakta ve şu şekilde sıralanmaktadır:

1. *İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmî, özel, her kurum, her yetişkin yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, elindeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlüdür. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılması en başta ve en önce gelir.*

2. *On altı yaşından önce hiçbir çocuk resmî öğreniminden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir suretle istismar edilemez.*

3. *Her ana-baba kendi çocuğunun iyi bakımını, bilgili, becerikli ve iyi ahlâklı yetişmesini; 7-16 yaşları arasında orta dereceli öğrenime devam etmiyorsa teknik ve tarımsal bilgi ve becerileri kazandıran işliklere, derslere ve kurslara devam edip, çalışıp olgunlaşmasını, zamanını değerlendirmesini sağlamakla görevlidir. Ana-babanın yetmediği hallerde bu ödev, çocuğun birinci derecede yakın akrabasına ve ilgili devlet kurumlarına düşer.*

4. *İlköğrenimden sonra orta dereceli okullara veya meslek okullarına, işliklere, sanatlara devam edemeyen çocuklar için teknik veya tarımsal bilgi ve beceri veren işliklerin, pratik derslerin ve kursların açılması, gerekli eşya, araç ve gereçlerin zamanında sağlanması ve çocukların bunlardan yeteri kadar faydalanmalarının temini idare amirlerinin, belediye başkanlarının, muhtarların ve millî eğitim idarelerinin ödevidir.*

5. *Arızalı ve intibaksız çocukların tedavileri, sıkıntı içindeki çocukların kurtarılmaları, bunların durumlarına uygun bir meslek için kendi hayatlarını kazanacak derecede başarılı ve kudretli yetiştirilmeleri ve durumlarına uygun işlere yerleştirilmeleri ana-baba ile beraber devletin, bu amaçla kurulmuş kurumların ödevidir. Bu kurumlar tez elden, yeteri kadar artırılmalıdır. Üstün kabiliyetli çocuklar devletçe ve ailelerinin de yardımı ile geniş yetiştirme vasıta ve imkânlarına kavuşturulurlar.*

Derleme

6. *Mevzuatta bulunan, çocukla ve onun korunmasıyla ilgili kanunlar ve maddeler, ilgili daire, kurum ve makamlarca tez elden önemle uygulanmalı, izlenmeli ve tamamlayıcı kanunlar tez elden hazırlanmalıdır* (R. İnan, 1979:103).

“Türk milli eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeleri, eğitim sisteminin genel yapısını, öğretmenlik mesleğini, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluklarını” bir sistem bütünlüğü içinde düzenlemek üzere Millî Eğitim Temel Kanunu yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 14 Haziran 1973). Anılan Kanun ile eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açık olduğu ve eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmayacağı hüküm altına alınmıştır (m. 4). Yaklaşık dokuz yıl kadar sonra ise 1982 Anayasası eğitim hakkını, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler kapsamı içerisinde düzenlenmiş ve sosyal devlet vurgusu yapılmıştır (m.2). Anayasanın 90’ıncı maddesi ise eğitim hakkına ilişkin uluslararası sözleşmelerin kabul edilmesi ile devlete ilgili hükümlere uyma ve gereğini ifa sorumluluğu yüklemektedir.

2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu (Resmî Gazete, 15.07.2005), doğrudan eğitim hakkını düzenlememekle birlikte, korunma ihtiyacı olan ya da suça sürüklenen çocukların haklarını güvence altına almaya ilişkin hükümler arasında eğitim hususuna; gerek çocuklar hakkında karar verecek meslek mensupları gerekse çocukları koruyucu ve destekleyici tedbirler özelinde yer vermiştir. Takip eden süreçte çocuk adalet sistemi ile çocuk polisinin, çocuk mahkemelerinin, denetimli serbestlik biriminin kurulması sağlanarak çocukların yüksek yararının ve adalet haklarının korunmasına yönelik kurumsal adımlar da atılmıştır. Bu adımların “aile, okul ve toplum, medya, sosyal politikalar, yasama ve adalet sistemi de dâhil olmak üzere neredeyse tüm sosyal alanlarda” (BM, 1990) bütüncül bir yaklaşımla atılacak daha güçlü adımlarla tamamlanması gerekmektedir. Bu adımlar arasında eğitim hâlen önem ve önceliğini korumaktadır. Zira çocukların özgürlüğünden mahrum kalmaması; “suç” olgusunun ne faili ne de mağduru olmaması açısından eğitim belirleyici bir işleve sahiptir. Türkiye’de olduğu gibi dünyada da insanların yaşamları üzerinde söz sahibi olabilmeleri, sosyal ve ekonomik haklarını kullanabilmeleri, bilgiye erişebilmeleri ve düşüncelerini ifade edebilmeleri, kısaca sahip oldukları haklarla toplumsal yaşamda varlık gösterebilmeleri temel düzeyde de olsa eğitime ne ölçüde erişebildikleri ile yakından ilişkilidir.

5. Çocukların Eğitim Hakkını Kullanmalarının Önündeki Sosyoekonomik Engeller

Çocukların eğitim hakkının sürdürülebilir ve adil bir gelecek perspektifi ile korunması açısından özellikle 18. yüzyıldan itibaren çocuklar toplumun savunmasız ve özel kesimi olarak kabul edilmelerine rağmen 20. yüzyılda dahi çocukların taleplerini dikkate alan bir çocuk hakları süreci başlatılmamıştır (Karataş, 1992; Özdek, 1993; Çelen, 1995). Tekrara düşmemek adına, gelinen nokta itibarıyla diyebiliriz ki; çocukluk döneminin çocuğun üstün yararı ilkesi çerçevesinde en sağlıklı şekilde yaşanması, her türlü ihmal ve istismardan sakınılıp iyi olma hâlinin ve öz yeterliliğinin desteklenmesi açısından eğitim hakkı da kamusal politikaların odağını ve önceliğini oluşturur hâle gelememiştir.

Hâlen yaklaşık bir milyar insan 21. yüzyıla bir kitabı okuyamayacak ya da imzasını atamayacak durumda girmiştir (Benedek, 2014:267). Oysa, Nelson Mandela’nın ifade ettiği gibi “*eğitim dünyayı değiştirmek için kullanabilecek en etkili silahtır*”. Okuma yazma bilmemenin, kalkınamamanın ve her türlü şiddetin yoksullukla olan neden-sonuç ilişkisi göz önüne alınırsa, eğitimsizliğin daha eşit ve daha adil bir dünya inşa edemememizin temel nedenlerinden biri olduğu rahatlıkla görülebilir.

Eğitim tarihte olduğu gibi bugün de sınıfsal bir olgudur. İnsanların piyasa koşullarında rekabet etmesine dayanan ekonomik sistemlerde karşılaştıkları eğitsizliği dengelemek bir yana kimi zaman izledikleri vergi/gelir uygulamaları ile daha da derinleştiren politika yapıcılar, eğitim gibi temel kamu hizmetlerine erişimde fırsat eşitliğini olanaksız kılmaktadır. Oysa sosyal devlet anlayışının gelişmesi insanlık tarihi açısından uzun ve zorlu bir mücadeleyi gerektirmiştir. Bugün de çocukların eğitim hakkı açısından engel oluşturan sosyoekonomik sorunların anlaşılması açısından bu mücadelenin yakın tarihine kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

Derleme

Burjuvazi, gelişen kapitalist ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak siyasi ve hukuki yapının kurulabilmesi için bir yandan iktidar diğer yandan ise bir özgürlük mücadelesi yürütmüştür (Uygun, 2000: 22). Kişi özgürlüklerini ve siyasal katılım haklarını içeren bu haklar, yaşam hakkı, kişi güvenliği ve dokunulmazlığı, düşünce ve inanç özgürlüğü, yasal eşitlik, siyasal ve mülkiyet haklarını kapsamış (Kapani, 1993: 30-31) ve on yedinci yüzyıldan itibaren doğal hukuk anlayışına dayalı olarak gelişen ve toplum sözleşmesi yaklaşımı ile desteklenen insan hakları kültürü çocuğa bakışı da biçimlendirmiştir. İlk günah öğretisi reddedilerek çocuk masumlaştırılmış ve çocukluk, insanın doğa hâline en yakın olduğu dönem olarak kabul edilmiştir (Bumin, 1983: 20; Heywood, 2003: 33). Ekonomik yapının dönüşmesiyle üreticilik işlevini yitiren ve evde aileleri için önemli varlıklar hâline gelen çocuklar (Poster, 1989: 200-201); “herkesin doğum, yaşam ve ebeveyn eğilimlerine bakılmaksızın bakım görme ve rahat etme hakkı vardır” (Senett, 2002:134) düşüncesinin gelişimi ile ihmal ve istismara karşı korunması gereken hak sahibi bireyler olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Yeni ekonomik ve toplumsal yapının yurttaşlara duyduğu gereksinim nedeniyle çocuklar gelecek için birer potansiyel olarak görülmeye başlanmıştır (Spring, 1997:29).

Öte yandan çocuklar lehine gelişen hak ve özgürlük anlayışı her kesimi değil; yalnızca belirli kesimleri çevreleyen fırsatları yapılandırmıştır. Zamanla derinleşen eşitsizlikler ve toplumsal sefalet karşısında çocukları maden ocaklarında ya da atölyelerde ölen, sakat kalan, hastalanan işçi sınıfının mücadelesi doğmuştur. Bu mücadelenin özünü herkes için insanca yaşam ve çalışma talepleri oluşturmuştur. İşçi hareketlerinin etkisiyle insan hakları anlayışı daha toplumsal bir düzleme evrilirken çocukların eğitim hakkını da gözetilen ilk sosyopolitik adım 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kanton'unda yapılan düzenlemeyle olmuştur. Anılan düzenleme çocukların zorunlu öğrenimlerinden önce tekstil atölyelerinde çalıştırılmalarını yasaklarken, 13-14 yaşlarındaki çocukların ancak ebeveynleri ve komşuları yanında, dinsel otoritenin denetimi altında çalıştırılmalarını öngörmüştür (Karataş, 1993: 89).

Diğer yandan sosyal, ekonomik, kültürel haklar ile insan hakları kategorilerine yenileri eklenmiş ve sanayileşme, sosyalist düşünce ve demokratikleşmeyle gelişen ekonomik, siyasal ve düşünsel dönüşüm “sosyal haklar” ve “sosyal devlet” kavramlarının doğuşuna zemin oluşturmuştur (Koray, 2000). Çalışma, adil ücret, sosyal güvenlik, sendika ve grev, sağlık ve eğitim haklarını içeren bu haklar 20. yüzyıl yasalarına, anayasalarına ve hatta uluslararası belgelere giren temel haklardır (Göze, 2000: 375-388). Sanayi devrimiyle birlikte ekonomik örgütlenmelerin hane dışına taşması, ailenin ekonomik refahı sağlama ve koruyuculuk işlevini yitirmeye başlamasını beraberinde getirmiştir (Doğan, 2000: 80). Çocukluk da iki farklı sınıfsal boyut kazanmıştır; bir yanda çocuklar istihdam edilen işgücü haline gelirken öte yanda çocukların emeklerinden yararlanmak “kutsal bir şeye dokunarak saygısızlık etmek” olarak değerlendirilmiştir (Heywood, 2003: 37).

İşçi çocuklarının tüm aile bireyleri gibi çalışmak zorunda kalmaları, çalışma yaşamına ilk devlet müdahalelerinin çocuk ve kadın işçilere odaklanmasında etkili olmuştur. Çalışma ilişkilerinin sosyal ve ekonomik sorunlara neden olan bir hak ihlalleri düzenine dönüşmesi, sosyal hak ve sorumluluk anlayışının gelişim sürecini tetiklemiştir. Topluma karşı sorumlu bir devlet anlayışı gelişmiştir. İnsanların bireysel ve toplumsal sorumluluklarını devletle birlikte yüklenmesi olarak da beliren bu anlayışla çocuklar sadece devletin değil toplumun çocukları olarak da görülmeye başlamıştır. Çocukların eğitim haklarını kullanmalarının önündeki en önemli engellerden biri olan çocuk işçiliği de artık mücadele edilmesi gereken toplumsal bir sorun kabul edilmeye başlamıştır.

ILO, çocukların sağlığına, güvenliğine veya ahlaki değerlerine zarar vermesi muhtemel her türlü işin derhal yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını talep eden “Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleri Sözleşmesi'ni” kabul etmiştir (ILO, 1999). Ancak hâlen pek çok çocuk az gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinde ucuz işgücü olarak görülmekte ve emek istismarına maruz kalmaktadır. Bu alanda çok uluslu şirketlerin oynadığı rol de dikkat çekmekte ve zaman zaman bu şirketlerin çocuk emeğine dayalı olarak piyasaya sürdüğü ürünler boykot edilmektedir. Bununla birlikte; “çocukları; çocukluklarından, potansiyellerinden ve saygınlıklarından mahrum eden, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren bir çalışma” olan çocuk işçiliği onların fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde olumsuz etkiler doğurmaya devam etmektedir (Abdalla vd., 2019).

Derleme

Çocukları, kendilerinin belirlemediği ancak doğrudan yıkıcı etkilerine maruz kaldıkları sosyoekonomik eşitsizliklerden korumak için en etkili araç olan eğitim hakkını temel alan düzenlemeler ve politikalar ise hâlen yetersizdir. Bu yetersizliğin birer göstergesi olarak çocukların suça sürüklenmesi, küçük yaşta evlenmek, sokaklarda yaşamak ya da çalışmak zorunda kalması, okul öncesi eğitim olanaklarından mahrum kalması sıralanabilir. Özellikle okul öncesi eğitim çocukların hem akademik başarıları hem de zihinsel ve ruhsal gelişimleri açısından belirleyici bir öneme haiz olmasına rağmen yeterince yaygınlaştırılabilmemiş değildir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2021/2022 örgün eğitim verileri 3-5 yaş aralığında okul öncesi eğitimdeki net okullaşma oranını Türkiye genelinde yüzde 44,05 olarak ortaya koymaktadır (MEB, 2022:28). Diğer yandan maddi yoksunluk² içindeki çocuk oranının 2020 yılı itibarıyla yüzde 33,7 seviyesinde olması çocukları eğitim başta olmak üzere temel haklarından mahrum bırakan yoksunlukların geldiği noktayı da işaret etmektedir (TÜİK, 2021:136). Nitekim Aralık 2021'de toplanan 20. Millî Eğitim Şurası'nda "okullarda ücretsiz öğle yemeği veya beslenme desteği sağlanması" yönünde bir tavsiye kararı almış ve bu kararın bir gereği olarak Millî Eğitim Bakanlığı 2022/2023 eğitim öğretim döneminin ikinci yarısından itibaren 5 milyon öğrenci için kademeli olarak hayata geçirecekleri ücretsiz yemek uygulamasına ilişkin hazırlıkları tamamladıklarını açıklamıştır (MEB, 2023).

Kuşkusuz çocukların eğitim hakkını kullanabilmelerinin önündeki engeller değindiğimiz başlıklarla sınırlı değil. Yaşadığımız COVID-19 pandemisi nedeniyle ekranlara taşınan derslere girebilmenin önünde derin dijital eşitsizliklerin olduğu gerçeği ile yeni tanıştık. Maalesef 6 Şubat 2023 günü yaşadığımız depremler yalnızca eğitimi değil tüm toplumsal yaşamımızı derinden sarsan etkiler bıraktı. Özellikle üniversite eğitiminin çevrimiçi yürütülmesi yönünde alınan Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı kararı hâlihazırda pandemi nedeniyle eğitim hakkı ihlal edilen öğrencileri yüz yüze eğitim olanağından yine uzaklaştırdı. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çocukların eğitim haklarını etkin bir şekilde kullanabilmelerinde gelir düzeyinin yanı sıra cinsiyet, engellilik, göçmenlik, dil ve etnik köken gibi unsurların etkisi de sürüyor. Eğitim hakkına erişimde aşılamayan her engel ise esasen sosyal ve iyi olma hâli örselenen çocuğun okul başarısı, okula aidiyet hissi, özgüveni, kariyer beklentileri ve eğitimde geçirdiği süre açısından onu daha geriye taşıyarak sosyoekonomik eşitsizliklerin olumsuz etkilerini daha yoğun yaşamasına neden oluyor. Bu etkiler yalnızca çocukların değil bir toplumun yaşam standartlarını bugünden geleceğe belirlemeye ve çevrelemeye devam ediyor.

6. Sonuç

*“Eğitim çocuğu sevmekle başlar.”
Mustafa Kemal Atatürk*

Gerek sahip oldukları haklar gerekse yaşam koşulları itibarıyla yeryüzündeki tüm çocuklar için eğitimde eşit olanaklar barındıran bir dünya inşa edebilmiş değiliz. İnsan haklarının tam anlamıyla gerçekleştirilmesinin de temel aracı olan eğitim hakkına tam erişim için hiçbir çocuğun adaletsizlikler ve toplumsal eşitsizliklerle örülü bir çevrede yaşamak, küçük bedeninde ve tertemiz zihninde böylesi bir çevreden izler taşımak zorunda kalmaması gerekir, ki bu ideale ulaşma noktasında çocuklara sahip oldukları hakları teslim eden ve yaşanabilir kılan bir dünyadan ne yazık ki uzağız.

Çevresel kirlilik, küresel ısınma, yoksulluk, açlık, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin derinleşmesi gibi sorunlar çocukların bugünlerini ve geleceklerini tehdit etmeye devam ediyor. Bütün bu tehditlerin üstesinden gelebilmek; çocuklara daha adil ve yaşanabilir bir dünya mirası bırakabilmek insanlık ailesine yüzyıllardır yol gösteren hak ve özgürlük anlayışı ile mümkündür. Nitekim çocuk hakları mücadelesi de dünya barışını ve kardeşliği esas alan kolektif bir ruhtan beslenir. Bu ruhun bir yansıması olarak; sosyal gelişme, kalkınma, doğal kaynaklardan yararlanma, barış, sağlıklı ve dengeli bir çevrede

² Ciddi maddi yoksunluk, şu dokuz maddenin en az dördünün karşılanamaması hâli olarak tanımlanmaktadır: (1) Çamaşır makinesi, (2) Renkli televizyon, (3) Telefon, (4) Otomobil, (5) Beklenmedik harcamalar, (6) Evden uzakta bir haftalık tatil, (7) Kira, konut kredisi, borç ödemeleri, (8) İki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek, (9) Evin ısınma ihtiyaçları.

Derleme

yaşama ve direnme hakkı gibi bütün insanlığı ve elbette çocukların geleceğini ilgilendiren dayanışma hakları doğmuştur.

İnsan hakları bir bütündür. Bugün çocukların eğitim hakkını en iyi şekilde kullanabilmeleri için silahsızlandırılmış bir dünyada, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama haklarına erişmeleri, ekonomik ve sosyal açıdan iyi olmaları ve geleceklerini özgürce belirlemelerine olanak veren kaynaklara doğrudan ulaşmaları gerekmektedir. Zira çocuk haklarının temel felsefesini; hangi coğrafyada dünyaya gelmiş olurlarsa olsun tüm çocukların insanlık ailesinin ortak değerlerini paylaşan bir bireyi olarak insan onur ve haysiyetine yaraşır yaşam mirası bırakma amacı oluşturmaktadır.

Çocukların kendi varlıklarını hissetmeye başladıkları anda insanlarla olan ilişkileri içinde değerlendirilmesi gerekir (Rousseau, 2009: 171). Bu amaçla toplumların yaşları nedeniyle yetişkinlerle ilişkilerinde 'eşitsiz' koşullarda bulunan çocukları dezavantajlı kılabilecek adaletsizlikler ve ekonomik eşitsizliklerin etkilerinden koruyabilecek hukuki düzenlemelere ve kurumsal alt yapıya sahip olmaları belirleyici bir önem taşır. Çocukların eğitim hakkının temel varlık nedenlerinden bir tanesi de çocukları savunmasız ve deneyimsiz olmaları nedeniyle karşılaşılabilecekleri eşitsiz ve ayrımcı muamelelerden koruyacak eğitim sistemleri ve standartları geliştirerek onları, kendi başlarına ve hür iradelerine dayalı kararlar alabilen yetişkinler olmaya giden yaşam yolculuklarında, en iyi koşullarda destekleyebilmektir. Bu desteğin inşasında en önemli bileşeni oluşturan insan haklarını temel alan bir eğitim sistemi anlayışı ile çocuklara haklarını teslim eden bir geleceğe yön verebiliriz.

Kaynakça

Abdalla Ibrahim, Salma M Abdalla, Mohammed Jafer vd. (2018). Child Labor and Health: A Systematic Literature Review of the Impacts of Child Labor on Child's Health in Low- and Middle-Income Countries. *Journal of Public Health*. 2 February 2018 <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdy018>.

Akyüz, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Akyüz, E. (2000). Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, İnsan Hakları Eğitimi Dizisi: 2, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Araz Y. (2013). 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına: Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak, Kitap Yayınevi. İstanbul.

Ariés, P. (1962). *Centuries of Childhood*. Translated by: Robert London: Baldick, Jonathan Cape Ltd.

Avrupa Konseyi, Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, (1996), Avrupa Konseyi Kararı, 25 Ocak 1996.

Avrupa Konseyi, Çocukların Cinsel Suistimal ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, (2007), Avrupa Konseyi Kararı, 25 Ekim 2007.

Aytaç, K. (2018). *Avrupa Eğitim Tarihi: Antikçağdan 19. Yüzyıl Sonlarına Kadar*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Benedek, W. (2014). *İnsan Haklarını Anlamak*. Çev. M. Bingöllü Kılıcı. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

Binbir, Ü. ve Arastaman, G. (2021). Eğitim Hakkı: Bir Sistemik Derleme Çalışması. *OPUS: Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11/18 (Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 5067-5098.

BM, (1959), Declaration of the Rights of the Child. <https://www.humanium.org/en/declaration-rights-child-2/>.

Derleme

BM, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, (1999), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı, 20 Kasım 1989.

Bumin, K. (1983). Batı'da Devlet ve Çocuk. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Craft, M. (1984). Education for diversity. In *Education and cultural pluralism*, Ed. M. Craft, 5–26. London and Philadelphia: Falmer Press.

CRIN (2018). Child Rights International Networks. <https://archive.crin.org/en/home/about/history-crin.html>.

Çelen, N. (1995). Çocuk Haklarına Genel Bir Bakış. İstanbul Çocuk Barosu Çocuk Hakları Günleri. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Deveci, A. (2017). Türkmen Kültüründe Çadır. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 54 Yıl: 2017, 433- 452.

Doğan, İ. (2000). Akıllı Küçük-Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo Kültürel Bir İnceleme. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Frijhoff, W. (2012). Historian's Discovery Of Childhood. *Paedagogica Historica*, 48(1), 11-29.

Göze, A. (2000). Siyasal Düşünce ve Yönetimler. (9. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.

Gündoğan, G. ve Günay. M. (2004). İnsan Hakları ve Eğitimi. İzmir: İlya Yayınları.

Hamon, H. (2006). Avrupa Hukuku'nda Çocuk ve Genç Adalet Sistemi. Çocuk ve Genç Adalet Sistemi Sempozyumu, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 51-78.

Heywood, C. (2003). Baba Bana Top At! -Batı'da Çocukluğun Tarihi. Çeviri: E. Hoşsucu. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Hibbert, A. (2004). Children's Rights: In the News. Black Rabbit Books.

İmamoğlu, H. Vehbi, (2016). Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Şerhiye Sicil Defterlerine Göre Çocuk. Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk Sempozyumu, Canikli Belediyesi, Kültür Yayınları No: 12, Samsun.

İnal, K. (2001). Çocukluğun Uzun Yüzyılları, *Virgöl Dergisi*, (42), Haziran-Ağustos.

İnan, A. (2018). Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti. XIII. Dizi, Sayı: 6/4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, R. (1979). Devletimizin Çocuklara Bakış Açısı. İstanbul: Erdini Basımevi.

Jones, P. (1994). Rights. New York: St. Martin's Pres.

Jütte, R. (2011), Erken Modern Avrupa'da Yoksulluk ve Sapkınlık, Çeviri: B. Kurtege-Sefer. Avrupa Dizisi: 3, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Kapani, M. (1993). Kamu Hürriyetleri. Ankara: Yetkin Yayınları.

Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk İstismarı. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, (47), 140-151. Erişim: <http://www.cshd.org.tr/abstract.php?id=87>.

Karataş, K. (1993). Çocuk İşgücü Sorunu. Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 85-102.

Karataş, K. (2010). Türkiye'de Çocuk Hakları. Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Karataş, K., Acar H., Cankurtaran Ö., Acar Y. B. ve Gökçearsan E. (2004). Türkiye'de Çocuğun Korunması: Osmanlı'dan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler, Toplum ve Sosyal Hizmet, Sayı: 15, 15-25.

Derleme

Kaynaradağ, A. (1997). Takiyettin Mengüşoğlu'nun Düşünce Dünyasında Eğitim Kavramı ve Eğitim Sorunları. *Yüzyılımızda İnsan Felsefesi İçinde*. (49-67). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Koray, M. (2000). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitapevi.

Kramer, S. Noah (1999). Sümer Mitolojisi. Çeviri: Hamide Koyukan. İstanbul: Kabala Yayınevi.

MEB (2022). Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2021/2022. Ankara: Resmi İstatistik Yayını.

MEB (2023). Okul Öncesinde Haftada 5 Gün Ücretsiz Yemek Uygulaması 6 Şubat'ta Başlıyor. <https://tegm.meb.gov.tr/www/okul-oncesinde-haftada-5-gun-uccretsiz-yemek-uygulamasi-6-subatta-basliyor/icerik/834>.

Locke, J. (2004). Eğitim Üzerine Düşünceler. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Özarslan Dikmen, A. (2016). Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi. İstanbul: Resse Yayınları.

Özdek, Y. (1993). İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı. Ankara: TODAİE Yayınları.

Poster, M. (1989). Eleştirel Aile Kuramı, Çeviri: H. Tapınç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Postman, N. (1995), Çocukluğun Yok Oluşu, Çeviri: K. İnal. Ankara: İmge Yayıncılık.

Resmî Gazete, 08.12.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu.

Resmî Gazete, 12.10.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu.

Resmî Gazete, 15.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

Rousseau J.J. (2009). Emile–Bir Çocuk Büyüyor. Ed.: Ü. Akagündüz, İstanbul: Selis Kitaplar.

Savaşçı, B. (2013). Çocukların Cinsel İstismarı Suçu. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Sennet, R. (2002). Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev. S. Durak ve A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Spring, J. (1997). Özgür Eğitim. Çeviri: A. Ekmekçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şirin, M. Ruhi (2016). Çocuk Modernleşmesi ve Çocuk Edebiyatı, Türk Dili Dergisi, Haziran 2016, Sayı 774, 31-40.

Talas, C. (1979). Devletimizin Çocuklara Bakış Açısı. Balıkesir Merkez Yetiştirme Yurdunu Kalkındırma Derneği Seminer Yayınları. İstanbul: Erdini Basım ve Yayınevi.

Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve Bugün. Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu Bildiri Kitabı, Yayına Hazırlayan: Bekir Onur. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Topuzoğlu, (2004). Mağdur Çocukların Hukuksal Konumu. Çocuk Hakları Merkezi Meslek içi Eğitim Semineri Notları. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (TDK), (2020). Çocuk Kavramı. Güncel Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021). İstatistiklerle Çocuk. Ankara: TÜİK Yayını

Uluğtekin S. (2001). Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler, Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları, Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.

UNESCO (1969). İnsan Hakları UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayını.

UNICEF (2001). Dünya Çocuklarının Durumu. Matbu Baskı, Ankara.

Uygun, O. (2000). İnsan Hakları Kuramı. İnsan Hakları içinde, Ed. K. Tankuter, İstanbul: YKY Yayın.

Extended Summary

The value of the child and childhood is reflected by the culture of childhood and the culture of children's rights (Şirin, 2016: 33). The delay in taking public steps that respect the dignity of children, take into account their best interests and try to ensure the right to education also has consequences for the development of a culture of human rights. One of the reasons for the violations of rights and inequalities experienced today could be explained by previous generations' insufficient use of their right to education in decent and equal conditions with a rights-based approach. Education is an integral human right that affects a child's development as well as his/her capacity to exercise other rights. Educational processes must be accessible for all children considering special circumstances such as disability, age, gender, ethnic origin, nationality, language, etc. The fact that the right to education embraces all children with its many features is possible with the guarantee of the law and public education services. Historically, historically it takes centuries for children to have various rights and the process is ongoing.

Whether people live in conditions befitting human dignity, from childhood and even from the first moment they open their eyes to life, is a variable that shapes not only theirs but also the education philosophy of humankind. Children who have the chance to live in a safe and loving environment, in conditions that are not deprived, will be positively shaped by what they expect from education, in interaction with an environment that values them. Thus, the value and importance of human life will be transferred to the future with them.

Children's welfare, education, safety, protection from neglect and abuse, supporting their development and ensuring well-being have become the priority issues of public policies, with the transformation of children, who have been forgotten, neglected and sometimes excluded by adults for many years, into rights holders in the relationship established between human beings and their rights. Children's rights addressed in national and international regulations give responsibility to the legal entities to realize these rights by public policies. Concrete steps and achievements were needed in social, economic, legal, moral and cultural fields. In particular, the Convention on the Rights of the Child dated 20 November 1989 was a milestone at the international level. From the twenty-first century onwards, with the development of the understanding that the rights of children and adults are not contradictory to each other, on the contrary, they are inseparable parts of the whole of human rights and are innate rights. As a matter of fact, regardless of the age variable, human is of course the subject of his rights and as long as he remains the subject, he will have the opportunity to use and determine the rights he has with his free will. At this point, education; It appears as a right that has a decisive function in the subjectivation of people and taking their place in social life as individuals with human rights awareness.

Understanding and acknowledging children as individuals with their own rights and freedoms, beside their need of protection, guidance and support in social life was an important achievement for the society and the politics. Therefore, with the realization of the right to education, this gain can be preserved. For this reason, it is necessary to remove socio-economic barriers to the enjoyment of the right to education and to challenge inequalities. Under the pressure of poverty, labor and hunger, many children cannot benefit their right to education. On the other hand, children are the most vulnerable groups in the face of famines, wars, internal conflicts, mass migrations and epidemics. There are problems that need to be overcome in order to protect them from economic exploitation, all kinds of neglect and abuse, lack of education, lack of access to healthy food and clean water, all diseases, being dragged into crime and being discriminated against. The belief in children and their equal, dignified, healthy, freedom and prosperous lives, and the effort given for this cause; It is not independent of the self-respect of the human family and its belief in the future. In this context, the importance and priority given to children's right to education can be considered as the basic indicators of the said respect and belief.

Çocuk Hakları İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Çocuk Youtube Kanalları

Gizem ÖZCAN¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 22/03/2023

Makale Kabul Tarihi : 30/03/2023

Anahtar Kelimeler:

Çocuk, Youtube, Çocuk Hakları, Çocuk İstismarı

ÖZET

Gelişmekte ve değişmekte olan dünyada Youtube kanalları çocukların vaktinin çoğunu harcadığı bir platform hâline gelmiştir. Çocuklar çok erken yaşlardan itibaren sosyal medya kullanmaya, içerik üretmeye ve bu içerikleri izlemeye başlamaktadır. Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformunun Youtube olmasıyla birlikte çocuklarının bu platformda haklarının ihmal edilmesine ve istismara uğramasına yol açmaktadır. Bu derleme çalışması çocuk Youtube kanallarını çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarı açısından ele almayı amaçlamıştır.

Child YouTube Channels in terms of Child Rights Violation and Child Abuse

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 22/03/2023

Accepted Date : 30/03/2023

Keywords:

Child, Youtube, Rights of the Child, child abuse

ABSTRACT

In the developing and changing world, Youtube channels have become platforms on that children spend much time. At early ages, children begin to use social media, produce content and watch contents. Being one of the most used social media platforms in Turkey, Youtube leads to child neglect and abuse, and violates children's rights. This review aimed to criticise Youtube channels in terms of child rights violation and child abuse.

¹ Psikolojik Danışman, Bahçeşehir Koleji, e-posta: pskdangizemozcan@gmail.com ORCID: 0009-0005-8046-9275

1. Giriş

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk haklarının korunması günümüzde önemli bir sorun olarak görülmektedir (Uğurlu ve Gülsen, 2014). Ülkelerin geleceği için önemli yer tutan çocukların iyi şartlarda yaşam sürmesi oldukça önemlidir (Karakaş ve Çevik, 2016). Çocukların sadece bakım ve korunma ihtiyaçlarının karşılanması sağlıklı gelişim göstermeleri için yeterli değildir. Çocukların gelişimsel ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği için çocukların haklarına yönelik yasal düzenlemeler devlet tarafından koruma altına alınmıştır (Dirican, 2018).

Ayhan (2021) çocuk haklarını “Yeryüzündeki tüm çocukları yaşatan, koruyan ve çocukların her açıdan gelişmesini amaçlayan, hukuksal olarak çocuklara tanınmış haklar” olarak tanımlamaktadır. Çocuk haklarına yönelik birden fazla tanımlamalar yapılmış olsa da bu tanımlamalar yapılırken korumak, geliştirmek, güvence altına almak gibi kavramların genel olarak kullanıldığını görülmektedir (Ayhan, 2021).

Geleceğimizin güvencesi olan çocukların toplumun bir parçası olarak sevgiye, şefkate ve korunmaya herkesten daha çok ihtiyaçları vardır (Toksöz, Güngör ve Zeytinoğlu, 2015: 57). Yaşanan olumsuz koşullardan yetişkinlere göre daha çok etkilenen çocuklar toplumun en savunmasız kesimini oluşturmaktadır (Kurt, 2016). Çocukluk dönemi, yetişkinlik döneminde yaşanması muhtemel sorunlarla başa çıkabilmek için iyi şekilde geçirilmelidir (Canbulut, 2014).

İnsan haklarının çocuklara tanınmasıyla ortaya çıkan çocuk haklarını, evrensel insan haklarından ayrı bir yerde tutmak mümkün değildir. Dolayısıyla insan haklarıyla ilgili yaşanan sorunlar çocukları da olumsuz şekilde etkilemektedir (Mamur-İşıkçı, 2013). Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının hazırladığı Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi Eylem Planında da bahsedildiği gibi üçte birini çocuk nüfusunun oluşturduğu ülkemizde çocukların tüm yasal haklarının korunması için gerekli tüm önlemler alınmalıdır (ASPB, 2013). Çocuklara haklarını öğretmenin, gerekli yerlerde haklarını kullanabilecek şekilde yetişmelerinin en etkili yolu eğitimidir (Gülbahar, 2019).

Tükenmeyen enerjileri ve çevrelerindeki her şeyi keşfetme meraklarıyla çocuklar dünyanın en masum varlıklarıdır. Onların bu enerjileri yetişkinlere de ilham kaynağı olmaktadır. Çocuklar ne kadar mutlu edilirse toplum da aynı şekilde mutlu olacaktır. Çocukların mutlu olması için de onların yaşama, korunma, katılım, sağlık gibi haklarına saygı duyularak güvenli ve huzurlu bir ortamda gelişimlerini sürdürmeleri gerekmektedir (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2017).

2.1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuklarla ilgili çalışmalar hem ulusal hem de uluslararası alanda 1900’lü yıllarda başlamıştır (Fazlıoğlu, 2020). Uluslararası alanda yapılan çalışmalara bakıldığında çocuk haklarıyla ilgili en önemli çalışma Birleşmiş Milletler tarafından yapılmıştır (Karakaş ve Çevik, 2016). 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk hakları ile ilgili uluslararası alanda yapılan en önemli çalışmadır (Fazlıoğlu, 2020). Çocuk haklarına yönelik 54 maddenin yer aldığı bu sözleşmeyi 193 ülke onaylamıştır (Topuzoğlu, Demirkale ve Demir, 2020). Bu sözleşmede çocukların gelişimlerini ihmal, istismar ve şiddetten arınmış bir şekilde sürdürmelerine yönelik haklar yer almaktadır (Akbulut ve Günaydın, 2020). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 4 temel ilke üzerine kurulmuştur. Bu ilkeler çocuğun en yüksek yararı, eşitlik, katılım, yaşamak hayatta kalmak ve gelişmektir (Yıldız, 2013). Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır (Fazlıoğlu, 2020).

2.2. Türk Hukukunda Çocuk Hakları

Türk hukukunda çocuk haklarıyla ilgili olarak 1982 Anayasasında ve Çocuk koruma kanununda düzenlemeler yapılmıştır.

2.2.1. 1982 Anayasası

Derleme

1982 Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümünde çocuk haklarıyla ilgili bazı maddeler yer almaktadır.

Ailenin korunması ve çocuk haklarıyla ilgili Madde 41’de “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”

Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödeviyle ilgili Madde 42’de “– Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir...”

Çalışma şartları ve dinlenme hakkıyla ilgili Madde 50’de “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir.”

Sosyal güvenlik haklarıyla ilgili Madde 61’de “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.”

Çocukların yargılanmalarının nasıl yapılacağıyla ilgili Madde 141’de “Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.” denilmektedir.

2.2.2. Çocuk Koruma Kanunu

3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları” düzenlemeyi amaçlamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu Madde 3’te çocuğu “Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu Madde 5’te Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler başlığı altında, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerden bahsedilmiştir. Bunlardan;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya, yönelik tedbirdir” denilmektedir (ÇKK, 2005).

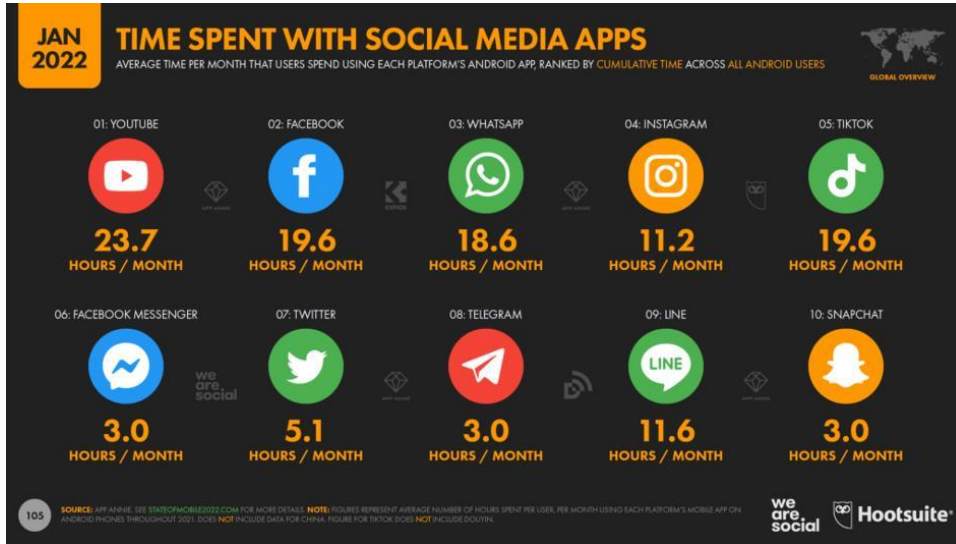
3. Çocuk İstismarı

Literatürde çocuk istismarı ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır (Yüce, 2020). Çocuk istismarının en geniş tanımı çocuklara yapılan her türlü kötü muameledir (Bilginer, 2020). Yetişkinler tarafından fiziksel, zihinsel ve psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışlar sonucunda çocuğun zarar görmesi durumuna çocuk istismarı denilmektedir (Yüce, 2020).

Çocuk istismarı tüm ülkelerde görülebilen evrensel bir soruna rağmen kültürlerin farklı olması nedeniyle karşılaştırma yapmak zordur (Kürklü, 2011). Tarihte görülen ve gelecekte olması da engellenemeyen çocuk istismarları toplumda büyük bir yaradır (Eşgin, 2019). Çocuk istismarı DSM5’te klinik olarak dikkat çeken diğer faktörler başlığı altında; cinsel istismar, fiziksel istismar, psikolojik istismar olarak kategorilere ayrılmıştır (Morrison, 2017: 595).

4. Sosyal Medya

Günümüzde hızla gelişen ve değişen teknolojinin etkisiyle insanların yaşam tarzı da değişmeye başlamıştır (Demir ve Kargın, 2021). Bu değişim hayatın her alanında kendini göstermektedir (Boğa ve Sağlam, 2021). Örneğin, dışarı çıkıp bir yerlerde oturup yemek yiyecek olan biri ilk iş olarak internet şifresini istemekte, oturduğu masanın da prize yakın olmasına dikkat etmektedir (Boğa ve Sağlam, 2021). Bu sırada sürekli bildirimlerini, beğeni ve paylaşım sayılarını kontrol etmektedir (Boğa ve Sağlam, 2021). Dolayısıyla geleneksel medya araçlarına alternatif olarak ortaya çıkan sosyal medya (Demir ve Kargın, 2020) günlük hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri hâline gelmiştir (Boğa ve Sağlam, 2021). Bireyler zaman ve yer kısıtlamasına takılmadan (Demir ve Kargın, 2020) yaşamlarına dair her anı sosyal medya aracılığı ile görsel içerik olarak paylaşmakta ve böylelikle birbirlerinden haberdar olmaktadır (Yüksel, 2021). “We Are Social” ve “Hootsuite” tarafından ortaklaşa yayımlanan “Digital 2022” raporuna göre dünyada 4,62 milyar kişi sosyal medya kullanıcı sayısı bulunmaktadır (We Are Social, 2022). Rapora göre, dünya ortalamasında sosyal medya günde yaklaşık 2 saat 27 dakika kullanılmaktadır (We Are Social, 2022). We Are Social Türkiye raporuna göre Youtube Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformları arasında ilk sıradadır. Listede Youtube’u sırasıyla Instagram, Facebook ve TikTok takip etmektedir (We Are Social, 2022).

4.1. Youtube

Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformları arasında ilk sırada yer alan Youtube, “kullanıcıların videolar çekip yüklemesine fırsatlar sunan, aynı zamanda film veya müzik gibi profesyonel kullanıcıların hazırladığı videoların da paylaşılmasına fırsat veren hem işitsel hem de görsel bir web site” olarak tanımlanmaktadır (Sanlav, 2014; akt. Boğa ve Sağlam, 2021). Son zamanlarda Youtube üzerinden para kazanılıyor olması aynı zamanda bir meslek dalı olarak “Youtuber” kavramını

Derleme

ortaya çıkarmıştır (Demir ve Kargın, 2020). Youtube'un sadece izlemeyi ya da izlemeyi ve dinlemeyi gerektirmesi, hem en çok tercih edilen sosyal medya platformu olmasını hem de en sadık kullanıcılarının da çocukların yer almasını açıklamaktadır (Atalay, 2019). Youtube'un çocukların ilgisini çekmesinin bir diğer sebebi de televizyona alternatif olması olabilir. Çocukların ilgisini çeken Youtube, başkalarının oluşturduğu içerikleri izlemenin yanı sıra aynı zamanda çocukları kendi içeriklerini oluşturmak için de güdülemektedir (Boğa ve Sağlam, 2021). Çocukların Youtube'da içerik oluşturmaya başlaması Çocuk Youtuber kavramını gündeme getirmiştir (Demir ve Kargın, 2020).

4.2. Çocuk Youtube Kanallarında Çocuk Haklarına Yönelik İhlaller

Günümüzde çocuklar çok erken yaşlardan itibaren sosyal medya kullanmaya ve içerik üretmeye başlamaktadır (Atalay, 2019). Çocukların ürettiği içerikler daha çok kendi yaşlarındaki çocuklar tarafından izlenmektedir (Atmaca ve Akyol, 2021). Bu içerikler çocuk kullanıcılar tarafından ilgiyle izlemekte ve etkileşimi arttırmaktadır. Etkileşimi artan çocuk içerik üreticileri markaların dikkatini çekmekte ve ebeveynlerin kontrolünde bir bedel karşılığı reklam alınmaktadır (Atmaca ve Akyol, 2021).

Erken yaşlarda sosyal medya platformlarına üye olmaya başlayan çocukların fotoğrafları doğdukları andan itibaren ya ebeveynlerinin onlar adına açtıkları hesaplarda ya da ebeveynlerinin kişisel hesaplarında paylaşılmaktadır (Pınarbaşı ve Astam, 2021). Önce ebeveynlerinin sosyal medya hesaplarında görülmeye başlayan daha sonra kendi adlarına hesap açılan çocuk influencerlar literatürde "Kindfluencer" olarak adlandırılmaktadır (Maheshwari, 2019; akt. Karakoç ve Ünlü, 2021). Bu açıdan bakıldığında çocukların bu hesapları kullanmaya başlamasındaki en büyük etkenin ebeveynleri olduğu görülmektedir (Atalay, 2021). Çocukları adına hesap açan ebeveynler izlenince kültürüne de seyirlik görüntüler vererek hizmet etmektedir (Pınarbaşı ve Astam, 2021). Sekmen' e (2019) göre ebeveynlerinin yönlendirmeleriyle Youtube'a içerik üretmek popüler hâle gelen ve maddi kazanç sağlayan Çocuk Youtuberlar literatürde "micro-micro celebrityler" olarak adlandırılmaktadır.

Youtube kullanımı konusunda 13 yaş sınırı konulmuş olsa da kullanıcıların yaşlarına bakıldığında çok daha küçük yaşlarda kullanıcılar olduğu görülmektedir (Boğa ve Sağlam, 2021). Youtube'un hizmet şartlarında belirttiği 13 yaş sınırına uyulmaması çocukların çok küçük yaşlarda içerik üreticisi olması üzerinde önemli durulması gereken bir konudur (Boğa ve Sağlam, 2021). Bu yaş sınırına uyulmasında en büyük görev ebeveynlerine düşmesine rağmen ebeveynlerin çocuklarını bu platformlardan uzak tutması gerekirken daha çok teşvik ettiği hatta çocuklarının sosyal medya platformlarına özendirildiği görülmektedir (Atalay, 2019).

4.3. Çocuk Youtube Kanalları ve Çocuk İstismarı

Sosyal medya araçlarından biri olan Youtube, çocuk istismarcıları olarak da nitelendirilen pedofililer için rahat bir ortam hazırlamaktadır (Serin, 2019). Çocuk Youtube kanallarında çocukların hem sesli videoları hem de kişisel bilgileri herkesin ulaşabileceği şekilde paylaşıldığı için çocuk istismarına yol açması muhtemeldir (Öden-Akman, ÇuhacıÇakır, Kocabaş, 2021). Ebeveynlerin çocuklarının kişisel verilerini böylesine istismara açık bir şekilde yaymalarının önünde maalesef hiçbir kontrol mekanizması yoktur (Sezener-Albayrak, 2020). Youtube gibi sosyal medya araçları üzerinden istismara uğrayan çocuklar da gerçek yaşamda istismara uğrayan çocuklarda benzer ya da aynı etkiler görülebilmektedir (Serin, 2019). Çocukların Youtube kanallarında reklam amaçlı ürün tanıtımlarında kullanılmaları da istismarın türlerinden biridir (Öden-Akman, Çuhacı-Çakır, Kocabaş, 2021). Son zamanlarda Çocuk Youtube kanallarında özellikle oyuncakların tanıtımı amaçlı reklam içeriklerinin olduğu sıklıkla görülmektedir. Alınan reklam ücretlerinin ise hesapların kontrolünün ebeveynlerde olduğu gibi yine ebeveynlerin kontrolünde olduğu düşünüldüğünde çocukların ekonomik açıdan aile içinde de istismar edildiği söylenebilir.

Çocuk Youtuberların kanalları incelendiğinde ebeveynlerinin kendilerinden daha çok aktif olduğu fakat yüzlerini çoğu zaman göstermediği görülmektedir (Demir ve Kargın, 2020). Kamera karşısına geçecek cesareti bulamayan ebeveynlerin henüz mahremiyet kavramının bilincine erişememiş

Derleme

erken yaştaki çocuklarını kamera karşına geçirip içerik üretmeleri ve bu içeriklerden maddi kazanç elde etmeleri hem çocuklarının mahremiyetini hem de birçok çocuk hakkını ihlal ettiklerini göstermektedir (Demir ve Kargın, 2020). Çocukların oyun oynadığı, yemek yediği, uyuduğu, gezdiği anlar kısaca çocuğun günlük hayatı sürekli kayıt altına alınarak içerik üretilmekte ve çocuklar adına açılmış kanallarda ebeveynleri tarafından paylaşılmaktadır. Çocuklar tüm yaşantılarını ekran önünde yaşamakta ve tüm bu süreç maddi kazanca çevrilmektedir. Çocuklar bu içeriklerden elde edilen gelirleri henüz idrak edebilecek yaşta değiller fakat ileriki yaşlarda kazandıkları paranın ne şekilde değerlendirildiğini bilmek istediklerinde çıkacak sorunlar sadece aile içinde kalmayabilir ve bu konu hukuki boyutlara da taşınabilir. Gelişim dönemi özellikleri açısından bakıldığında, içinde buldukları sürecin onlara neleri getirdiğini ve neleri götürdüğünü tam olarak anlayamadıkları için eğitim, maddiyat, mahremiyet gibi konuları değerlendirebilecek olgunluğa henüz erişmemişlerdir (Kılıç ve Kaya, 2021).

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çağın getirdiği olanaklar ve zorunluluklar neticesinde yaşamımızın merkezinde olan internet ve sosyal medya araçların yaygınlaşması bazı hak ihlallerini ve istismar vakalarının yaşanmasına yol açtığı düşünülmektedir. Bu çalışmada Çocuk Youtube kanallarının çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarının yapılan çalışmalar üzerinden ortaya konması amaçlanmıştır.

Türkiye’de sosyal medya paylaşımlarını denetleyecek veya yaptırım uygulayacak yeterli bir hukuk sistemi henüz bulunmamaktadır. Bunun yanında sosyal medya hukuku altında düzenlenmiş bir hukuk dalı olmadığı için bu alanda hukuki boşluklar da bulunmaktadır (ÖdenAkman, Çuhacı-Çakır, Kocabaş, 2021). Bu boşluk nedeniyle Çocuk Youtube kanallarına yönelik herhangi bir denetleme aracı bulunmamaktadır. Youtube’un kullanıcı sözleşmesinde geçen 13 yaş sınırının da yeterli bir kıstas olmadığı yapılan araştırmaların sonuçlarını desteklemektedir. Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya aracının Youtube olması hem çocukların hem de yetişkinlerin bir arada olduğu bir platform olduğunu göstermektedir. Çocuk Youtube kanalları üzerine yapılan çalışmaların bir kısmı çocukların mahremiyeti, çocuk istismarı ve çocuk hakları ihlali üzerine yoğunlaşırken diğer kısmı ise reklam içerikleri üzerine yoğunlaşmıştır. Çocuk Youtube kanallarında çocukların ürünlerin tanıtımı amacıyla reklam olarak kullanılması ve bundan özellikle ebeveynlerin maddi bir kazanç elde etmesi hem çocuk haklarının ihlal edildiğini hem de reklam içerikli videoların daha çok izlendiği düşünüldüğünde çocukların daha çok istismara uğrama ihtimalini de yükseltmektedir.

Literatür incelendiğinde, Çocuk Youtuberların videolarında ürettiği reklam içeriklerinin reklam olduğuna yönelik bir açıklama olmadığına dair araştırma sonuçları bulunmaktadır (Atmaca ve Akyol, 2021). Bu araştırma sonucu reklam içeriği olduğuna dair herhangi bir açıklama yapmayan içerik üreticilerinin ileride hukuki boyutta sorun yaşayabileceği şeklinde yorumlanabilir. Atmaca ve Akyol’un (2021) çalışmasında çocuk içerik üreticilerinin sosyal medyada ürettiği reklam içeriklerinin cinsiyet açısından bir ayrım olmadan her iki cinsiyetin de karşı cinsin oyuncaklarını incelediği görülmüştür. Buradan da reklam veren markaların ürünlerini tanıtmasını için cinsiyet ayrımına gitmediği sonucuna varabiliriz. Demir ve Kargın’ın (2020) çalışmasında Çocuk Youtuber kanallarında yayınlanan videoların içeriklerine bakıldığında videoların büyük bir kısmının para kazanma odaklı reklam ve tanıtım içerdiği, çocukları tüketime özendirdiği ve özel hayatı hiçe saydığını sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu çalışmayı destekleyici olarak Sekmen’in (2019) çalışmasında ise Kişisel Verilerin Korunması Hakkındaki Kanunda da çocukların kişisel verilerinin korunması ile ilgili bir hükmün yer almadığı bu sebeple Youtube’un çocuklar açısından riskli olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda;

Sosyal medya hukuku başlığı altında kapsamı ve çerçevesi net şekilde belli ve yaptırımları olan bir hukuk sistemi oluşturulmalıdır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı iş birliği hâlinde olarak çocuk haklarına yönelik Türkiye genelinde çalışmalar yaparak bu alandaki bilgi eksikliğini gidererek farkındalık oluşturmalıdır.

Kaynakça

Akbulut, Ö. F. ve Günaydın, H. (2020). Çocuğa yönelik şiddetin çocuk hakları sözleşmesi bağlamında incelenmesi. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 29-40.

ASPB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2013). Ulusal çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı. 2013-2017. Ankara. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2012https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2012-2017_Ulusal-cocuk-Haklari-Strateji-Belgesi-ve-Eylem-Plani.pdf2017_Ulusal-cocuk-Haklari-Strateji-Belgesi-ve-Eylem-Plani.pdf adresinden 03.06.2022 tarihinde erişilmiştir.

Atalay, G. E. (2019). Sosyal Medya ve Çocuk: “Babishko Family Fun TV” İsimli Youtube Kanalının Eleştirel Bir Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1, 179-202.

Atmaca, S. ve Akyol, M. (2021). Çocuk Youtuberların sosyal medyada oluşturduğu reklam içerikler. *İNİF E- Dergi*, 6(2), 521-543.

Ayhan, M. (2021). *Okul öncesi eğitime devam eden çocukların ebeveynlerine yönelik hazırlanan çocuk hakları programının ebeveynlerin çocuk hakları tutumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Boğa, E. ve Sağlam, M. (2021). Dijital Ortamda Çocuk: Bir Çocuk Youtuber Kanalının İçeriksel Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2), 643-664.

Bulut-Şahin, D. (2020). *Üniversite öğrencileri arasında çocukluk çağı cinsel istismar sıklığı, cinsel istismar bildirim sıklığı ve bildirim ile ilişkili faktörler*. Uzmanlık Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Trabzon.

Canbulut, T. (2014). Türkiye’de çocukların katılım hakkı üzerine bir derleme. *HSP*, 1(2), 8594.

Çocuk Koruma Kanunu (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf> adresinde 25.05.2022 tarihinde erişilmiştir.

Demir, R. ve Kargın, T. (2020). Çocuk YouTuberlar ve paylaştıkları videolar üzerine bir doküman analizi. *Turkish Studies - Education*, 15(6), 4091-4116.

Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51-62.

Eşgin, Ö. (2019). *Sosyal medyada çocuk istismarı: 2013 ve 2018 yıllarının karşılaştırmalı analizi ve sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan “çocuk hakları” konusunda öğretmenlerin ve yöneticilerin bilinç düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gülbahar, O. (2019). *Okul yöneticileri ve velilerin çocuk hakları sözleşmesi’nin eğitim hakkı ile ilgili hükümlerinin uygulanmasına ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İpek, A. (2021). Çocuk haklarının gelişimi ve karşılaştırmalı olarak anayasal açıdan değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 151-173.

Kamu Denetçiliği Kurumu, (2017). <https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/2017/05/05/cocukhttps://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/2017/05/05/cocuk-haklari-onemli/index.html?theme=the-boxhaklari-onemli/index.html?theme=the-box> adresinden 04.06.2022 tarihinde erişilmiştir.

Derleme

Karakaş, B. ve Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887-906.

Karakoç, E.; Ünlü, T. T. (2021). Oyun mu, İş mi? YouTube Kidfluencerları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Dijital Hayat ve Etik*, 6(12), 470-493.

Kılıç B. ve Kaya S. (2021). Yeni medya çağında çocuk youtuberlar üzerinden çocukluğun yok oluşu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3), 1141-1156.

Kurt, S. L. (2015). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36), 99-127.

Kürklü, A. (2011). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Mamur-Işıkçı, Y. (2013). *Sosyal politika açısından Türkiye 'de çocuk hakları sorunu: alana ilişkin bir araştırma*. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Morrison, J. (2017). *Dsm-5'i kolaylaştıran "klinisyenler için tanı rehberi"*. Çev. Hanife Uğur Kural. Ankara: Nobel Yayınları.

Pınarbaşı, T. E. ve Astam, F. K. (2021). Sosyal Medyada Çocuk: YouTube Oyun Kanalları Üzerine Dramaturjik Bir Analiz. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(3), 1183-1212.

Sanlav, S. (2014). *Sosyal Medya Savaşları*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Sekmen, M. (2019). Çocuk Youtuber'lerde Sorunlu Bir Alan: Tüketim ile Mahremiyetin Yitimi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4): 3566-3584.

Uğurlu, Z. ve Gülşen, İ. A. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-24.

Topuzoğlu, A., Demirkale, A. ve Demir, S. C. (2020). *Çocuk hakları mevzuatı*. (3. Basım). İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Toksöz, F., Güngör, M. O. ve Zeytinoğlu, Y. (2015). *Yurttaş hakları el kitabı*. Helsinki Yurttaşlar Derneği. https://yereldemokrasi.net/attachments/article/57/yurttas_haklari.pdf adresinden 25.05.2022 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden 25.05.2022 tarihinde erişilmiştir.

Yıldız, Ü. (2013). *Çocuk hakları insan haklarıdır*. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası.

Yüce, N. (2020). *Sosyal medyada çocuk istismarı: instagramda ebeveynler tarafından çocukların kullanımı üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüksel, H. (2021). Sharenting Bağlamında Sosyal Medyada Çocuk İmajının İnşası. *Akademik Düşünce Dergisi*, 4, 50-68.

We Are Social. (2020). Digital in 2022 (report). <https://www.clicksus.com/we-are-social-2022https://www.clicksus.com/we-are-social-2022-raporuraporu>

Extended Summary

All over the world, the protection of children's rights is an important issue. In the society, children need love, compassion and protection more. Children, who are under vulnerable conditions have more and spesific needs than others.

It is not possible to consider children's rights apart from the recognition of universal human rights. Therefore, problems related to human rights also affect children negatively. As indicated in the Turkish National Child Rights Strategy Document Action Plan prepared by the Ministry of Family and Social Policies, all necessary measures should be taken to protect all legal rights of children in the country. Education is the most effective way to teach children their rights and to raise awareness to use their rights.

United Nations Convention on the Rights of the Child dated November 20, 1989 includes rights for children to continue their development free from neglect, abuse and violence. Social media, which makes children vulnerable to neglect and abuse, also violates children's rights. Looking at the researches, the most used social media platform in our country is Youtube. Being able to earn money on Youtube has also created the concept of "Youtuber" as a profession. Youtubers generally do not demand anything but watching or listening their content and like. This is easy and inviting for children. Youtube also motivates children to create their own content. The fact that children started to create content on Youtube brought the concept of Child Youtuber to the agenda. Today, children start using social media and producing content from a very early age. The content produced by children is mostly watched by other children. These contents are watched with interest by child users and increase interaction. Child content producers with increased interaction attract the attention of brands and advertisements are purchased for a price under the control of parents. Children are not yet old enough to comprehend the revenues generated from these contents, but when they want to know how the money they earn is utilized in the future, the problems that may arise may not only remain within the family and this issue may be carried to legal dimensions. In terms of developmental characteristics, they have not yet reached the maturity to evaluate issues such as education, materialism and privacy because they do not fully understand what the process they are going through brings and takes away from them.

In Turkey, there is not yet an adequate legal system to monitor or sanction social media posts. In addition, there are legal gaps in this field as there is no branch of law regulated under social media law. Due to this gap, there is no monitoring tool for children's Youtube channels. Therefore, a legal system with a clear scope and framework and sanctions should be established under the title of social media law.